

**Paikannimet suomalaisten matkailuesitteiden
saksankielisissä käännöksissä**

Jarkko Viiman
Tampereen yliopisto
Kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö
Käännöstiede (saksa)
Pro gradu -tutkielma
Lokakuu 2012

Tampereen yliopisto
Käännöstiede (saksa)
Kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö

VIIMAN, JARKKO: Paikannimet suomalaisten matkailuesitteiden saksankielissä käännöksissä

Pro gradu -tutkielma 66 sivua + saksankielinen lyhennelmä 12 sivua
Lokakuu 2012

Tämä tutkielma tarkastelee toponyymejä eli paikannimiä kääntämisen näkökulmasta. Eräät kielitieteilijät ja lingvistisesti suuntautuneet käännöstieteilijät ovat esittäneet, että nimillä ei ole varsinaista semanttista sisältöä eikä niitä voi sen vuoksi kääntää. Paikannimien käsittely osana käännöstä ei kuitenkaan ole näin yksinkertaista ja suoraviivaista. Tämän tutkielman tarkoituksena on esitellä keinoja, joita käytetään paikannimien siirtämisessä käännökseen. Nimiä tarkastellaan ensin kielitieteellisen nimistöntutkimuksen pohjalta ja lähestytään sitten käännöstieteen näkökulmasta osana reaalioiden eli kulttuurisidonnaisten elementtien nimityksiä.

Tutkielman aineistona on 800 paikannimesiintymää käännöksineen. Nimet ja virkkeet, joissa paikannimet esiintyvät, on poimittu Helsingin, Jyväskylän, Naantalın ja Tampereen kaupunkien suomenkielisistä matkailuesitteistä sekä niiden saksankielisistä käännöksistä. Aineisto taulukoitiin ja luokiteltiin nimiin käytettyjen käännös menetelmien, niiden viittausskohteiden, esiintymiskontekstin, leksikaalisen läpinäkyvyyden sekä sen mukaan, mainittiinko nimi käännöksessä ensimmäistä kertaa vai toistamiseen. Luokittelun perusteella haluttiin selvittää, onko eri seikkojen ja valitun käännös menetelmän välillä yhteyttä.

Tutkielmassa havaitaan, että nimiä ei aina siirretä käännökseen sellaisenaan vaan niitä voidaan käsitellä myös monin muin eri tavoin. Alle puolet aineiston paikannimistä, 43 prosenttia, oli siirretty käännökseen suoraan lähdekielisessä muodossa. Muita käytettyjä menetelmiä olivat esimerkiksi nimen kääntäminen kokonaan kohdekielelle, nimen kääntäminen osittain tai selittävän lisäyksen tekeminen. Lisäksi nimien jättäminen käännöksestä kokonaan pois laskeetaan tässä tutkielmassa yhdeksi käännös menetelmäksi.

Analyysin perusteella saadaan käsitys siitä, millaisia käännös menetelmiä käytetään informatiivis-operatiivisiksi luokiteltavissa teksteissä mainittujen paikannimien siirtämiseen. Tutkimuksessa havaittiin, että nimen leksikaalinen läpinäkyvyys mahdollistaa nimen kääntämisen mutta ei takaa sitä, että nimi käännettäisiin kohdekielelle. Käännös menetelmään saattaa vaikuttaa se, mainitaanko nimi tekstissä ensimmäisen kerran vai toistamiseen. Nimen esiintymiskontekstilla ja sillä, minkälajiseen paikkaan nimi viittaa, ei näyttäisi olevan erityistä vaikutusta.

Avainsanat: paikannimi, maantieteellinen nimi, reaalia, käännös menetelmä, matkailuesite, suomi, saksa

Sisällysluettelo

1	Johdanto	1
1.1	Tutkimuksen taustaa	1
1.2	Aiempia tutkimuksia aihepiiristä	2
1.3	Tutkielman rakenne	4
2	Nimet ja nimistöntutkimus	5
2.1	Yleisnimi ja erisnimi	5
2.2	Nimien funktiot	7
2.3	Nimien määritteet	8
2.4	Paikannimet osana nimistöä	9
2.4.1	Paikannimien luokittelusta	11
2.4.2	Suomen paikannimistöä	14
3	Paikannimet käännösongelmana	16
3.1	Nimet kulttuurisidonnaisina elementteinä	16
3.2	Nimien käännettävyys	18
3.3	Kulttuurisidonnaiset elementit ja niiden luokittelu	19
3.4	Kulttuurisidonnaisten elementtien ja paikannimien käännösmenetelmiä	20
4	Tutkimusaineisto ja -metodi	27
4.1	Tekstilajina matkailuesite	27
4.2	Tutkimusaineisto	29
4.3	Tutkimusmetodi	31
5	Paikannimien kääntäminen matkailuesitteissä	34
5.1	Käytetyt käännösmenetelmät	34
5.1.1	Suora siirtäminen	36
5.1.2	Osittainen kääntäminen	36
5.1.3	Kokonaan kääntäminen	37
5.1.4	Hyperonyyminen kääntäminen	39
5.1.5	Lisäys	40
5.1.6	Poisto	41
5.1.7	Osittainen käännös lisäyksenä	42
5.1.8	Muut menetelmät	43
5.2	Paikanlajin vaikutus	45
5.3	Nimen leksikaalisen läpinäkyvyyden vaikutus	49
5.4	Esiintymiskontekstin vaikutus	51
5.5	Ensimmäisen vaikutus	54
5.6	Analyysin yhteenvedoa	55
6	Lopuksi	59
	Lähteet	62

Deutsche Kurzfassung

1 Johdanto

1.1 Tutkimuksen taustaa

Mitä suomenkieliset nimet *Senaatintori*, *Harju*, *Hämeenkatu* tai *Kultaranta* sanovat suomen kieltä taitamattomalle matkailijalle? Entä tietääkö täysin saksankielentaidoton turisti, mihin *Kurfürstendamm* viittaa? Paikannimet tuntuvat äidinkieliselle puhujalle tutuilta ja luonnollisilta, ja niiden perusteella osataan yleensä päätellä, mistä paikasta on kyse. Paikannimiä sisältäviä tekstejä käännettäessä on kuitenkin otettava huomioon, että nimet eivät todennäköisesti ole käännöksen lukijalle tuttuja. Siitä syystä niiden ilmaisemista käännöksissä olisi syytä pohdita tarkemmin.

Tässä tutkielmassa selvitän, miten paikannimiä käsitellään, kun matkailuesitteitä käännetään suomesta saksaksi. Nimistä on esitetty näkemyksiä, joiden mukaan niillä ei ole semanttista sisältöä vaan ne ovat pelkkiä etikettejä, joita ei voi kääntää vaan jotka vain siirretään sellaisenaan kohdetekstiin. Silmäys käännettyihin nimiä sisältäviin teksteihin kuitenkin paljastaa, että tämä ei läheskään aina ole asianlaista. Fiktiivisistä teksteistä ja nimistä voi nostaa esiin esimerkiksi Suomessakin suurta suosiota ja näkyvyyttä saavuttaneen J.K. Rowlingin Harry Potter -kirjasarjan ja Jaana Kapari-Jatan siitä tekemät suomennokset.

Tutkielmani keskeinen tutkimuskysymys on, millaisia käännösmenetelmiä kääntäjät käyttävät kääntäessään paikannimiä osana tekstiä. Ymmärrän kääntämiseksi laajasti kaiken toiminnan, jolla nimet siirretään – tai jätetään siirtämättä – käännökseen. Näin ollen poistaminen tai nimen suora siirtäminenkin voidaan nähdä kääntämisenä ja käännösprosessin osana. Se on tietoisuutta ja valintojen tekemistä. Lisäksi tutkin, näyttävätkö erinäiset seikat vaikuttavan siihen, millaisen käännösmenetelmän kääntäjä on valinnut. Tällaisia seikkoja ovat paikanlaji, nimen leksikaalinen läpinäkyvyys, tekstin osa, jossa nimi mainitaan, sekä se, mainitaanko nimi esitteessä ensimmäistä kertaa vai ei.

Hypoteesini on, että paikannimiä käsitellään käännettäessä yleensä siten, että ne siirretään käännökseen joko sellaisenaan tai niihin lisätään kohdekielinen määrite (vrt. Haapaniemi & Lukander 1991, 50–51; Kujamäki 1998, 83). Oletan nimien funktioiden perusteella (yksilöivä ja informatiivinen funktio), että täydellistä kääntämistä tehdään vain harvoin, osittaista käänn-

tämistä ehkä hieman useammin. Oletan myös, että nimen leksikaalinen läpinäkyvyys ei takaa nimen käännettävyyttä mutta tarjoaa siihen mahdollisuuden.

1.2 Aiempia tutkimuksia aihepiiristä

Nimien kääntämisestä on kirjoitettu jonkin verran artikkeleita ja opinnäytetöitä, ja niitä on käsitelty myös käännösongelmana jo kääntämisen opintojen ensimmäisillä opintojaksoilla. Silti vaikuttaa siltä, ettei kattavampia tutkimuksia nimien ja erityisesti paikannimien kääntämisestä ole julkaistu.

Dieter Hermann Schmitz (1999) on VAKKI-symposiumin julkaisussa käsitellyt paikannimiä käännösongelmana. Hän mainitsee, että yliopistollisessa kääntäjänkoulutuksessa käytetään usein harjoitustöiden lähdeteksteinä kaupunkien ja kuntien matkailuesitteitä, jotka sisältävät paikannimiä (mts. 321–322). Schmitzin kokemuksen mukaan opiskelijat eivät kuitenkaan yleensä reflektoi paikannimiä riittävästi vaan siirtävät ne sellaisenaan käännökseen. Tällaiset ratkaisut todennäköisesti aiheuttavat kohdekielisissä lukijoissa hämmennystä. Niinpä Schmitz esittääkin luettelon seikoista, joihin paikannimien kääntämisessä olisi syytä kiinnittää huomiota. (Mts. 330–331.)

Paikannimien kääntämisestä pro gradu -tutkielmat ovat tehneet ainakin Helsingin yliopistossa Janne Raukola (2011) ja Johanna Liukkonen (2011). Raukola on käyttänyt tutkielmassaan aineistona tämän tutkielman tapaan kaupunkien matkailuesitteitä, Liukkonen taas Helsinkiin sijoittuvia kaunokirjallisia teoksia. Liukkonen hyödyntää aineistonsa analyysissä Pekka Kujamäen (1998, 83–88) esittämää reaalioiden nimitysten luokittelumallia, jonka Kujamäki on muodostanut Birgit Bödekerin ja Katrin Freesen (1987) prototypologian pohjalta. Raukola puolestaan hyödyntää Schmitzin (1999) esittämää luokittelumallia. Myös tässä tutkielmassa esittelen sekä Schmitzin (1999), Bödekerin ja Freesen (1987) että Kujamäen (1998) luokitte-
lut, joiden pohjalta muodostan tutkimusaineistoon sopivan luokittelumallin. Kaunokirjallisuuden osalta nimien kääntämisestä on käsitelty myös mm. Anne-Maaret Vilén (2009) omassa pro gradu -tutkielmassaan. Hän on tutkinut Harry Potter -kirjojen paikan- ja henkilönnimien kääntämisestä englannista suomeksi ja saksaksi. Matkailuesitteitä koskevista tutkielmista voidaan mainita Heinrich Peschin (1999) pro gradu -tutkielma, jossa tarkastellaan matkailualan tekstien kääntämisestä suomesta saksaksi. Työssä ei kuitenkaan nosteta esiin paikannimien kääntä-
mistä.

Paikannimien kääntämistä koskevia artikkeleita on julkaistu jonkin verran, ja aihetta on käsitelty joissakin yleisteoksissa ja käsikirjoissa. Brian Mossop (2007) käsittelee artikkelissaan ranskankielisten nimien kääntämistä englanniksi Kanadassa. Artikkelissa pohditaan ennen kaikkea sitä, miten nimiä voi kääntää ja miksi tiettyihin ratkaisuihin on mahdollisesti päädytty. Mossop (2007, 203–209) analysoi viiden ranskankielisen paikan- ja instituutionimen mahdollisia käännöksiä kuvitteellisen yksikielisen (englanti) vancouverilaislukijan näkökulmasta ja pohtii, herättävätkö ratkaisut vierauden tunnetta, vaikeuttavatko ne lukemista ja onko väärinymmärrysten syntyminen todennäköistä. Lisäksi hän pohtii, mitkä tekijät mahdollisesti vaikuttavat käännösratkaisuihin. Tällaisista tekijöistä hän nostaa esiin asiakkaat, lähdetekstin kirjoittajat, kääntäjien ammattijärjestöt ja työnantajat. (Mts. 210–211.) Mossopin päätelmät perustuvat hänen omiin arvioihinsa, eikä hän ole haastatellut kääntäjiä ja kysynyt heiltä perusteluita ratkaisuilleen. Tämän Mossop (2007, 213) toteaa itsekkin artikkelinsa lopussa. Samalla hän myös korostaa, että käännöstieteessä tulisi tutkia enemmän työpaikkojen käytäntöjä ja niiden vaikutusta kääntämiseen (mts. 213).

Peter Newmarkin (2004) artikkelissa käsitellään nimiä käännösongelmana ja nostetaan esiin myös paikannimet ja muut maantieteelliset piirteet. Newmarkin (2004, 529) mukaan tälle vuosisadalle asti voimakkaammilla valtioilla on ollut tapana kotouttaa sellaisten vieraiden paikkojen nimet, joihin niillä on ollut säännöllinen yhteys. Esimerkiksi kaupunginnimi *Mainz* on ranskaksi *Mayence*, italiaksi *Magonza* ja espanjaksi *Maguncia* (mts. 529). Artikkelissa ei kuitenkaan käsitellä paikannimiä osana käännettävää tekstiä vaan vain lähinnä endonyymi–eksonyymi-näkökulmasta. Eksonyymi tarkoittaa nimeä, jota nimetyn paikan ulkopuolella asuvat käyttävät paikasta. Se ei ole kuitenkaan tarkasti määritelty ja käytetty termi. (Harder 1996, 1012.) Endonyymi puolestaan viittaa paikallisten käyttämään nimeen.

Kielitieteen piirissä nimistöntutkimusta on tehty runsaasti niin Suomessa kuin kansainvälises-
tikin. Esimerkkeinä kotimaisista tutkimuksista voidaan mainita Terhi Ainialan (1997) väitös-
kirja suomen paikannimistön muuttumisesta ja Paula Sjöblomin (2006) väitöskirja suomalai-
sen yritysnimistön rakenteista ja funktioista. Lisäksi nimistöntutkimuksesta järjestetään kan-
sainvälisiä konferensseja, se on yksi Kotimaisten kielten keskuksen painoaloista (Kotimaisten
kielten keskus 2011), ja aiheesta on julkaistu laajoja käsikirjoja (mm. Eichler et al. 1995).
Kielitieteellisissä tutkimuksissa ja julkaisuissa käännöstieteellinen näkökulma jää kuitenkin
usein pois. Kielitieteellinen nimistöntutkimus ja nimiteoria toimivat silti tärkeänä pohjana
myös käännöstieteelliselle nimien kääntämistä koskevalle tutkimukselle.

1.3 Tutkielman rakenne

Tätä johdantolukua seuraa teoriaosa, jossa esittelen tutkimuksen pohjaksi kielitieteellistä nimitystutkimusta. Lähdän liikkeelle yleisnimen eli appellatiivin ja erisnimen eli proprin välistä rajanvedosta, joka osoittautuu häilyväksi. Sen jälkeen käsittelen nimien erilaisia funktioita, joita niillä on eri käyttöyhteyksissä. Nostan eräänä nimiin liittyvänä piirteenä esiin myös tittelinomaiset nimikemääritteet, joita tämänkin tutkielman aineisto pitää sisällään. Nimikemääritteet ovat taipumattomia tittelinomaisia määritteitä – paikannimien yhteydessä yleensä paikanlajin ilmaisevia yleisnimiä (VISK § 599). Luvun 2 lopuksi kohdennan tarkastelun paikannimiin. Tässä yhteydessä esittelen myös suomen kielen yleisimmät paikannimityypit.

Luvussa 3 keskityn paikannimiin käännösongelmana. Pohdin ensin nimien käännettävyyttä ja sen jälkeen erilaisia käännösmenetelmiä. Hyödynnän pohjana kulttuurisidonnaisia elementtejä eli reaaliota ja niiden nimityksiä koskevaa käännöstieteellistä tutkimusta. Esittelen tässä Bödekerin ja Freesen (1987), Kujamäen (1998, 2004) ja Schmitzin (1999) muodostamat mallit, joita hyödynnän myös oman luokitteluni muodostamisessa.

Neljännessä luvussa käsittelen matkailuesitteitä tekstilajina. Tässä luvussa keskeisessä asemassa on Katharina Reißin (1983) esittämä kääntämisen kannalta relevantti tekstitypologia. Tämän jälkeen esittelen samassa luvussa tutkimusaineistoni ja -metodini ennen varsinaista analyysilukua 5.

Analyysissa esittelen aineistossa käytettyjä käännösmenetelmiä ja analysoin niiden käyttöä paikanlajin, nimen leksikaalisen näkyvyyden, nimen esiintymiskontekstin ja ensimmäisen vaikutuksen kannalta. Luvun lopuksi vedän yhteen analyysin keskeisiä tuloksia. Lopuksi luvussa 6 teen johtopäätöksiä tutkimuksestani ja esitän mahdollisia jatkotutkimusideoita.

2 Nimet ja nimistöntutkimus

2.1 Yleisnimi ja erisnimi

Sana nimi voidaan ymmärtää kahdella eri tavalla: Sillä voidaan tarkoittaa sanaa tai sanaryhmää, joka viittaa yksilöityyn tarkoitteeseen, kuten *Tampere*. Tällöin kyseessä on erisnimi eli propri. Nimeksi voidaan kutsua myös sanaa tai sanojen ryhmää, joka viittaa tarkoitteeseen jonkin lajin edustajana, esimerkiksi *tyttö*. Tässä tapauksessa nimi on tarkemmin sanottuna yleisnimi eli appellatiivi. Nimistöntutkimuksessa nimellä kuitenkin tarkoitetaan aina erisnimeä ja yleisnimeä tarkoitettaessa käytetään sanaa nimitys. (Ks. esim. Ainiala, Saarelma & Sjöblom 2008, 12.) Sekä yleis- että erisnimet kuuluvat osaksi substantiivien sanaluokkaa (Kamianets 2000, 41). Kun vedetään rajaa yleis- ja erisnimen välille, on keskeisenä erottavana tekijänä ilmauksen tehtävä (Ainiala et al. 2008, 13). Kielessä kaikki esineet, kohteet ja henkilöt eli tarkoitteet sekä luokitellaan (eli niillä on yleisnimi) että yksilöidään (eli ne voivat saada erisnimen). Luokittelu osoittaa, että mainittu tarkoite edustaa tiettyä ryhmää ja että sillä on ominaisuuksia ja piirteitä, joiden perusteella se voidaan laskea kuuluvaksi tiettyyn luokkaan ja erottaa muista luokista. (Kamianets 2000, 41.) Erisnimet eroavat yleisnimistä siinä, että ne ovat monoreferentiaalisia eli yksiviitteisiä. ”Nimet yksilöivät tarkoitteensa, kohteensa, erottamalla sen kaikista muista samanlaisista.” (Ainiala et al. 2008, 13.) Yksilöinti kertoo, että tarkoite ei ole rajattavissa vain yhdeksi osaksi tiettyä olioiden luokkaa vaan se on ainutlaatuinen (Kamianets 2000, 41). Nimet ovat myös aina kieliopillisesti *definiittisiä* ilmauksia (Ainiala et al. 2008, 30). Koß (2002, 71) puolestaan sanoo erisnimien olevan nimilappuja tai etikettejä, joiden alle muistiin tallentuu tietoja henkilöistä, paikoista ja tuotteista ja joiden kautta ne palautetaan mieleen.

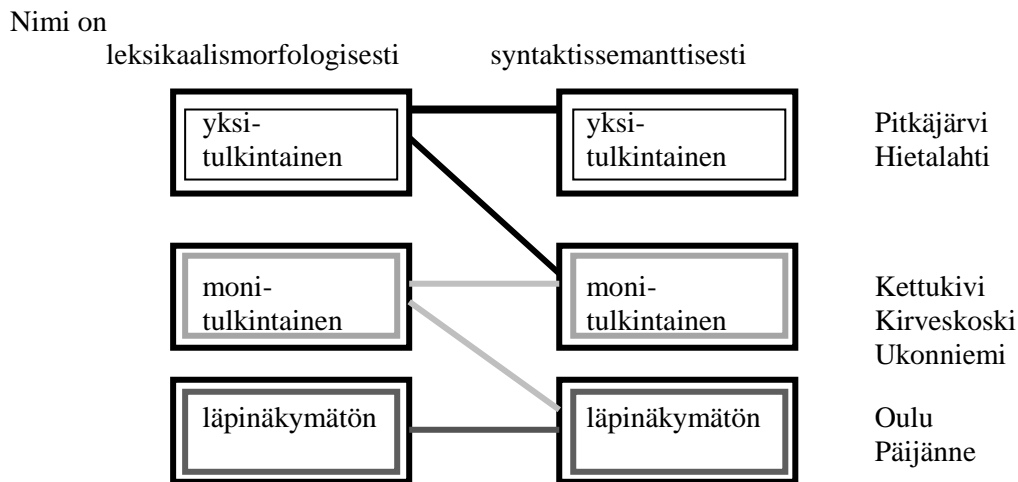
Eero Kiviniemen (1990, 89) mukaan voimme yleensä päätellä sanan propriisuuden kontekstin perusteella. Hän mainitsee myös, että ”[k]irjoitetussa kielessä propriisuus voidaan erottaa helpommin – –” (mts. 89). Eronteko ei kuitenkaan ole aina niin selvää. Ainiala, Saarelma ja Sjöblom (2008, 31) esittävät kolmiosaisen karkean jaottelun ongelmista, joita kohdataan vedettäessä rajaa proprien ja appellatiivien välille:

- 1) Ilmaus on kontekstista irti otettuna selvästi erisnimi, mutta tietyissä konteksteissa sillä näyttääkin olevan tavalla tai toisella luokitteleva merkitys.
- 2) Ilmausta käytetään monoreferentiaalisesti, mutta samalla ilmauksella voidaan eri tilanteissa viitata yksilöivästi eri tarkoitteisiin. Joissakin lauseyhteyksissä voidaan ajatella samalla ilmauksella olevan yhtäaikaa useampia eri tarkoitteita, jolloin ilmaukseen tuleekin definiittisyyden sijasta luokittelevaa sävyä.
- 3) Ilmaus on täysin kontekstistaan riippumatta mahdollista tulkita joko yksilöiväksi tai luokittelevaksi. (Ainiala et al. 2008, 31; kappalejako lisätty.)

Ensimmäinen ongelma kuvaa tilannetta, jossa erisnimi saa kontekstissaan eri merkityksen kuin sillä on alun perin ollut. Ainiala et al. (2008, 31) mainitsevat tällaisesta tilanteesta esimerkin Turun Sanomien Extra-viikkoliitteestä 10.9.2005, jossa oli otsikko ”Uusi Tšernobyl epätodennäköinen”. Kaupunginnimi ei viitata itse kaupunkiin, vaan sanalla on tässä yhteydessä luokitteleva merkitys ’katastrofaalinen ydinvoimalaonnettomuus’. Toisessa kohdassa tarkoitetaan esimerkiksi sitä, että usealla eri paikalla voi olla sama nimi. Esimerkiksi Pyhäjärveksi nimettyjä järviä on Suomessa useita, ja usein konteksti kertoo, käytetäänkö ilmausta selkeästi erisnimenä vai onko ilmauksella enemmän luokitteleva merkitys. Ainiala et al. (2008, 32) kuvaavat tilannetta kolmen esimerkkilauseen avulla. Niistä vain ensimmäisessä ilmaisu Pyhäjärvi on selkeästi erisnimi: ”(1) *Meidän mökkimme on **Pyhäjärvellä**.* (2) ***Tämä Pyhäjärvi** on kirkasvetinen.* (3) *Emme puhu **samasta Pyhäjärvestä**.*” (Mts. 32; korostukset alkuperäisiä, numerointi muutettu.) Kolmatta ongelmatilannetta kuvaa esimerkkilause ”*Nähdään **Ojalla/ojalla** kello kolme!*” (mts. 33). Tässä lihavoitu ilmaus voidaan ymmärtää sekä propriksi että appellatiiviksi. Edes tieto kontekstista ei välttämättä auta kertomaan, onko puhuja tarkoittanut ilmauksen propriksi vai appellatiiviksi, jos appellatiivisen sanan tarkoite vastaa appellatiivista merkitystä. (Mts. 32–33.) Kirjoitettuna ison alkukirjaimen käyttö kuitenkin vihjaa nimen propriisuudesta.

Kääntämisen näkökulmasta mielenkiintoista on pohtia nimien läpinäkyvyyteen ja tulkittavuuteen liittyviä piirteitä, sillä niillä voi olla vaikutusta myös kääntäjän valitsemaan käännösmenetelmään. Kiviniemi (1990, 12) esittää yksi- ja monitulkintaisuutta sekä läpinäkymättömyyttä ”lähinnä tavallisen kielenkäyttäjän näkökulmasta” havainnollistavan kaavion (Kaavio 1). Myös kääntäjä voidaan ajatella tavalliseksi kielenkäyttäjäksi.

Kaavio 1. Nimien leksikaalimorfologinen ja syntaktissemanttinen¹ yksi- ja monitulkintaisuus sekä läpinäkyvyys. (Kiviniemi 1990, 12.)

Kun nimi on leksikaalisesti yksitulkintainen, siihen sisältyvillä sanoilla on vain yksi merkitys, mutta nimen asiatausta voi silti jäädä avoimeksi. ”*Pitkäjärvi* on myös sisällöltään eli syntaktissemanttisesti yksitulkintainen, mutta *Kettukivi* voi olla esim. ’kivi, jonka alla on ketun pesäluola’ tai ’kivi, jolta X ampui ketun’ tai ’kivi, joka muistuttaa ketun päätä’ jne.” (Kiviniemi 1990, 13.) Leksikaalisesti monitulkintaisissa nimissä olevilla sanoilla puolestaan voi olla monia eri nimen asiataustaan liittyviä merkityksiä. Ei siis ole esimerkiksi yksiselitteisesti selvää, viitataanko *Ukonniemi*-nimen ukolla vanhaan mieheen, mystiseen olentoon tai johonkin muuhun. Sen sijaan ”[l]eksikaalisesti läpinäkymättömät nimet ovat joka suhteessa hämärtyneitä, vaikka ne toimivat niminä yhtä hyvin kuin muutkin.” (Mts. 13.) Kääntämisen kannalta olennaisinta lieneekin nimen leksikaalinen läpinäkyvyys.

Nimen läpinäkyvyys riippuu siitä, koostuuko se appellatiiveista. Peter Gallmann (2009, 150) esittää, että erisnimet, etenkin moniosaiset erisnimet, voivat olla enemmän tai vähemmän motivoituja. Esimerkiksi nimen *Psychiatrische Klinik Oberwil* perusteella voidaan olettaa, että kyse on psykiatrisesta klinikasta. Tällainen nimi onkin hyvin lähellä appellatiivia. (Mts. 150).

2.2 Nimien funktiot

Nimillä on yksilöintifunktionsa lisäksi myös muita tehtäviä. Ainiola et al. (2008, 155–156) mainitsevat neljä muutakin funktiota. Paikannimistä voidaan käyttää epävirallisia, usein virallista nimeä lyhyempiä nimiä, jolloin nimien funktio on käytännöllinen. Ne ovat myös kielenkäytön kannalta taloudellisempia. Esimerkiksi helsinkiläistä *Aleksanterinkatua* saatetaan kut-

¹*Sanasemanttisella* eli leksikaalisella tasolla tarkoitetaan nimeen sisältyvien sanojen läpinäkyvyyttä ja *lauseseemanttisella* eli syntaktissemanttisella tasolla nimien asiataustan läpinäkyvyyttä (Kiviniemi 1990, 12).

sua lyhyemmin *Aleksiksi*, tai tietyistä paikasta käytetään nimenä vain paikanlajia ilmaisevaa appellatiivia (esim. *Tori*, *Kirjasto*). Epävirallisia nimiä voidaan paikoille keksiä myös pienemmissä ihmisryhmissä, jolloin nimi toimii sosiaalisessa tai yhteisöllisessä funktiossa. Tällöin nimi voi olla vain pienen joukon sisäpiirin kieltä, jota muiden ei tarvitse eikä välttämättä kuulukaan ymmärtää, ja ne voivat olla täysin keksittyjä tai paikan virallisesta nimestä johdettuja. (Ainiala et al. 2008, 155–156.) Affektiivisessä funktiossa nimet toimivat silloin, ”[k]un paikannimien avulla osoitetaan paikkaan tai sen käyttäjiin kohdistuvia mielikuvia, merkityksiä ja asenteita” (mts. 157). Affektiivinen funktio on läheisesti yhteydessä myös yhteisölliseen funktioon, sillä sen avulla voidaan myös vahvistaa ryhmän yhteenkuuluvaisuutta ja erottautumista muista (mts. 157). Neljäs Ainialan, Saarelman ja Sjöblomin (2008, 160) esittämistä funktioista on informatiivinen funktio. Tällöin paikannimi ilmaisee ihmisille jotain olennaista paikkaan liittyvää tietoa. ”Kun nimien sisältämä tai kuviteltu merkitysisältö osoittautuu tavalla tai toisella vaikkapa keskustelussa merkitykselliseksi, on nimien informatiivinen funktio keskeinen.” (Mts. 160.)

2.3 Nimien määritteet

Erisnimet voivat saada myös sekä taipumattomia että taipuvia määritteitä. Taipumattomia tittelinomaisia nimikemääritteitä ovat esimerkiksi paikanlajin tai henkilön aseman ilmaisevat *hotelli Ilves* (iness. *hotelli Ilveksessä*) tai *rehtori Kaija Holli* (all. *rehtori Kaija Hollille*). Nimikemääritteiden lisäksi erisnimet voivat toki muiden substantiivien tapaan saada myös muita määritteitä, kuten adjektiivi-, partisiippi- tai genetiivimääritteitä. (VISK § 598–599; esimerkit J.V.)

Toisinaan nimikkeet voivat olla myös osa virallista nimeä. Etenkin yritysten nimet, joita voidaan laskea myös paikannimiin kuuluviksi, kun niillä viitataan yrityksen toimipaikkaan, sisältävät yrityksen toimintamuotoa kuvaavia nimikkeitä. Esimerkiksi *Valokuvaamo Irma* voisi toimia myös nimellä *Irma*, mutta tällöin kirjoitetussa tekstissä todennäköisesti päädyttäisiin selvyuden vuoksi käyttämään nimikettä *valokuvaamo*. (Viinikainen 2010, 139.) Se, kuuluuko nimike viralliseen nimeen, selviää yleensä vain kaupparekisteristä tai yrityksestä tarkistamalla. Muutoin on luotettava omaan kielikorvaansa. (Mts. 140.)

Kysymys nimikemääritteen kuuluvuudesta osaksi nimeä on tämän tutkimuksen analyysin kannalta olennainen, sillä se vaikuttaa siihen, millaista käännösmenetelmää kääntäjän voidaan katsoa käyttäneen nimeä kääntäessään. Jos paikannimen nimikemäärite nähdään täysin vas-

taavana kuin henkilönnimen yhteydessä mainittu titteli, ei nimikemääritettä voida pitää varsinaisena nimenosana. Toisaalta taas, kuten edellä mainitaan, tietyissä yhteyksissä nimikemäärite on välttämätön, jotta nimi tunnistetaan paikannimeksi.

2.4 Paikannimet osana nimistöä

Maantieteelliset nimet eli paikannimet ovat yksi nimistön alalajeista. Ylemmällä luokittelutasolla paikannimet kuuluvat erisnimiin. Kielitoimiston sanakirja määrittelee paikannimen ”[erisnimeksi] joka tarkoittaa tiettyä maanpinnan kohtaa, aluetta, asumusta tm. paikkaa” (MOT Kielitoimiston sanakirja, s.v. paikannimi). Iso suomen kielioppi taas antaa erisnimelle seuraavan selityksen: ”[e]risnimi (propri) on yhdestä tai useasta sanasta koostuva nimi, joka nimeää yksilön erotukseksi muista vastaavaan luokkaan tai lajiin kuuluvista jäsenistä” (VISK § 553). Kielitoimiston sanakirjan erisnimen määritelmässä on lisäksi sulkeisiin lisätty, että erisnimi kirjoitetaan isolla alkukirjaimella (MOT Kielitoimiston sanakirja, s.v. erisnimi).

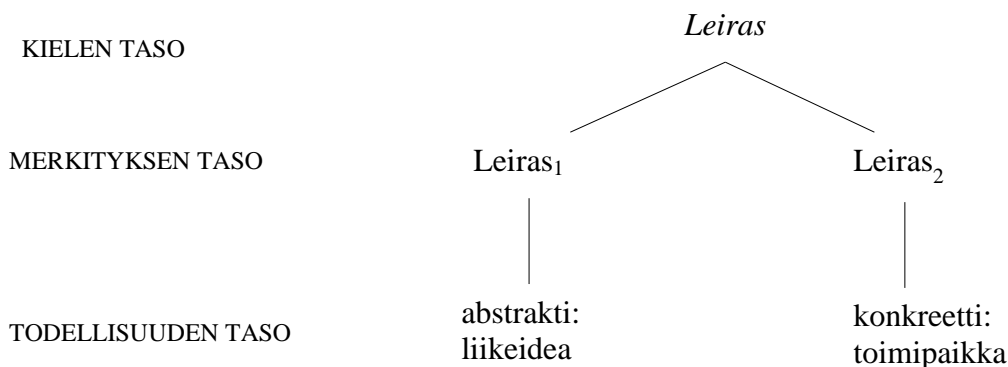
Paikannimiä kutsutaan myös *toponyymeiksi* (engl. toponym, saks. Toponym). Niitä koskevaa tutkimusta puolestaan nimitetään *toponomastiikaksi* (engl. toponomastics, saks. Toponomastik). Termit muodostuvat kreikan kielen sanoista topos 'paikka' ja onymia 'nimi'. Paikannimen ensisijainen tehtävä on yksilöidä paikka ja erottaa se muista paikoista, erityisesti saman lajin paikoista. (Ks. esim. Ainiala et al. 2008, 86; Kiviniemi 1990, 44.)

Paikannimet voivat olla joko spontaanisti syntyneitä ja perinnäisiä tai suunniteltuja. Suurin osa Suomen paikannimistä on perinnäisiä, eli ne ovat syntyneet alueella aikanaan liikkuneiden ihmisten ”käytössä, kun näistä paikoista on tullut niin tärkeitä, että niistä on pitänyt vakiintuneesti puhua.” (Ainiala et al. 2008, 88–89.) Suunniteltuja nimiä taas on varsinkin kaavoituissa ja rakennetuissa ympäristöissä. Tällaisia ovat esimerkiksi katujen ja tilojen nimet. (Mts. 89.) Suomen nykyinen nimistö koostuu yhä enenevässä määrin suunnitelluista nimistä. Nopean kaupungistumisen myötä on tullut tarve luoda kymmeniä- ellei jopa satojatuhansia uusia katujen-, rakennusten- ja alueiden nimiä. (Paikkala 2001, 179.)

Paikannimille ei ole helppo eikä ehkä edes mahdollista antaa täysin tyydyttävää määritelmää. Ainiala (1997, 21) esittää oman määritelmäehdotuksensa:

Toponyymi on yksilöivä ilmaus, joka on muodostettu kielessä vallitsevien nimenmuodostussääntöjen mukaan ja jonka puhuja on tarkoittanut ja kuulija ymmärtänyt toponyymiksi. Toponyymien pääfunktio on yksilöinti. Sen ohella toponyymiltä voidaan toivoa kuvaavuutta, ja monesti kuvaavuudella on jopa keskeinen asema nimen käytössä. (Ainiala 1997, 21; lihavointi poistettu.)

Nimistöntutkimuksessa on yleensä esitetty, että nimi viittaa vain yhteen tarkoitteeseen ja että uusi tarkoite synnyttää myös uuden nimen (Sjöblom 2000, 145). Tässä tutkimuksessa paikannimiksi lasketaan myös yritysnimet, jos niitä käytetään viittamassa johonkin tilaan, rakennukseen tai muuhun paikkaan. On kuitenkin syytä huomata, ”että yritysnimet eivät ensisijaisesti ole paikannimiä, vaikka ne usein mielletäänkin kaupunkiympäristön nimiksi” (Sjöblom 2006, 25). Tällöin on kyseessä ”sekundaari ja myöhäinen” ilmiö (mts. 25). Yritysnimet ovat siis siirtyneet tarkoittamaan myös tiettyjä paikkoja, kuten henkilönimet ovat siirtyneet tarkoittamaan asumuksia. Ne eivät ole kiinteästi paikkaan sidottuja, kuten paikannimet, vaikka yrityksellä onkin jossain paikassa sijaitseva toimitila: ne tarvittaessa muuttavat yrityksen mukana paikasta toiseen (mts. 43). Lisäksi samalla nimellä voidaan viitata useisiin yrityksen toimipisteisiin. Yritysnimellä voikin olla useita yhdistäviä ja yksilöiviä funktioita. Sjöblom (2006, 43) mainitsee esimerkkinä nimen *McDonald's Oy*, joka ensinnäkin ”identifioi Suomessa rekisteröidyn yrityksen, jolla on kymmeniä paikallisia ravintoloita, joista jokaisen nimi on *McDonald's*.” Samalla nimi yhdistää yrityksen alkuperäiseen amerikkalaiseen yritykseen ja yksilöi ”paitsi paikallisen ravintolan myös hampurilaisravintolaketjun ja erottaa sen muista vastaavista ketjuista” (mts. 43). Nimien monoreferentiaalisuus lieneekin syytä kyseenalaistaa. Sjöblom (2000, 146; kuvio 1) esittää yhdeksi näkemykseksi sen, että propreilla olisi muiden substantiivien tavoin polysemiaa.

Kuvio 1. Yritysnimen polysemia (Sjöblom 2000, 146).

Abstraktilla tasolla yritysnimi siis denotoisi yrityksen liikeideaa ja konkreettisella tasolla yrityksen toimipaikkaa. Esimerkiksi virke *Merja on Leiraksessa töissä* ilmaisee sitä, että Merja on Leiras-nimisessä yrityksessä töissä ja että hänen työpaikkansa on Leiraksen rakennuksessa. (Sjöblom 2000, 145–146.) Sjöblom kuitenkin huomauttaa, että ”[k]uvatunkaltaista polyseemisuutta ei kielenpuhujat normaalisti havaitse, eikä sillä ole kielen käytön kannalta useinkaan merkitystä” (Sjöblom 2000, 146).

On kuitenkin tapauksia, joiden avulla polyseemisuuskin voidaan kyseenalaistaa. Joskus nimittäin yrityksen nimi jää viittaamaan sen toimipaikkaan, vaikka yritys lopettaisi tai siirtäisikin toimintansa muualle. (Sjöblom 2000, 146.) Esimerkiksi Tampellan tehtaan vanhassa tehdasrakennuksessa on nykyisin Tampereen oikeustalo. Rakennuksesta ja itse asiassa koko sen lähialueesta käytetään nykyään nimeä *Tampella*, vaikka tehdasta ei enää ole olemassa. Sjöblomin (2000, 146) mukaan tällaisten tapausten perusteella voitaisiin ajatella, että kyseessä on ennemminkin kaksi eri nimeä. ”Paikannimi on siirrynnäinen, ja paikannimenä se säilyy, vaikka kosketus alkuperäisen nimen tarkoitteeseen eli yritykseen katkeaa” (mts. 146). Hän esittää syyksi tällaisille siirtymille samaa kuin talojen nimeämisperuste rakennukselle on sen omistussuhde. Nimeäminen on siksi olennaista, että ihminen paikantaa itsensä maamerkkien, esimerkiksi talojen, avulla. Siitä on syntynyt nimeämisen tarve. (Mts. 146–147)

Sjöblom (2000, 147) mainitsee yritysnimistön ja paikannimistön välillä vallitsevan tiiviin yhteyden myös siksi, että monet yritysnimet sisältävät paikannimiä tai niiden osia. Tällöin yrityksen nimen perusteella voidaan tehdä päätelmiä myös sen sijainnista. Paikannimi ei kuitenkaan sido yritystä toimimaan ainoastaan yhdessä paikassa. Yhtenä ja ehkä merkittävimpana esimerkkinä tästä Sjöblom mainitsee *Nokian*. (Sjöblom 2000, 147.)

2.4.1 Paikannimien luokittelusta

Paikannimet voidaan jakaa kulttuuri- ja luontonimiin. Kulttuurinimiä ovat asutusnimet, artefaktinimet ja viljelysnimet, luontonimiä taas maastonimet ja vesistönimet. (Ainiala et al. 2008, 90.) Vastaavan luokittelun on aiemmin esittänyt myös mm. Kiviniemi (1990, 46). Schmitz puolestaan (1999, 322–323) huomauttaa, että *Namenforschung*-käsikirjan ensimmäisessä osassa (Eichler et al. 1995) teoksen seuraavaan osaan aiottu jako kolmeen pääluokkaan on puutteellinen. Jako on seuraava:

1. Kansojen, maiden ja asukkaiden nimet
2. Paikannimet
  - 2.1 Asutusnimet
  - 2.2 Viljelysnimet
3. Vesialueiden nimet
(Eichler et al. 1995, XXXVI–XXXIX; käänös J.V.)

Schmitz (1999, 322) ymmärtää maantieteelliset nimet paljon laajemmin ja laskee joukkoon mukaan myös kadut, rakennukset ja muut rakennelmat sekä vesialueet, jotka *Namenforschung*-käsikirjan jaossa on jätetty omaksi luokakseen paikannimien ulkopuolelle. Schmitz esittääkin huomattavasti hienojakoisemman jaottelun, joka jakautuu kahteen pääluokkaan eli luonnollista alkuperää oleviin ja ihmisen aikaansaamiin, muodostamiin tai määrittelemiin paikkoihin, jotka puolestaan jakautuvat lukuisiin alaluokkiin. (Schmitz 1999, 323–324). Toisin sanoen Schmitz tekee myös kahtiajaon kulttuuri- ja luontonimiin. Esitän seuraavassa tämän luokittelun, sillä se havainnollistaa, millaisia eri viittauskohteita paikannimillä voi olla. Se toimii myös tämän tutkielman aineiston luokittelun pohjana. Tämäkään luokittelu ei kuitenkaan ole kaiken kattava.

Maantieteelliset nimet (voivat sisältää)

1 luonnollista alkuperää olevat:

1.1 pintavesimuodostumat ja niihin rajoittuvat maa-alueet

- 1.1.1 vakavedet
  - 1.1.1.1 valtameret
  - 1.1.1.2 meret
  - 1.1.1.3 salmet, lahdekkeet, merenlahdet, vuonot
  - 1.1.1.4 järvet, kraatterijärvet [tekojärvet]²
  - 1.1.1.5 lahdet
  - 1.1.1.6 lammet
  - 1.1.1.7 lammikot ...
- 1.1.2 virtaavat vedet
  - 1.1.2.1 jäävirrat
  - 1.1.2.2 virrat
  - 1.1.2.3 vesiputoukset
  - 1.1.2.4 joet [kanavat]
  - 1.1.2.5 kosket
  - 1.1.2.6 purot
  - 1.1.2.7 lähteet ...

1.1.3 vesialueisiin rajoittuvat maa-alueet

- 1.1.3.1 rannikot, rannat, törmät, rantaniityt
- 1.1.3.2 saaristot, saaret ja niemimaat
- 1.1.3.3 niemet ...

1.2 maisemamuodot

- 1.2.1 maankohoumat
  - 1.2.1.1 vuoristot
  - 1.2.1.2 vuoret, tulivuoret
  - 1.2.1.3 harjut
  - 1.2.1.4 kalliot
  - 1.2.1.5 kukkulat, tunturit
  - 1.2.1.6 [padot, vallit]
  - 1.2.1.7 kivimuodostelmat, kivet ...
- 1.2.2 syvänteet
  - 1.2.2.1 laaksot, alangot
  - 1.2.2.2 rotkot, kuilut, kraatterit, kanjonit
  - 1.2.2.3 maanrepeämät ja aukot
  - 1.2.2.4 luolat, holvit
  - 1.2.2.5 [kaivokset, kaivannot] ...
- 1.2.3 tasamaat
  - 1.2.3.1 tasangot, ylätasangot
  - 1.2.3.2 metsät, viidakot
  - 1.2.3.3 nummet, arot, tundrat
  - 1.2.3.4 niityt, laitumet, alppilaitumet

² Hakasulkeilla Schmitz (1999) osoittaa, että kyseiset paikat eivät ole varsinaisesti luonnollista alkuperää vaan ihmisen aikaansaamia.

- 1.2.3.5 suot
- 1.2.3.6 [kedot, pellot] ...
- 2 ihmisen aikaansaamat, muodostamat tai määrittelemät paikat
- 2.1 laajat maantieteellis-poliittiset alueet
- 2.1.1 mantereet
- 2.1.2 valtiot/maat
- 2.1.3 liittovaltiot/osavaltiot
- 2.1.4 provinssit
- 2.1.5 seudut
- 2.1.6 maakunnat
- 2.1.7 piirikunnat
- 2.1.8 alueet, lähiseudut
- 2.1.9 ”kaupunki- ja maapiirit” ...
- 2.2 asutusalueet
- 2.2.1 konurbaatiot
- 2.2.2 kaupungit
- 2.2.3 kaupunginosat, korttelit
- 2.2.4 kunnat
- 2.2.5 kylät
- 2.2.6 lähiöt ...
- 2.3 liikenneväylät
- 2.3.1 moottoritiet
- 2.3.2 maantiet, valta- ja moottoriliikennetiet
- 2.3.3 solat, matkailutiet
- 2.3.4 puistokadut, bulevardit
- 2.3.5 kadut; vesiväylät
- 2.3.6 kävely- ja vaellusreitit, pyörä- ja kävelytiet
- 2.3.7 kujat, polut
- 2.3.8 sillat, kävelylaiturit ...³
- 2.4 aukiot
- 2.4.1 torit, liikenneaukiot
- 2.4.2 satamat, laivalaiturit
- 2.4.3 lentoasemat, -kentät
- 2.4.4 juhlapaikat, leirintäalueet
- 2.4.5 puistot, puutarhat, eläintarhat
- 2.4.6 pihat
- 2.4.7⁴ hautausmaat, hautaholvit
- 2.4.8 ostos-, kävelykadut ...⁵
- 2.5 rakennukset
- 2.5.1 linnat

- 2.5.2 tuomiokirkot, katedraalit, kirkot, kappelit, synagogat, moskeijat, tempelit, rukoushuoneet
  - 2.5.3 urheilustadionit ja -kentät, ajoradat
  - 2.5.4 teatterit, oopperat, kirjastot
  - 2.5.5 museot, galleriat
  - 2.5.6 yliopistot, koulut, oppilaitokset
  - 2.5.7 kongressikeskukset ja -talot
  - 2.5.8 kauppakeskukset (suljetut, kate-
tut)
  - 2.5.9 tehdasrakennukset, -hallit
  - 2.5.10 varastorakennukset, siilot, ma-
kasiinit
  - 2.5.11 hallintorakennukset, virastot,
poliisiasemat
  - 2.5.12 kasarmit, linnakkeet, linnoituk-
set
  - 2.5.13 sairaalat, klinikat, hoitolat
  - 2.5.14 tornit, (kaupungin)portit
  - 2.5.15 kartanot, huvilat, maatilat
  - 2.5.16 hotellit, motellit, kievarit, majo-
talot
  - 2.5.17 ravintolat, kapakat, kahvilat
  - 2.4.18 asuintalot, loma-asunnot, mökit
...⁶
  - 2.6 rakennusten osat
  - 2.6.1 kerrokset, siivet
  - 2.6.2 istunto-, juhla-, luentosalit
  - 2.6.3⁷ sviitit, kabinetit, huoneet ...⁸
  - 2.7 muut rakennelmat
  - 2.7.1 muurit
  - 2.7.2 käytävät, tunnelit
  - 2.7.3 portaikot (kattamattomat)
  - 2.7.4 kaivot ...⁹
  - 2.8 veistokset
  - 2.8.1 riemukaaret, obeliskit, monu-
mentit
  - 2.8.2 patsaat, muistomerkit
  - 2.8.3 suihkulähteet ...
- (Schmitz 1999, 323–324, käännös
J.V.)

³ Liikenneväyliin lisään aineistoni pohjalta lisäluo-
kan sulku.

⁴ Numerointi korjattu.

⁵ Omaksi alaluokakseen aukkioiden luokkaan lisään
huvipuiston.

⁶ Laajennan rakennusten luokkaa lisäämällä siihen
seuraavat alaluokat: luostari, seurantalo, paja, lii-
kuntakeskus, liikenneasema ja tiedekeskus.

⁷ Numerointi korjattu.

⁸ Rakennuksen osiin lisään alaluokaksi neuvonta-
pisteet.

⁹ Muut rakennelmat -luokkaan lisään alaluokat lava
ja mittausasema.

Kulttuuri- ja luontonimiä on eri alueilla eri suhteissa: mitä tiheämpään asutettua alue on, sitä enemmän siellä on kulttuurinimiä. Luontonimiä on eniten harvaan asutetuilla ja runsasvesistöisillä alueilla. Kaupunkimaisilla alueilla puolestaan kulttuurinimien osuus paikannimistä on huomattavan suuri, sillä jopa yli puolet alueen nimetyistä paikoista saattaa olla rakennuksia, niiden osia jne. (Ainiala et al. 2008, 91.)

Tämän tutkielman aineisto koostuu pääasiassa kaupunkinimistöstä, sillä käytän analysoitavana aineistona eri kaupunkien matkailuesitteitä. Ainiala (2003, 208–210) pohtii artikkelissaan kaupunkinimistön määritelmää. Kaupunkinimistöksi ei voida määritellä yksioikoisesti kaikkea kaupunkien paikannimistöä ja maaseutunimistöksi kaikkea maaseudun paikannimistöä. Sen sijaan olennaiseksi kriteeriksi nousee alueen ”kaupunkius”, jonka määrittelemisen osoittautuu myös haastavaksi. Niinpä Ainiala päätyykin toteamaan, että tutkijan on itse määriteltävä, miten kaupunkimaisuuden rajaa. (Mts. 208–209.) Tämä ongelma koskee tosin lähinnä lingvististä nimistöntutkimusta. Nimien kääntämistä koskevassa tutkimuksessa ei ole niin olennaista, onko kyse kaupunki- vai maaseutunimistöstä, ellei halua rajata aineistoaan ainoastaan jompaankumpaan.

2.4.2 Suomen paikannimistöä

Suomen paikannimien¹⁰ perustyyppi koostuu kahdesta osasta: ”paikan lajin ilmaisevasta pääsanasta (perusosa) ja sen eteen liitetystä määritteestä (määriteosa), joka yleensä rajaa pääsanan merkitystä siten, että ilmaus voidaan ymmärtää yksilöiväksi” (Kiviniemi 1990, 44–45). Esimerkkejä tällaisesta nimeämisestä ovat *Näsijärvi* ja *Tammerkoski*. Suurin osa tämän tyyppisistä sanoista on helppo tunnistaa paikannimiksi, sillä niillä ei yleensä ole appellatiivista käyttöä, eli niillä ei ole appellatiivista homonyymia (mts. 90). Monet tätä perustyyppiä edustavat nimet ovat myös sisällöltään monitulkintaisia tai läpinäkymättömiä, kuten *Enontekiö* tai *Pihtipudas* (mts. 90). Perustyyppiä edustavat, appellatiivisesta perusosasta koostuvat nimityypit tarjoavat mahdollisuuden ainakin nimen osittaiseen kääntämiseen.

Deappellatiiviset eli ei-proprisista aineksista muodostetut paikannimet Kiviniemi (1990, 94–95) jakaa kolmeen eri rakenneryhmään: 1) ei-proprisesta nominista tai nominiyhdyssanasta koostuviin nimiin (esim. *Nummi*, *Savihauta*, *Pahanrukiinkasvama*), 2) ei-proprisesta nominista ja nimenmuodostussuffiksista koostuviin nimiin (esim. *Ojala*, *Syrjistö*, *Lampeinen*) ja 3) ei-

---

¹⁰ Saksan paikannimien rakenteista ks. esim. Naumann 2001.

proprisesta nominista tai nominiyhdyssanasta ja paikkoja luokittelevasta appellatiivista koostuviin nimiin (esim. *Saarijärvi, Palanutkangas, Puolivälinlampi*).

Tämän tutkimuksen aineiston, joka on poimittu kaupunkien matkailuesitteistä, ei voida katsoa edustavan Suomen yleisimpiä paikannimiä ainakaan Kiviniemen (1990, 218) esittämän tuloksen mukaan: ”Suomen yleisimmät paikannimet – – ovat *la,lä* -johtimisia asutusnimiä ja *-pelto*-nimiä. Muunlaisia nimiä on puolesta sadasta yleisimmästä vain vajaa kolmannes.” Kaupunkimainen nimimaisema sisältää runsaasti kaavanimiä, jotka eivät noudata rakenteeltaan maaseudun nimistölle tyypillisempää johtamista.

3 Paikannimet käännösongelmana

3.1 Nimet kulttuurisidonnaisina elementteinä

Käännettäessä tekstiä toiselle kielelle ja toisen kulttuuripiirin lukijalle paikannimet voivat muodostaa käännösongelman. Paikannimet ovat kulttuurisidonnaisia elementtejä, joiden sujuva välittyminen kohdekieliselle lukijalle edellyttää kääntäjältä käänносstrategisia valintoja.

Paikannimiä voidaan tarkastella yhtenä reaalioiden nimitysten alalajina (ks. esim. Kujamäki 1998). Näin ovat tehneet mm. Schmitz (1999) artikkelissaan sekä Liukkonen (2011) pro gradu -tutkielmassaan, jossa hän käsittelee helsinkiläisten paikannimien kääntämistä kolmen suomenkielisen romaanin saksannoksessa. Myös Ines Antti-Poika (2009, 62–63) sivuaa omassa pro gradu -tutkielmassaan nimien kääntämisen ongelmaa osana Helsingin kaupungin Matkailijan oppaan käänносprosessia. Hän kirjoittaa, että Helsingin kaupungilla ei ole varsinaista nimien kääntämistä koskevaa ohjeistusta mutta pääsääntö on, ettei nimiä käännetä (mts. 62).

Perinteisen semanttisen näkemyksen mukaan nimillä ei ole varsinaista merkitystä, vaan ne ovat vain etiketinomaisia merkkejä. Silloin kun sanalla ei ole semanttista merkitystä, sitä ei myöskään voi kääntää. Käytännössä asia ei kuitenkaan ole näin yksinkertainen. Esimerkiksi monet Suomen paikannimistä on muodostettu merkityksen sisältävistä appellatiiveista. Jo tämä mahdollistaa kääntämisen. (Ingo 1990, 241.) Lisäksi nimiin voi sisältyä miellelyhtymiä, jotka voivat olla laajemminkin tunnettuja tai kulttuurikohtaisempia ja lisäselvitystä vaativia: ”’Auschwitz darf nie wiederholen’ versteht wohl (noch) jeder, ’Bonn ist nicht Weimar’ verlangt aber schon spezifisches Vorwissen, so daß im ZT Erläuterungen erforderlich sein können” (Kelletat 1999, 297). Kelletat viittaa samanlaiseen tilanteeseen kuin Ainiala et al. (2008, 31): nimi saa kontekstissaan sen alkuperäisestä viittauskohteesta poikkeavan viittauskohteen.

Irina Bagajewa (1992) käsittelee artikkelissaan paikannimien ekvivalenssiin ja käännettävyyteen liittyviä ongelmia. Hän jakaa ongelmat kolmeen ryhmään: fonologisiin, morfologisiin sekä semanttisiin ja pragmaattisiin ongelmiin (mts. 350–354). Fonologiset ongelmat liittyvät äänneiden transkribointiin ja kirjoitusjärjestelmien väliseen translitterointiin. Esimerkiksi venäjässä ja englannissa käytetään eri kirjoitusjärjestelmiä, mutta myös samaa kirjoitusjärjestelmää käyttävissä kielissä voi olla eroja diakriittisten merkkien käytössä tai esimerkiksi jon-

kin tietyn kirjainparin ääntämisessä. Bagajewa mainitsee, että jos kohdetekstissä esiintyvässä nimessä on vieraita diakriittisiä merkkejä, ”naiivi” kohdetekstin lukija pyrkii mukauttamaan nimen omaan ääntämykseensä tai pitää sen lukemista liian vaikeana ja ohittaa koko nimen. Kääntäjän tulee olla Bagajewan mukaan tietoinen tekstin funktiosta ja viestintäpäämäärästä ja tehtävä nimien kääntämisestä koskevat valinnat sen mukaan. Esimerkiksi erikoisalan teksteissä paikannimet olisi syytä pitää mahdollisimman lähellä lähdekielistä kirjoitusasua ja lisätä selitys esimerkiksi sulkeisiin nimen perään. Yleiskielisessä tekstissä kääntäjä puolestaan voisi muokata kirjoitusasua siten, että se on kohdekieliselle lukijalle helpompi ääntää. (Bagajewa 1992, 350–351.) Myös morfologisella tasolla on syytä pitää mielessä normit ja tekstin funktio. Bagajewan mukaan lähdekielisessä kartassa esiintyvät kirjoitusasut on hyvä säilyttää reittiä neuvovassa opaskirjassa, kun taas varsinkin kaunokirjallisissa teksteissä on syytä suosia kohdekielisuuntatuneempaa menetelmää. Hän antaa esimerkin puolankielisen paikannimen kääntämisestä englanniksi: *Zagłębie Lubelski* > *Lublin basin*. Tässä on kohdekielen, englannin, konventioiden mukaisesti vaihdettu adjektiivinen nimenosa substantiiviksi (*Lubelski* > *Lublin*). (Mts. 351–352.) Semanttisen ja pragmaattisen tason käännostrategioiden laatiminen edellyttää kulttuurienvälisen paikannimiluokittelun muodostamista. Bagajewa korostaakin juuri tällaisen luokituksen merkitystä kääntämiselle ja esittää, että paikannimet voidaan luokitella niiden kulttuurisen arvon ja tärkeyden perusteella mikro- ja makrotoponyymeihin. (Mts. 352.) Näistä jälkimmäisiin kuuluviksi hän esittää kolme nimiryhmää:

- 1) universal names, e.g. the names of the continents or oceans;
- 2) regional names, such as the names of big seas, mountain ranges, large rivers and the like, and
- 3) local names, which are a feature of one culture (unicultural) but which have such a broad cultural, political or historical scope that, in some form, they are present in at least several languages, as e.g. names of countries, capitals and large cities, large bodies of water, places of great historic importance, etc. (Mts. 352.)

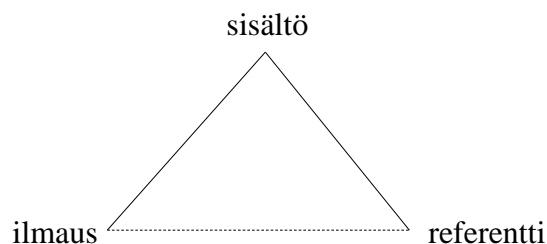
Loput paikannimet Bagajewa (1992, 352) laskee tuntemattomiksi mikrotoponyymeiksi, jotka siirretään toiseen kieleen ja kulttuuriin osana tekstiä tai jotakin erityistä tehtävää tai tapahtumaa, toisin kuin makrotoponyymit, jotka ovat osa monen kielen omaa sanastoa ja näin ollen noudattavat hyväksytyjä normeja ja käyttötapoja. Makrotoponyymien yhteydessä on Bagajewan (1992, 352–353) mukaan kyse täydestä ekvivalenssista ja kääntäjän on löydettävä oikeat vastineet ollen samalla kuitenkin tietoinen mahdollisista poliittisista, historiallisista ja kulttuurisista tekijöistä, jotka liittyvät nimiin, esimerkiksi eri paikkojen nimien muuttumisesta

poliittisten järjestelmien vaihduttua ja usean valtion alueelle ulottuvien vesistöjen erikielisistä nimistä.

3.2 Nimien käännettävyys

Perinteisen kielitieteellisen näkemyksen mukaan yksi nimen ominaisuuksista on juuri se, että sitä ei voi kääntää. Myös vastakkaisia näkemyksiä on esitetty. Oikeastaan onkin enemmän kysymys siitä, miten kääntäminen ymmärretään.

Kun kääntäminen ymmärretään koodinvaihtona, voidaan lähtökohdaksi ottaa kielitieteestä tuttu kolmiomalli (Kuvio 2), jonka ”mukaan kielellinen merkki on yksikkö, joka samanaikaisesti sisältää foneemeista tai grafeemeista koostuvan ilmauksen, mentaalisen sisällön eli merkityksen sekä kielenulkoisen vastineen, referentin” (Sjöblom 2006, 55). Jos tämä kuvio rikotaan väittämällä, ettei proprilla ole merkitystä tai että sen referentti on sen merkitys, olisi päädyttävä siihen, ettei propri edes ole kielellinen merkki (mts. 55). Tällöinhän myös niiden kääntäminen tulisi mahdottomaksi. Sjöblom (2006, 55) huomauttaakin, että yksi peruste proprien kuulumiselle kieleen on se, ”että ne ovat aina jotakin kieltä, riippuvaisia tietyn kielen sanastosta, morfologiasta tai vähintäänkin fonotaksista, vaikkakin ne toimivat hyvin nimen funktiossa myös kääntämättä niitä kielestä toiseen”.

Kuvio 2. Kielellisen merkin kolminaisuus (Sjöblom 2006, 55).

Myös Hartwig Kalverkämper (1996, 1018) muistuttaa, että kääntää voi vain sellaista, millä on semanttinen sisältö eli merkitys. Hän pohtiikin, onko nimillä semanttista merkitystä, voidaan-ko niitä näin ollen kääntää ja mitä tällöin tapahtuu viittaussuhteelle (mts. 1019–1020). Hän huomauttaa, että mielipiteet siitä, onko nimillä semanttista sisältöä, ovat kahtiajakautuneet. Toiset pitävät nimiä vain etiketteinä ja sisällöttöminä, toiset taas näkevät niillä olevan semanttista sisältöä enemmän kuin appellatiiveilla. Yhteensovittavana ratkaisuna näihin polarisoituneisiin näkemyksiin Kalverkämper esittää ekstension ja intension käsitteet. Ekstensionaalisel-

ta merkitykseltään nimet ovat äärimmäisen rajoittuneita, kun niillä on vain yksi nimetty kohde. Intensionaalisesti niillä taas voi olla äärimmäisen paljon merkityskomponentteja. (Kalverkämper 1996, 1019.) Vastaavanlaisen näkemyksen on esittänyt myös Otto Jespersen (1992, 66). Hän korostaa nimien aktuaalista käyttöä: mitä tutummaksi nimi tulee, sitä enemmän siihen liittyy merkityksiä ja konnotaatioita. Jespersen esittää myös kysymyksen, miten proprien siirtyminen appellatiiviseen käyttöön olisi mahdollista, jos niillä ei olisi konnotaatioita. (Mts. 66.)

Nimien käännettävyydestä Kalverkämper toteaa, että vain nimet, joilla on transparentti semanttinen merkitys, voidaan kääntää:

Da nur übersetzt werden kann, was im Ausgangs- wie im Zielcode Zeichen-Status und somit eine sozial verständliche, konventionalisierte, eine codierte Bedeutung(sseite) hat, können Eigennamen, deren semantische Bedeutung nicht transparent ist, nicht übersetzt werden (Kalverkämper 1996, 1019).

Jos erisnimen merkitys voidaan kuitenkin ymmärtää, sitä käsitellään semanttisesti yleisnimityksellisesti. Näin ollen jos tällainen nimi käännetään, sen käännetystä appellatiivisesta merkityksestä uudelleenmuodostetaan erisnimi. (Mts. 1019.) Kalverkämperin näkemys edustaa katsantokantaa, jossa kääntäminen nähdään tiukasti kielen- tai koodinvaihtona.

3.3 Kulttuurisidonnaiset elementit ja niiden luokittelu

Kujamäki (1998) käyttää termejä *Realien* ja *Realienbezeichnung*, joista suomeksi voitaneen käyttää nimityksiä reaalialia ja reaalialian nimitys (t. kulttuurisidonnainen sana). Kujamäki ymmärtää reaalioiksi kielenulkoiset kulttuurisidonnaiset, paikalliset ilmiöt, joille ei ole vastinetta kohdekulttuurissa. Reaalioiden nimityksiä ovat nimet ja sanat, joilla näihin ilmiöihin viitataan. Vastaavuuden puute kielten ja kulttuurien välillä saa aikaan käännösongelman. (Kujamäki 1998, 17.) Näin ollen myös toponyymejä voidaan tarkastella käännettäessä reaalioiden nimityksinä. Ovathan paikat ja niiden nimitykset – etenkin mikrotoponyymit – mitä kiinteimmin kulttuurisidonnaisia.

Newmark (1982, 70) luokittelee erisnimet (propernames) sekä institutionaaliset ja kulttuuriset nimet (institutional and cultural terms) viiteen ryhmään: erisnimet (propernames), historialliset institutionaaliset nimet (historical institutional terms), kansainväliset institutionaaliset nimet (international institutional terms) ja kulttuuriset nimet (cultural terms). Hänen mukaansa erisnimien ja kulttuuristen nimien peruserona on se, että vaikka ne molemmat viittaavat tietyl-

le etniselle yhteisölle tyypillisiin henkilöihin, kohteisiin tai prosesseihin, erisnimet viittaavat yksittäisiin kohteisiin, kulttuuriset nimet puolestaan entiteettien luokkiin (Newmark 1982, 70). Maantieteellisiä nimiä Newmark pitää konnotaatiottomina: ”Geographical names share, with the names of some people, the rare characteristic that some of them (usually the smaller and less important) denote only one object and have no connotations.” (Mts. 72.)

Birgit Nedergaard-Larsen (1993) kirjoittaa tekstittämiseen liittyvistä kulttuurisidonnaisista ongelmista. Hän luokittelee kielenulkoiset kulttuurisidonnaiset ongelmat neljään pääluokkaan, jotka edelleen jakautuvat alaluokkiin. Pääluokkia ovat maantiede yms., historia, yhteiskunta ja kulttuuri. Paikannimiä voi Nedergaard-Larsenin luokittelussa kuulua maantiede yms. -luokan lisäksi historia-luokkaan (rakennukset) ja kulttuuri-luokkaan (uskonto: kirkot; koulutus: koulut, korkeakoulut, yliopistot; kulttuuri ja vapaa-aika: museot, teatterit, elokuvateatterit, ravintolat, hotellit, yökerhot). (Mts. 211.)

3.4 Kulttuurisidonnaisten elementtien ja paikannimien käänös menetelmiä

Bödeker ja Freese (1987, 143) ovat muodostaneet reaalioiden nimitysten kääntämistä kuvaavan prototypologian, jossa on kaksi joukkoa: menettelytapojen joukko (V-ryhmät, *Vorgehensweisen*), joka sisältää kääntäjän reaalioiden nimitysten kääntämisen menetelmät, ja erojen joukko (D-ryhmät, *Differenz*), joka kuvaa lähde- ja kohdetekstin välistä eroavaisuutta. V-ryhmät on ryhmitelty D-ryhmien alle, jotta ensin mainittujen määrä pysyisi maltillisena. Kirjoittajat korostavat lisäksi, ettei kumpikaan ryhmiä tule nähdä tiukkoina kategorioina vaan ennemminkin pisteinä jatkumolla. (Mts. 143.)

Bödekerin ja Freesen (1987) luokittelu on esitetty tiivistettynä taulukossa 1. Taulukosta puuttuvat D-ryhmät 1 (ei eroavaisuutta) ja 6 (poisto), joita ei voida yhdistää yhteenkään V-ryhmään (Bödeker & Freese 1987, 145).

	2. Pieni eroavaisuus	3. Laajentaminen	4. Merkityksen kaventaminen	5. Korvaaminen
1. Vieraskielisen sanan siirtäminen	X	X		X
2. Käännöslaina	X			X
3. Komponenttianalyttinen kääntäminen	X	X	X	X
4. Hyponomisten suhteiden muuttaminen	X		X	X
5. Assosiativinen kääntäminen	X	X		X

Taulukko 1. V-ryhmien (vasen sarake) luokittelu D-ryhmiin (ylin rivi) (Bödeker & Freese 1987, 145, käännös J.V.).

Menetelmä- eli V-ryhmiä on yhteensä viisi: 1) *vieraskielisen sanan siirtäminen* (Übernahme des fremden Wortes), 2) *käännöslaina* (Lehnübersetzung), 3) *komponenttianalyttinen kääntäminen* (komponentenanalytisches Übersetzen), 4) *hyponomisten suhteiden muuttaminen* (Veränderung hyponomischer Verhältnisse) ja 5) *assosiativinen kääntäminen* (assoziatives Übersetzen). Kukin ryhmä voidaan jakaa edelleen alaryhmiin. (Bödeker & Freese 1987, 143.)

Käännösratkaisut voidaan siis luokitella myös käännösratkaisun myötä syntyvän lähde- ja kohdetekstin välisen eroavaisuuden mukaan niin kutsuttuihin D-ryhmiin, joita on yhteensä kuusi:

1) *Ei eroavaisuutta* -ryhmään (keine Differenz) ei voida luokitella mitään V-ryhmän käännösratkaisusta. Tämä ryhmä tulee kyseeseen silloin, kun lähdekielisellä lekseemillä on kohdekielessä denotatiivisesti ja konnotatiivisesti täysi vastine. (Bödeker & Freese 1987, 146)

2) *Pientä eroavaisuutta* (Minimaldifferenz) voi ilmetä kaikissa V-ryhmissä. 2.1) Vieraskielisen sanan siirtämisestä on sekä uuden sanan käyttöönotto että kohdekielessä jo olevan lainasanan käyttäminen. 2.2) Bödeker ja Freese laskevat pieneksi eroavaisuudeksi myös käännöslainat, jotka on voitu muodostaa morfeemi morfeemilta kohdekielen sananmuodostussääntöjen mukaisesti. 2.3) Komponenttianalyttisessä kääntämisessä reaalian nimitystä ei

käännetä kokonaisuutena, vaan se korvataan mainitsemalla reaalian olennaisimmat ominaisuudet. Kvantitatiivisesta näkökulmasta kyseessä voidaan ajatella olevan lähdetekstin laajentaminen kohdetekstissä, mutta kirjoittajat pitävät semanttisena laajentamisena vasta tilannetta, jossa nimitys käännetään ja sen lisäksi tekstiin lisätään selittäviä parafraseja. 2.4) Olennaisena V-ryhmänä Bödeker ja Freese pitävät lähde- ja kohdetekstin lekseemien hyponomisten suhteiden muuttamista. Tämä ryhmä sisältää tapaukset, joissa tarkempi ilmaus (hyponyymi) korvataan yleisemmällä käsitteellä (hyperonyymi) tai toisinpäin tai joissa saman tarkkuustason ilmaus korvataan toisella saman tarkkuustason ilmauksella (kohyponyymi). Kieliparista johtuen hyponomisten suhteiden muuttaminen voi olla välttämätöntä, jos toisessa kielessä ei ole samanlaista tarkkuusaste-erottelua. 2.5) Assosiatiiivisessa käänöksessä kääntäjän ratkaisu herättää kohdekielisessä lukijassa kutakuinkin saman assosiaation kuin lähdeteksti lähdekielisessä lukijassa. (Bödeker & Freese 1987, 146–148.)

3) *Laajentamiseen* (Erweiterung) voi Bödekerin ja Freesen (1987) prototypologiassa kuulua kolme V-ryhmää. 3.1) Lähdetekstiä laajennetaan ensinnäkin silloin, kun lähdekielinen sana siirretään sellaisenaan käänökseseen, mutta sen yhteyteen lisätään selittävä parafrasi, alaviite tai selitys sulkeissa. 3.3) Toista laajentamiseksi laskettavaa menetelmää Bödeker ja Freese kutsuvat nimellä *käännös plus parafrasi*. Kyseessä on tällöin komponenttianalyttinen käänös, sillä lähdekielisen lekseemin lisäksi käänöksessä lekseemin osat analysoidaan ja eritellään. Sen kaikki tai lähes kaikki osat tehdään näkyviksi ja hierarkisoidaan. 3.5) Assosiatiiivinen kääntäminen voi poiketa paljonkin lähdetekstissä sanotusta ja laajentaa lähdetekstin merkitystä käänöksessä. (Mts. 148–150.)

4) *Merkityksen kaventamiseen* (Bedeutungsverengung) liittyy yleensä vieraiden nimien poisjääminen käänöksestä. Tähän D-ryhmään Bödeker ja Freese (1987, 150–151) laskevat kaksi V-ryhmää. 4.3) Komponenttianalyttisessä käänöksessä merkitys kapenee, kun vain reaalian tietyt osat eksplikoidaan tai niitä korostetaan tai eritellään tarpeettoman paljon ja juuri tärkeät osat jäävät käänöksestä kokonaan pois. 4.4) Merkityksen kaventuessa hyponomisista suhteista voidaan muuttaa kahdella tavalla: korvaamalla nimi hyperonyymilla tai kohyponyymilla. (Bödeker & Freese 1987, 150–151.) Kohyponyymisten käänösten kuuluminen D-luokkaan 4 vaikuttaa kuitenkin mahdottomalta, kun kyseessä on saman tarkkuustason käsitteistä. Bödekerillä ja Freesellä (1987, 150–151) näyttäisikin olevan artikkelissaan luokitteluvirhe, sillä he esittävät sanoja Halbblut ja Mestize kohyponyymeiksi, vaikka Mestize-sanan määritelmä on spesifimpi kuin Halbblut-sanan, joka esitettyjen määritelmien perusteella on enneminkin Mestize-sanan hyperonyymi. Bödeker ja Freese ovat ottaneet määritelmät kuusiosaisesta *Brock-*

haus Wahrig -sanakirjasta (Wahrig, Krämer & Zimmermann 1981 & 1982). Halbblut-sanan määritelmä kuuluu: ”Mischling, bes. Nachkomme eines indianischen u. eines nichtindianischen Elternteils” (Wahrig et al. 1981, 364, s.v. Halbblut). Mestize puolestaan määritellään seuraavasti: ”Mischling von Weißen und Indianern” (Wahrig et al. 1982, 656, s.v. Mestize).

5) D-ryhmään *korvaaminen* (Substitution) voi Bödekerin ja Freesen (1987) mukaan kuulua ratkaisuja kaikista viidestä V-ryhmästä. Korvaamiseksi katsotaan ratkaisut, joissa kääntäjä on muuttanut lähdetekstin elementtejä niin paljon, että niiden merkitys ei ole enää säilynyt käännöksessä. 5.1) Kun vieraskielisen sanan siirtäminen katsotaan korvaamiseksi, sanaan on lisätty virheellinen selitys. 5.2) Liian suora käännöslaina voi tehdä virkkeestä jopa mahdottoman ymmärtää, jos se on sama kuin kohdekielessä jo oleva, täysin eri referenttiin viittaava sana. 5.3) Korvaamiseksi luokiteltavassa komponenttianalyttisessä käännöksessä reaalian nimityksen ominaisuudet on tulkittu ja ilmaistu väärin. 5.4) Hyponomiset suhteet muuttuvat, kun reaalian nimitys korvataan kohyponymilla. 5.5) Tässä D-ryhmässä assosiatiivisia käännöksiä ovat monesti niin kutsutut sekaannussanat (petolliset ystävät, falsche Freunde). (Mts. 151–153.)

6) Kääntäjä voi tehdä kääntäessään erinäisistä syistä *poistoja* (Auslassung). Niiden vaikutukset käännökseen ovat erilaisia. Bödeker ja Freese (1987, 153) huomauttavat myös, että raja poiston ja korvaamisen välillä voi olla häilyvä: esimerkiksi kadunnimi on voitu poistaa käännöksestä, mutta sen sijaan on mainittu kaupunginosa, jossa katu sijaitsee.

Kujamäki (1998) on omassa tutkimuksessaan analysoinut Aleksis Kiven *Seitsemän veljeksien* saksannoksista muun muassa reaalioiden nimitysten kääntämistä. Hän esittää yhdeksän erilaista mahdollisuutta kääntää niitä (mts. 83–88). Kujamäki on myös hyödyntänyt työssään edellä esiteltyä Bödekerin ja Freesen (1987) prototypologiaa. Esittelen seuraavaksi Kujamäen (1998) käännös menetelmäluokittelun.

Suora lainaus (Fremdwortübernahme) tarkoittaa lähdekielisen sanan käyttöä sellaisenaan tai kohdekielen kielioppi- tai oikeinkirjoitussääntöjen mukaisesti muutettuna. Kujamäki toteaa tämän olevan viime vuosisadan aikana kenties yleistynein menetelmä erityisesti erisnimien kääntämisessä. Yleisesti tällainen menetelmä edellyttää kohdekieliseltä lukijalta joko kiinnostusta lähdekulttuuriin tai vierauden hyväksymistä. (Kujamäki 1998, 83.) Kaunokirjallisuudessa tämä luonnollisesti korostuu enemmän. Matkaesitteen käännöstä lukeva vieraan kieli- ja

kulttuuripiirin edustajan voidaan luonnollisesti olettaa olevan sekä kiinnostunut vieraasta kulttuurista että sallivan vieraita piirteitä.

Jos käännösmenetelmänä on *käännöslaina* (Lehnübersetzung), kääntäjä on kääntänyt lähdekielisen sanan osa osalta, jopa morfeemeittain, jolloin kohdekielinen sana sopeutetaan kohdekielen yhdyssananmuodostuskäytänteiden mukaiseksi (Bödeker & Freese 1989, 146–147; Kujamäki 1998, 84; Lewandowski 1985, 626). Käyttäessään käännöslainamenetelmää kääntäjä suuntautuu vahvasti lähdekielisen sanan leksikaaliseen merkitykseen. Tämä voi tapahtua joko tarkoituksellisesti, jolloin esimerkiksi toponyymien tai henkilönnimen etymologia tehdään nähtäväksi. (Kujamäki 1998, 84.) Tätä menetelmää on käytetty etenkin vanhemmissa käännöksissä paikannimien kääntämiseen (Kujamäki 2004, 922).

Selittävän käännösmenetelmän (erklärendes Übersetzen) valitessaan kääntäjä kuvailee reaalia. Kuvaus voi ääritapauksessa olla pitkä ja yksityiskohtainen selostava parafraasi. Yleensä kuvaukset ovat kuitenkin lyhyitä. (Kujamäki 1998, 84.)

Kohdekielisen analogian käyttäminen (Anwendung einer Analogie der Zielsprache) on kotoittava menetelmä. Siinä reaalian nimitys korvataan kohdekulttuurista tutulla ilmiöllä, jolla on kuitenkin suunnilleen sama merkitys tai funktio kuin lähdetekstin reaaliolla. Tällöin lähdekieliseen sanaan liittyviä piirteitä voi kadota. (Kujamäki 1998, 85.)

Hyperonyymien kääntäminen (hyperonymische Übersetzung) on menetelmä, jossa lähdetekstissä oleva tarkempi alakäsite, hyponyymi, korvataan yleisemmällä yläkäsitteellä, hyperonyymillä (Kujamäki 1998, 86). Paikannimiä käännettäessä esimerkiksi kaupungin nimi *Tampere* korvataan tällöin yleisnimellä *die Stadt*. Hyperonyymeinä voidaan pitää myös esimerkiksi pronomineja ja niiden kaltaisia deiktisiä elementtejä (mts. 86). Esimerkiksi adessiivimuotoinen *Tampereella* voidaan saksankielisessä käännöksessä korvata proadverbillä *hier*.

Kohyponyymisiä käännöksiä (kohyponymische Übersetzung) pidetään usein kääntäjän virheinä, koska käännöksessä merkitys muuttuu toiseksi. Tarkkuustaso ei kuitenkaan muutu. Tällaiset ratkaisut voivat kuitenkin olla tarkoituksellisia, sillä niiden avulla tekstin maailma voidaan saada vastaanottajalle selkeämmäksi ja helpommin ymmärrettäväksi. (Kujamäki 1998, 86–87.) Esimerkiksi tämän tutkielman aineistossa oli Helsingin kaupungin esitteessä päädytty seuraavaan ratkaisuun, jossa tarkkuustaso pysyy kutakuinkin samana, mutta jossa viittauskohde ei ole täysin sama: Unioninkadun ja *Esplanadien* risteys > Ecke Unioninkatu und *Esplanadenpark*.

Assosioivissa käännöksissä (assoziative Übersetzung) huomio painottuu ilmausten merkityksiin eikä niinkään tiukkaan sanastolliseen vastaavuuteen. Ilmauksen assosiaation muuttumattomuus on tällöin tärkeintä. Paitsi asiaviittaukset myös aika- ja paikkaviittaukset yleensä eliminoituvat, ja ilmaukset saavat enemmän kohdekulttuurin sävyä. (Kujamäki 1998, 87.) Kujamäki (2004, 923) antaa assosiatiiivisesta kääntämisestä seuraavan Seitsemän veljestä -kirjan saksannoksesta poimitun esimerkin: se oli *Laiska-Jaakon mälli* > *das war wie ein Prager Fenstersturz*. Ilmaus kuvaa metaforisesti repun lentämistä ikkunan läpi. Lähdekielisessä ilmauksessa viitataan eri historialliseen tapahtumaan (Viipurin pamaus 1495) kuin käännöksessä (Prahan defenestraatio 1618). (Mts. 923.)

Kaksi viimeistä Kujamäen (1998, 87–88) esittämää reaalioiden nimitysten käännösmenetelmää ovat *poisto* (Auslassung) ja *lisäys* (Hinzufügung). Poistolla tarkoitetaan siis koko reaalian nimityksen kääntämättä jättämistä. Lisäys taas voi olla esimerkiksi reaalia selittävä parafraasi tai tarkentava määre juoksevassa tekstissä. Varsinkin kirjallisuuden käännöksissä niitä voi olla myös alaviitteissä ja liitteissä. (Mts. 87–88.)

Schmitz (1999, 325–326) on matkailuesitteitä tarkastellessaan havainnut kuusi menetelmää paikannimien siirtämisessä saksankieliseen käännökseen. *Suorassa siirtämisessä*¹¹ paikannimi siirretään käännökseen sellaisenaan (Pirkanmaa > Pirkanmaa). *Lisäyksessä* paikannimeen liitetään yleensä selittävä appositio (Päijänne > See Päijänne). *Osittaista kääntämistä* Schmitz on havainnut etenkin yhdyssanamuotoisissa paikannimissä, joiden jälkimmäinen osa on yleisnimi¹² (Hämeen linna > Burg Häme). *Osittainen käännös lisäyksenä* tarkoittaa tapaa, jossa myös käännetään yhdyssanamuotoisen paikannimen jälkimmäinen osa poistamatta kuitenkaan alkukielistä osaa (Kymijoki > Kymijoki-Fluss t. Koskenaaari > Insel Koskenaaari). Viidentenä menetelmänä Schmitz mainitsee muotoilun, jossa *alkukielinen nimi on siirretty käännökseen ja käännetty viereen sulkuihin* (Helvetinkolu > Helvetinkolu (Höllenschlucht)). Kuudes menetelmä on ”täyskäännös”, eli paikannimi on käännetty kokonaisuudessaan kohdekielelle (Ristinkirkko > Kirche des Kreuzes). (Schmitz 1999, 325–326.)

Matkailun edistämiskeskuksen julkaisemassa *Matkaesitteen kääntäminen saksankieliselle kuluttajalle* -oppaassa (Haapaniemi & Lukander 1991, 50–51) annetaan paikannimien käsittelemiseen käännöksessä viisi toimintavaihtoehtoa. Nimi tulisi oppaan mukaan esittää ensimmäisen kerran mainittaessa joko muodossa artikkeli + selitys + nimi (die Provinz Kymenlää-

¹¹Schmitz (1999, 325) huomauttaa, että Kujamäki (1998, 83) käyttää samasta menetelmästä nimitystä *Fremd-wort-übernahme*, jonka olen aiemmin tässä luvussa suomentanut suoraksi lainaukseksi.

¹²Ks. suomen paikannimien perusmuodosta tarkemmin luvusta 2.4.2.

ni), määräinen artikkeli + nimi + tavuviiva + selitys (das Ratina-Stadion) tai määräinen artikkeli + nimi + selittävä lause (der Saimaa, der schöne See [sic]). Myöhemmin esiintyessään riittäisi artikkeli + nimi (der Saimaa). Nimien kääntämistä ei pidetä toivottavana, sillä se vaikeuttaa paikan löytämistä kartalta. Jos nimi kuitenkin halutaan kääntää, suositellaan joko suomenkielisen tai saksankielisen käännöksen lisäämistä perään sulkuihin (die Straße der Runen und Grenzen (Runon ja Rajan tie)). (Haapaniemi & Lukander 1991, 50–51.) Ohjeet vaikuttavat hyvin selkeiltä ja yksioikoisilta. Ne eivät kuitenkaan vastaa niitä käytäntöjä, joita esimerkiksi Schmitz (1999) on havainnut matkailuesitteiden käännöksissä.

Käännettäessä ongelmia voi aiheuttaa myös nimen kirjoitusasun ja jonkin kohdekielisen sanan kirjoitusasun samuus. Mikäli esimerkiksi *Hämeen linna* käännetään saksankieliseen esitteeseen muotoon *Burg Häme*, voi saksankielisen esitteen lukijalle tulla nimestä ei-toivottuja assimilaatioita.¹³

Käännettävä tekstilaji tietenkin asettaa omat rajansa ja mahdollisuutensa sille, millaisia käännösmenetelmiä kääntäjällä on käytettävissään, jotta käännetyistä teksteistä tulee tarkoituksensa mukainen. Seuraavassa, aineiston ja metodin esittelevässä, luvussa käsitellään matkailuesitetä tekstilajina.

---

¹³ **Hä • me** (f.; -; unz.) *Missgunst, Bosheit, Gehässigkeit* [→ *hämisch*] (Wahrig 2002, s.v. Häme).

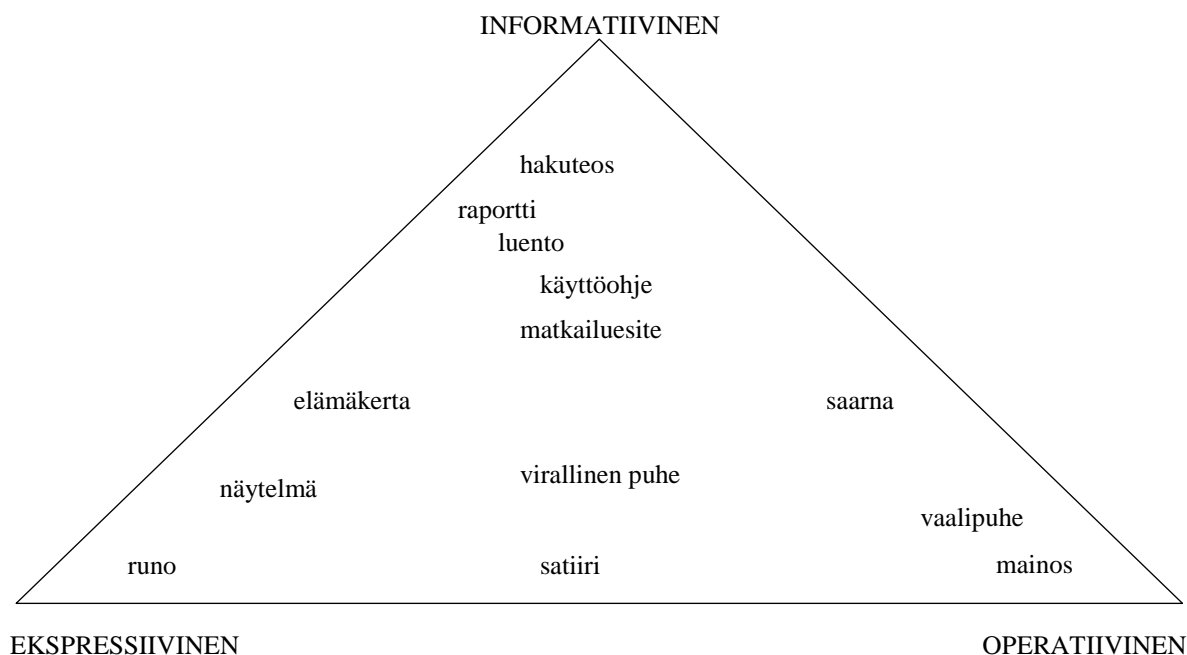
4 Tutkimusaineisto ja -metodi

4.1 Tekstilajina matkailuesite

Käännettävän tekstin laji vaikuttaa siihen, millaisia käännösstrategisia valintoja kääntäjä tekee. Esimerkiksi kaunokirjallisuudessa mahdollisesti toimivampi, voimakkaasti kotouttava käännösstrategia, jossa teksti tuodaan lähemmäs kohdekulttuuria poistamalla siitä vieraita piirteitä, tuntuisi matkailuesitteiden kääntämisessä lähes mahdottomalta.

Reißen (1983, 18) kääntämisen kannalta relevantti tekstitypologia erottaa neljä eri tekstityyppiä, joiden joukkoon eri tekstilajit jakautuvat. Tekstityyppejä ovat informatiivinen, ekspressiivinen, operatiivinen ja audio-mediaalinen tekstityyppi. Informatiivisten tekstien kielellinen muoto määräytyy käsiteltävän aiheen ja tekstin kommunikatiivisen muodon perusteella. Ensimmäisistä informatiiviset tekstit lähinnä ilmoittavat asiantiloja, kuten uutisia ja päätöksiä. Ekspressiivisiksi luokiteltavien tekstien kielellisen muodon taas määräävät tekstin kommunikatiivinen funktio sekä kirjoittajan viestinnälliset ja muotoa koskevat päämäärät. Operatiivisissa teksteissä puolestaan korostuu lukijan puhuteltavuus ja lukijaan vaikuttaminen. Audio-mediaaliset tekstit voidaan luokitella kommunikatiivisen funktionsa perusteella johonkin edellä mainituista tekstityypeistä. Niiden kielellinen muoto riippuu kuitenkin myös niiden teknisestä julkaisuvälineestä. (Mts. 18; Reiß 1977, 98.)

Jos kolme ensimmäistä tekstityyppiä esitetään kolmiona, jonka kutakin kulmaa edustaa yksi tekstityyppi, matkailuesite sijoittuu kolmion sisällä kutakuinkin keskelle, hieman lähemmäs informatiivista tekstityyppiä (Reiß 1989, 105; Kuvio 3). Tekstilajien sijoittuminen eri tekstityyppeihin – kuten kielen luokitteluun yleensäkin tiukkoihin luokkiin – ei siis ole tarkkarajaista.

Kuvio 3. Tekstilajit tekstityyppien mukaan lajiteltuina (Reiß 1989, 105; käännös J.V.).

Kathrin Büther ja Marian Lundenius (2010) ovat analysoineet Naantalın kaupungin vuoden 2004 matkailuesitettä sekä sen saksankielistä käännöstä. Heidän mukaansa matkailutekstit ovat ensisijaisesti käyttötekstejä, joilla on kaksi pääfunktiota – mainosfunktio ja informaatiofunktio – joiden lisäksi niillä voidaan katsoa olevan myös kulttuurinvälitys- ja viihdytysfunktio. Reißin tekstityypeistä Büther ja Lundenius näkevät matkailuesitteiden sisältävän niin informatiivisia, ekspressiivisiä kuin operatiivisiakin piirteitä. Niiden vastaanottajat odottavat esitteiltä tietoa paikoista, aukioloajoista ja hinnoista ja samalla myös kulttuuritietoutta ja viihdyttävyyttä. Esitteiden julkaisijat, kunnat ja kaupungit, puolestaan pyrkivät mainostamaan aluetta, paikkoja ja palveluita sekä houkuttelemaan turisteja. (Büther & Lundenius 2010.)

Joka tapauksessa matkailuesitteet voidaan laskea kuuluviksi myös mainosteksteihin, jotka eivät suinkaan ole yhtenäinen tekstityyppi, vaan mainoksina voidaan julkaista monenlaisia eri tekstejä, myös epätyypillisiä mainostekstejä, kuten kertomuksia tai tekstilajien sekoituksia (ks. Smith 1999, 238.) Smith (1999, 241) huomauttaa, että turismimainonnan tekstejä käännettäessä pitäydytään yleensä lähellä lähdetekstiä. Näin toimitaan, sillä esitteistä yleensä julkaistaan useita rinnakkaisia kieliversioita, ja jokin käännetty versio voi jopa toimia lähdetekstinä muille käännöksille. Lähdetekstit on kuitenkin kirjoitettu ”insider”-näkökulmasta, ja ne sisältävät informaatiota, joka on ulkomaalaiselle lukijalle tarpeetonta tai jopa vaikea sisäistä. Smithin mukaan matkailutekstejä käännettäessä tulisikin valikoida, mitä tietoja ulkomaalaisille lukijoille suunnattuihin kieliversioihin otetaan mukaan. Tosinaan lukija voi tarvita enem-

män tietoa kuin lähdekulttuurin lukija, toisinaan taas on syytä poistaa tietoja, jotka eivät ole ulkomaisen lukijan kannalta olennaisia. (Smith 1999, 241.) Laajempien tekstiosuuksien lisäksi myös yksittäiset paikannimet voidaan nähdä yhtenä merkittävänä tekstinosa, jotka voivat olla ulkomaiselle lukijalle vaikeasti sisäistettävissä. Büther ja Lundenius (2010) ovatkin Naantalin kaupungin matkailuesitteen saksankielistä käännöstä analysoidessaan havainneet yhdeksi ongelmaksi paikannimien harhaanjohtavan kääntämisen. Esimerkiksi reitin nimi *Aurinkopolku* on käännetty saksaksi *Sonnenpfad*, mutta suomenkielistä nimeä ei ole lainkaan mainittu. Büther ja Lundenius huomauttavat, että saksankielisellä turistilla voi olla vaikeuksia löytää reitti, sillä kylteissä on oletettavasti mainittu vain suomenkielinen nimi. (Mt.)

Paikannimien voidaan katsoa edustavan matkailuesitteissä siis etenkin esitteiden informatiivista tehtävää. Samaan tapaan nimien funktion näkökulmasta, nimet toimivat esitteessä pääasiassa informatiivisessa funktiossa (vrt. luku 2.2).

Gunilla Höckert (2002 & 2005) on tutkinut kaupunkiesitteitä (Stadtprospekt) teksteinä ja niiden sisältämiä mainosfunktioita. Höckert on käyttänyt aineistonaan kolmea Turun kaupunkiesitettä sekä niiden saksankielisiä käännöksiä vuosilta 1999–2001 ja kahta Zürichin kaupungin saksankielistä perusesitettä (Basisbroschüre) sekä niiden englanninkielisiä käännöksiä. Toisen Zürichin esitteen julkaisuvuosi ei ole tiedossa, mutta sen arvioidaan olevan 1999 tai 2000. (Höckert 2002 & 2005.) Bütherin ja Lundeniuksen (2010) tavoin Höckert (2002, 129) toteaa, että kaupunkiesitteet osoittautuvat yllättävän kompleksiseksi tekstilajiksi, joka on toisaalta tarkoitettu tekstin tuottajan näkökulmasta mainokseksi mutta joka näyttäytyy informatiivisena tekstinä. Niitä voidaan kutsua ensisijaisesti informatiivisiksi teksteiksi, joissa on mainoselementtejä, jotka eivät kuitenkaan dominoi (mts. 124). Kaupunkiesitteen ensisijainen tehtävä on esitellä houkuttelevasti tietty kaupunki ja sen nähtävyyksiä ja tapahtumia tekstin ja kuvien avulla, ja niiden kohderyhmänä ovat kotimaiset tai ulkomaiset turistit (Höckert 2005, 267).

4.2 Tutkimusaineisto

Olen kerännyt tutkielman aineiston neljän eri suomalaisen kaupungin tai alueen matkailuesitteistä sekä niiden saksankielisistä käännöksistä. Matkailuesitteet olen valinnut sattumanvaraisesti sillä perusteella, että niistä on julkaistu saksankielinen käännös ja että ne ovat saatavilla verkossa PDF-muodossa aineiston sähköisen käsittelyn helpottamiseksi. Kaupungit ja seudut, joiden matkailuesitteistä olen kerännyt analysoitavan aineiston, ovat Tampere, Helsinki, Jy-

väskylän seutu¹⁴ ja Naantali. Usean esitteen valinnalla pyrin vähentämään yksittäisen kääntäjän idiolektin vaikutusta analyysin tuloksiin. Analyysissä kuitenkin huomioin myös sen, miten eri käännösmenetelmät jakautuvat eri kaupunkien matkailuesitteiden käännösten välille.

Paikannimien kääntämistä tutkittaessa luokittelu ja sen määritteleminen, mitkä sanat lasketaan paikannimiksi, on oleellista, jotta aineisto tulee käsiteltyä johdonmukaisesti ja systemaattisesti. Analysoitavaa aineistoa läpikäydessäni nousi esiin mm. kysymys siitä, pitääkö paikannimi olla aina kirjoitettu isolla alkukirjaimella vai onko pienellä kirjoitettu tiettyyn paikkaan viittaava sana nimitys ja siten appellatiivinen. Lisäksi paikannimillä voi olla virallisten nimien lisäksi epävirallisia nimiä. ”Virallisia nimiä ovat kaavanimet eli asemakaavaan merkityt katu- jen, teiden, puistojen, rakennusten ynnä muiden paikkojen nimet” (Ainiala 2003, 209). Kaavanimien lisäksi myös esimerkiksi kauppojen, ravintoloiden ja muiden yritysten nimet, jotka näkyvät kaupunkikuvassa, ovat virallisia nimiä, sillä ne ovat nimenkäyttäjän kannalta ylhäältäpäin annettuja. Epävirallisia nimiä puolestaan ovat sellaiset nimet, jotka eivät täytä tätä määritelmää, vaan ovat nimenkäyttäjien antamia. Samalle paikalle voi siis olla rinnakkain sekä virallinen että epävirallinen nimi. (Mts. 209.) Esimerkiksi *Tamperetta* nimitetään myös *Manseksi*. Näihin epävirallisiin nimiin liittyvät myös luvussa 2.2 käsitellyt nimien eri käyttöyhteyksiä koskevat funktiot. Koska esimerkiksi Kielitoimiston sanakirjassa (MOT Kielitoimiston sanakirja, s.v. erisnimi) esitetään, että erisnimet kirjoitetaan isolla alkukirjaimella, olen päättänyt noudattamaan tätä määritelmää myös tämän tutkimuksen analysoitavan aineiston keruussa.

Kustakin suomenkielisestä esitteestä olen kerännyt kaksisataa paikannimeä. Nimet olen poiminut niiden mainintajärjestyksessä esitteen alusta lähtien, palsta kerrallaan, vasemmalta oikealle edeten. Olen kerännyt nimet siten, että virke, jossa nimi mainitaan, on otettu aineistoon kokonaisuudessaan mukaan. Jos virkkeessä on useampi paikannimi, virke on otettu aineistoon yhtä monta kertaa kuin siinä on paikannimiä. Lähtökohtana on siis yksittäinen paikannimi, ei virke. Jokaiselle suomenkielisessä tekstissä mainitulle paikannimelle sen sisältävine virkkeineen olen etsinyt saksankielisestä käännöksestä vastineen. Myös virkkeet ja paikannimet, jotka puuttuvat saksankielisistä käännöksistä, on otettu mukaan. Yhteensä aineistossa on siis 800 suomenkielistä paikannimiesiintymää ja 800 saksankielistä vastinetta (ml. poistot).

Esitteet, joista olen kerännyt varsinaisen analysoitavan aineiston, ovat useakymmensivuisia, värillisiä, kuvitettuja, ilmaiseksi saatavilla olevia markkinointimateriaaleja, jotka kunnat, seu-

---

¹⁴ Viittaan tähän esitteeseen tekstissä Jyväskylän esitteenä.

dat tai niiden matkailupalveluyritykset ovat kustantaneet. Esitteistä julkaistaan yleensä joka vuosi uusi suomenkielinen versio erikielisinä käännöksineen. Kaikki aineistona käytettävät esitteet ovat vuoden 2012 esitteitä.

Esitteet sisältävät erilaisia tekstiosuuksia. Niistä on tässä tutkielmassa eritelty yhdeksän erilaista. Ensinnäkin esitteissä on monentasoisia otsikoita kansilehden pääotsikosta lukujen pääotsikoihin ja alaotsikoihin. Varsinaisen leipätekstin lisäksi eri lukujen alussa voi olla ingresimäinen osio. Ingresseihin olen laskenut myös selkeästi omiksi tekstikokonaisuuksiksi erotetut sitaatit ja nostot yms. Esitteet sisältävät myös paljon kuvia, joista osaan on lisätty kuvateksti. Samoin kuvioissa ja kartoissa voi olla tekstiä. Kaikissa neljässä esitteessä on myös sisällysluettelot, jotka voivat sisältää lukujen otsikot tai ilmaista luvun sisällön tiivistetymin. Omaksi tekstiosioiksi olen laskenut myös varsinaisesta leipätekstistä erottuvan yhteys- ja sijaintitiedot sisältävän osion. Sellainen on yleensä lisätty aina matkailukohteen esittelyn perään. En ole rajannut mitään esitteiden tekstiosioita tutkimuksen ulkopuolelle.

4.3 Tutkimusmetodi

Käsillä oleva tutkimus edustaa käännöstieteellisen tutkimukselle perinteistä vertailevaa tutkimusnäkökulmaa, jossa verrataan lähdetekstiä ja siitä tehtyä käännöstä. Tällaisen tutkimusotteen avulla saadaan selville, millaisia tapoja lähdetekstin ilmiöiden siirtämiseen voidaan käyttää käännettäessä. Tutkielman aineiston keräsin taulukkoon. Taulukkoon listatuista paikannimien sisältävistä virkkeistä olen korostanut paikannimet, joita tarkastellaan useasta eri näkökulmasta. Ensin määrittelin, minkälaista käännös-/siirtomenetelmää nimen kääntämiseen/siirtämiseen on käytetty. Tämän jälkeen olen määritellyt nimetyn paikan lajin, nimen leksikaalisen läpinäkyvyyden ja tekstin osan, jossa paikannimen sisältävä virke esiintyy, ja lopuksi olen kirjannut, esiintyykö nimi tekstissä ensimmäistä kertaa vai toistamiseen. Ensimaininnoiksi en ole laskenut tapauksia, joissa sama paikka mainitaan uudelleen hieman poikkeavassa nimimuodossa.

Menetelmien luokittelussa päädyin käyttämään pohjana Schmitzin (1999, 325–326) esittämää luokitusmallia, jonka luokitusta laajennan oman aineistoni perusteella hyödyntäen Kujamäen (1998, 83–88) reaalioiden nimitysten luokittelua. Schmitzin luokittelumallin valintaa analyysin pohjaksi puoltaa se, että se on muodostettu nimenomaan matkailuesitteiden ja niiden käännösten pohjalta. Schmitz (1999, 326) mainitsee, ettei käsittele artikkelissaan lainkaan poistoja eikä hyperonyymisiä käännöksiä. Tämän tutkielman luokitteluuni otan ne kuitenkin

mukaan. Lisäksi lasken mukaan hyponyymisen kääntämisen sekä kohyponyymisen kääntämisen. Näin ollen luokitusmalliksi muodostuu seuraava: suora siirtäminen, lisäys, osittainen käännös, osittainen käännös lisäyksenä, suomenkielinen nimi sulkeissa käännöksen vierellä, kokonaan kääntäminen, poisto, hyperonyyminen kääntäminen, hyponyyminen kääntäminen ja kohyponyyminen kääntäminen. Käännös sulkeissa -luokkaan lasken myös esiintymät, joissa on toimittu toisinpäin eli lisätty käännös sulkeisiin. Suoraan siirtämiseen lasken paikallisväestön käyttämän nimen, endonyymin, käytön myös kohdetekstissä (Tampere > Tampere). Kokonaan kääntämiseen katson puolestaan kuuluvan eksonyymin eli kohdekieleen vakiintuneen, ulkopuolisten paikalle antaman nimen käyttäminen käännöksessä (Suomi > Finland).

Esimerkkejä analysoitaessa huomioin myös luvussa 3.4 esitellyn Bödekerin ja Freesen (1987) muodostaman reaalioiden nimitysten käännösmenetelmiä erittelevän prototypologian. Se on luokittelultaan kaksiosainen ja näin ollen hienojakoisempi. Pääasiallisena luokittelutyökaluna käytän kuitenkin Schmitzin (1999) malliin perustuvaa luokittelua.

Aineiston luokittelussa pohdintaa aiheutti etenkin nimikemääritteiden käsittely: tulisiko ne laskea osaksi paikannimeä vai ei? Tällä valinnalla on vaikutusta siihen, mihin käännösmenetelmäluokkaan nimikemääritteelliset paikannimet luokitellaan. Kun nimen edessä on taipumaton paikanlajin ilmaiseva nimikemäärite, se on yleensä käännetty vastaavaan muotoon myös saksaksi, jolloin paikanlaji käy myös käännöksen lukijalle selväksi (esim. Ravintola Valborg > Restaurant Valborg). Tässä tutkimuksessa olen päätenyt laskemaan paikanlajin ilmaisevat nimikemääritteet osaksi nimeä. Valintaa voidaan kritisoida sillä perusteella, että paikannimien nimikemääritteet ovat verrattavissa henkilönnimien yhteydessä mainittuihin titteleihin, jotka eivät selkeästikään ole osa henkilönnimeä. Nimikemääritteet voivat kuitenkin joissakin tapauksissa olla myös osa paikan virallista nimeä (ks. luku 2.3).

Luokittelussa ilmeni joitakin vaikeuksia, mistä johtuen sekä käännösmenetelmä- että paikanlajiluokitteluissa on mukana luokka X. Aineisto on kuitenkin pyritty luokittelemaan mahdollisimman yksityiskohtaisesti, jotta luokka X jäisi mahdollisimman pieneksi.

Erilaisia paikanlajeja aineistosta oli tunnistettavissa 61 (ml. luokka X). Luokittelun pohjana toimi Schmitzin (1999, 323–324) esittämä paikanlajijako, jossa mainituista paikoista tämän tutkielman aineistossa ei ollut kaikkia. Toisaalta aineistossa oli joitakin paikkoja, joita ei voitu luokitella mihinkään Schmitzin esittämän jaottelun luokista, vaan niistä muodostettiin omat

luokkansa¹⁵. Koodasin paikanlajit aineistoon seuraavin tunnuksin: kunta, museo, katu, valtio, seutu, ravintola, kirkko, koti, tori, huvipuisto*, kortteli, puisto, taajama, kasarmi, hotelli, saari, järvi, info*, satama, myymälä, teatteri, virasto, väylä, reitti, manner, torni, harju, huone, huvila, juna-asema*, meri, koulu, sali, luostari*, koski, piha, tehdas, ranta, seuratalo*, paja*, vuori, joki, lentokenttä, kauppa, kongressi, kirjasto, fitness*, liikenneasema*, portaat, suihkulähde, moottoritie, lahti, lava*, silta, planeetta*¹⁶, sulku*, polku, muuri, mittausasema*, tiedekeskus* ja X*. Olen pyrkinyt tekemään kyseiset koodaukset aineiston tehokkaan käsittelyn vuoksi niin, että koodaavat sanat eivät olisi kovin samankaltaisia ja että ne olisivat mahdollisimman lyhyitä. Siksi esimerkiksi rautatieasema on merkitty koodilla juna-asema, asuintalo koodilla koti ja kuntosali koodilla fitness.

Analysoin aineistoa sekä kvantitatiivisesti että kvalitatiivisesti. Kvantitatiivisen analyysin tarkoituksena on nostaa esiin yleisiä piirteitä paikannimien kääntämisestä ja menetelmien määristä. Kvalitatiivisen analyysin avulla käsittelen yksittäisiä tapauksia ja nostan esiin esimerkkejä. Sen ansiosta myös paikannimien esiintymiskontekstit voidaan huomioida paremmin.

Kvantitatiivisessa analyysissä hyödynnän Microsoft Excel -taulukkolaskentaohjelman tarjoamia mahdollisuuksia. Sen Pivot-taulukko- ja -diagrammitoiminnolla voidaan luoda analysointia varten taulukoita ja kuvioita. Lisäksi sarakkeiden suodatintoiminnot mahdollistavat aineiston käsittelemisen siten, että vain tietyn luokittelukriteerin mukaiset esiintymät näytetään, mikä helpottaa juuri tietyn luokan esiintymien tarkastelua ja esimerkkien poimimista. Taulukoiden pohjalta nostan aineistosta esiin mahdollisia tendenssejä käänösmenetelmien yleisyydestä ja eri tekijöiden ja käänösmenetelmien välisistä yhteyksistä.

---

¹⁵ Nämä lisätyt luokat on merkitty oheisessa koodilistauksessa asteriskilla.

¹⁶ Schmitzin (1999) luokittelu ei sisällä planeettojen nimiä, mutta omaan luokitteluuni lasken ne mukaan, sillä myös planeetat voidaan laskea hyvin laajoiksi paikoiksi.

5 Paikannimien kääntäminen matkailuesitteissä

Tässä luvussa esitellyt, aineistosta poimitut esimerkit on numeroitu ja niiden perään on merkitty esite, josta esimerkki on peräisin, sekä esiintymän sivunumero suomenkielisessä ja saksankielisessä esitteessä. Käyttämäni kirjainlyhenteet ovat HKI (Helsinki), TRE (Tampere), JKL (Jyväskylä) ja NNL (Naantali). Sivunumerot on merkitty siten, että vinoviivan vasemmalla puolella on suomenkielisen esitteen sivunumero ja oikealla saksankielisen esitteen sivunumero. Luvun esimerkeissä on yllä suomenkielinen paikannimen sisältävä virke ja sen alla saksankielinen käännös. Kulloinkin analysoitava paikannimi on korostettu esimerkxivirkkeessä alleviivaamalla se. Samassa virkkeessä voi siis olla useita paikannimiä, joista kuitenkin tarkastellaan aina vain yhtä kerrallaan. Kun tekstissä viitataan kuhunkin esitteeseen, tarkoitetaan silloin esitteen sitä osuutta, josta tutkittavat paikannimet on kerätty.

5.1 Käytetyt käännösmenetelmät

Paikannimien kääntämiseen on käytetty tässä tutkimusaineistossa yhteensä kymmentä selkeästi luokiteltavaa menetelmää. Ne on koodattu aineistoon seuraavilla koodeilla: *suora* (= suora siirtäminen), *lisäys*, *osittainen* (= osittainen käännös), *osa lisäys* (= osittainen käännös lisäyksenä), *sulku* (= suomenkielinen nimi sulkeissa käännöksen vierellä tai käännös sulkeissa suomenkielisen nimen vierellä), *koko* (= kokonaan kääntäminen), *hyperonyymi* (= hyperonyymien kääntäminen), *poisto*, *hyponyymi* ja *kohyponyymi*. Näiden lisäksi aineisto sisältää joitakin käännösratkaisuja, joita ei voida selkeästi luokitella mihinkään edellä mainituista luokista, vaan ne on luokiteltu luokkaan X. Nämä tapaukset käsitellään erikseen. Lisäksi havaittiin aineistossa kaksi selkeää käännös- tai siirtovirhettä, jotka johtunevat joko tietämättömyydestä tai huolimattomuudesta (esimerkki 1) tai lähdetekstin virheellisestä lukemisesta (esimerkki 2).

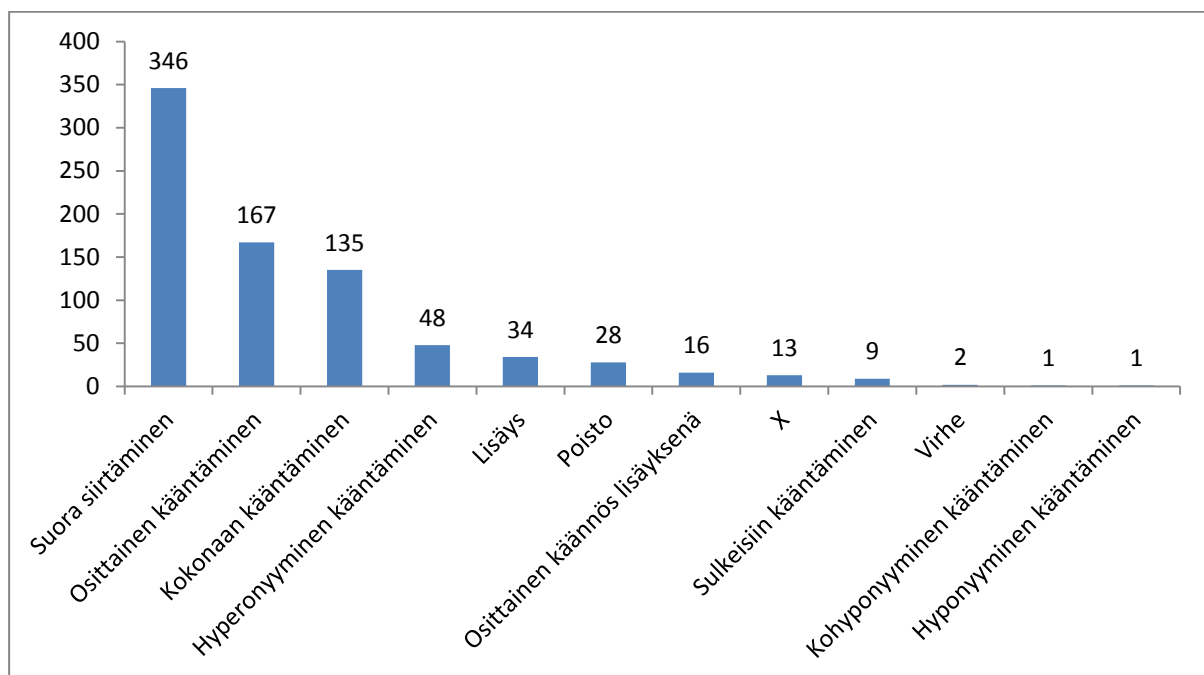
- (1) FI: Tehdas sijaitsee 4-tien varressa Vaajakoskella 7 km Jyväskylästä, vain 500 m liikenneympyrästä Leppäveden suuntaan.
DE: Die Fabrik liegt an der E4 in Vaajakoski, 7 km von Jyväskylä entfernt. (JKL 6/6)
- (2) FI: Päkä vie sinut myös Aistitilaan¹⁷, missä tavaroita saa kosketella, haistella ja jopa maistella.
DE: Päkä bringt Sie auch nach Aistila, die [sic]¹⁸ Welt der Sinne, wo man die Gegenstände berühren, riechen und sogar probieren darf. (JKL 8/8)

¹⁷ Aistitila on yksi Suomen käsityömuseon tiloista. (Suomen käsityömuseo 2012.)

¹⁸ Käytetty virheellisesti nominatiivia, vaikka nach-pronomini edellyttää datiiavia.

Molemmat virheelliset ratkaisut ovat Jyväskylän esitteessä. Esimerkin (1) käänös on virheelinen, sillä valtatie 4 ei ole osa E-tie 4:ää, johon käänös *E4* viittaa. Sen sijaan valtatie 4 on osa E-tietä numero 75, joka ulottuu Utsjoelta Kreikassa Kreetan-saarella sijaitsevaan Sitiaan (ks. AGR-sopimus 17/1992). Näin ollen voidaan ajatella, että tässä käytetään virheellistä hyperonyymia.

Aineistossa selvästi yleisin käänös menetelmä on suora siirtäminen, jota on käytetty 346 tapauksessa aineiston yhteensä 800 esiintymästä. Toiseksi yleisin käänös menetelmä on osittainen kääntäminen (167 kpl) ja kolmanneksi yleisin kokonaan kääntäminen (135 kpl). Muiden menetelmien käyttö on melko vähäistä: hyperonyymista kääntämistä esiintyy 48 kappaletta, lisäksi 34, poistoja 28, osittaisia käänöksiä lisäyksenä 16, käänöksen tai alkuperäisen nimen esittämistä sulkeissa 9 kappaletta sekä kohyponyymistä ja hyponyymista kääntämistä kutakin yksi kappaletta. Luokkaan X sijoittuvia käänös ratkaisuja on yhteensä 13. (Kuvio 3.)

Kuvio 4. Käytetyt käänös menetelmät koko aineistossa.

Käytettyjä käänös menetelmiä käsitellään seuraavissa alaluvuissa yksityiskohtaisemmin. Lisäksi käänös menetelmien esittelemisen jälkeen käsitellään paikanlajin, nimen leksikaalisen läpinäkyvyyden, nimen esiintymiskontekstin sekä ensimmäinnän mahdollista vaikutusta käänös menetelmän valintaan. Alalukujen taulukoissa on käänös menetelmistä asetelusta ja tilan puutteesta johtuen käytetty aineiston koodauksessa käytettyjä lyhennettyjä muotoja, jotka on mainittu edellä.

5.1.1 Suora siirtäminen

Aineiston selvästi yleisin käännösmenetelmä on suora siirtäminen. Sitä oli käytetty 346 tapauksessa 800:sta eli lähes puolessa kaikista aineiston paikannimien käännoksistä. Näissä tapauksissa nimi siirretään suoraan käännökseen ilman lisäyksiä tai selityksiä. Bödekerin ja Freesen (1987, 146) prototypologiassa tämä menetelmä edustaa lähde- ja kohdetekstin välistä eroa kuvaavista D-ryhmistä pientä eroavaisuutta, ja menetelmien joukosta (V-ryhmät) suora siirtäminen kuuluu ryhmään 1, vieraan sanan siirtäminen. Toisaalta voidaan myös ajatella, että kyseessä on ei eroavaisuutta -ryhmään kuuluva menetelmä, jos kohdekielinen lekseemi vastaa denotaatioltaan ja konnotaatioltaan lähdekielen lekseemiä (mts. 145). Menetelmää oli käytetty Helsingin esitteessä 68 kertaa, Tampereen esitteessä 85, Jyväskylän esitteessä 95 ja Naantalın esitteessä 98 kertaa. Erot selittyvät mm. sillä, miten usein esimerkiksi kaupungin nimi on mainittu esitteen ensimmäisillä sivuilla, joilta aineisto on poimittu, ja millaisia tekstiosuuksia näille sivuille on valikoitu¹⁹. Tampereen matkailuesitteestä poimittu esimerkki (3) havainnollistaa suoran siirtämisen menetelmää.

- (3) FI: Kun suomalaisilta on kysytty, missä he haluaisivat asua, jos muutto olisi edessä, suosituin paikka ei ole yllätys: tietysti Tampere.
DE: Fragt man die Finnen, wohin sie bei freier Wohnortwahl am liebsten hinzögen, überrascht die Antwort nicht: natürlich nach Tampere. (TRE 4/4)

Kujamäki (1998, 83) toteaa tällaisen menetelmän edellyttävän lukijalta vierauden hyväksymistä ja kiinnostusta vieraaseen kulttuuriin. Kujamäki kirjoittaa kuitenkin kaunokirjallisen kääntämisen kontekstissa. Matkaesitteen käännoästä lukevan voidaankin olettaa olevan kiinnostunut tästä vieraasta paikkakunnasta ja kulttuurista, jolloin ainakin kyseisen kaupungin tai kunnan nimen yhteyteen ei ole tarpeen lisätä tietoa paikanlajista, sillä lukijan voidaan olettaa olevan tietoinen siitä. Lisäksi Kujamäen (1998, 83) toteamus, että tämä menetelmä olisi yleisin juuri erisnimien kääntämisen yhteydessä, vaikuttaa pitävän tämänkin tutkielman aineiston osalta paikkansa. Menetelmän osuus aineistosta eritellyistä käännoäsmenetelmistä on 43 %.

5.1.2 Osittainen kääntäminen

Osittainen kääntäminen on nimensä mukaisesti menetelmä, jossa jokin nimenosa tai nimeen mukaan laskettu nimikemääräite on käännetty saksaksi. Bödekerin ja Freesen (1987) prototypologiassa ei ole suoraa vastinetta tälle käännoäsmenetelmälle, mutta voidaan ajatella, että se

---

¹⁹ Kunnanimien yleisin käännoäsmenetelmä on suora siirtäminen (ks. luku 5.2). Tekstinosan mahdollista vaikutusta valittuun käännoäsmenetelmään käsitellään tarkemmin luvussa 5.4.

on sekoitus luokkia 2.1 ja 2.2 eli vieraskielisen sanan siirtämistä ja käännöslainaa siten, että lähde- ja kohdetekstin välinen eroavaisuus on pieni.

Oheisissa esimerkeissä (4) ja (5) paikanlajin ilmaiseva appellatiivinen nimenosa on käännetty. Jälkimmäisessä, esimerkissä (5), myös appellatiivisista osista koostuva vuoren nimi *Oravivuori* olisi periaatteessa myös käännettävissä, mutta kohteen löydettävyyden kannalta menetelmä ei varmastikaan olisi erityisen toimiva.

(4) FI: Vuonna 1868 valmistunut Uspenskin katedraali Katajanokalla on Länsi-Euroopan suurin ortodoksinen kirkko.

DE: Die 1868 fertig gestellte Uspenski-Kathedrale in Katajanokka ist die größte orthodoxe Kirche Westeuropas. (HKI 9/9)

(5) FI: Kaksi Unescon maailmanperintökohdetta: Petäjäveden Vanha kirkko ja Oravivuoren kolmiomittaustorni.

DE: In der Region Jyväskylä gibt es zwei Objekte im UNESCO-Weltkulturerbe: die Alte Kirche in Petäjävesi und der Trigonometrische Punkt Oravivuori. (JKL 4/4)

Osittaisiksi käännöksiksi olen lukenut myös sellaiset tapaukset, joissa paikannimeen sisältyy henkilönnimi ja appellatiivinen paikanlajin ilmaiseva osa ja joissa henkilönnimi on siirretty sellaisenaan mutta appellatiivinen osa käännetty. Tätä havainnollistaa puiston nimen käännös esimerkissä (6).

(6) FI: Cygnaeuksen puisto

DE: Cygnaeus Park (JKL 9/9)

Olennaista osittaisessa kääntämisessä on, että yksi tai useampi nimenosa on siirretty käännökseen sellaisenaan ja yksi tai useampi on käännetty kohdekielelle. Tätä menetelmää on käytetty aineistossa yhteensä 167 kertaa. Menetelmän käyttö jakaantuu aineistossa seuraavasti: Helsingin aineistossa sitä on käytetty 39 kertaa, Tampereen aineistossa 39, Jyväskylän aineistossa 46 ja Naantalın aineistossa 43 kertaa. Suuria eroja menetelmän käytössä eri kaupunkien esitteiden käännösten välillä ei siis ole.

5.1.3 Kokonaan kääntäminen

Kokonaan kääntäminen tarkoittaa nimen ilmaisemista vain ja kokonaan kohdekielellä. Bödekerin ja Freesen (1987) prototypologiassa kokonaan kääntäminen voidaan nähdä kuuluvan käännöslainojen menetelmäryhmään ja lähde- ja kohdetekstin eroa kuvaavista ryhmistä pienen eroavaisuuden ryhmään. Paikannimien käännöksissä käännösratkaisun kuuluminen korvaaminen-D-ryhmään lienee mahdotonta. Yleensä kokonaan käännettyiksi voidaan laskea val-

tioiden ja suurten kaupunkien nimet, joille on kohdekielellä omat eksonyymimuodot (esimerkki 7). Kun näiden muotojen käyttö lasketaan kokonaan kääntämiseksi, ei voida katsoa, että menetelmä edellyttäisi aina nimen leksikaalista transparensia.

(7) FI: Ruotsin valtakunta päätti vuonna 1748 rakentaa Helsingin edustalle Suomenlinnan merilinnoituksen Venäjän kasvavaa uhkaa vastaan.

DE: 1748 beschloss das Schwedische Reich angesichts der wachsenden Bedrohung durch Russland den Bau einer Seefestung – Suomenlinna. (HKI 5/5)

Tarkalleen ottaen suomenkielisissä esitteissä mainitut ulkomaisten paikkojen nimet ovat myös eksonyymimuotoja. Niiden korvaaminen käännöksessä saksankielisellä eksonyymimuodolla on kuitenkin katsottu myös kokonaan kääntämiseksi. Tällöin kyseessä on tavallaan kaksinkertainen käännös: nimi on ensin suomenkielisessä esitteessä ”käännetty” alkuperäisestä nimestä, ja suomenkielistä esitettä saksaksi kääntäessään kääntäjä on muuttanut suomenkieliset eksonyymit saksankielisiksi. Suomenkielinen eksonyymi on kuitenkin osa suomen kielen leksikkoa, joten kääntäjän lähdekielisenä nimenä on tällöin suomenkielinen eksonyymi. Bagajewan (1992, 352) mukaan tällaiset nimet ovat makrotoponyymeihin kuuluvia paikallisia nimiä, jotka esiintyvät useissa eri kielissä.

Selkeimmin kokonaan kääntämiseksi voidaan nähdä appellatiivisista nimenosista koostuvien paikannimien ilmaiseminen kokonaan kohdekielellä. Tällöin koko nimi on leksikaalisesti transparentti. Esimerkit (8) ja (9) havainnollistavat tällaista tilannetta.

(8) FI: Työväentalo (1924-25)

DE: Haus der Arbeiter (1924-25) (JKL 12/12)

(9) FI: Senaatintorin paikalla sijaitsi 1600-luvulla kaupungin tori, raatihuone, kirkko ja hautausmaa.

DE: An der Stelle des heutigen Senatsplatzes befanden sich schon im 17. Jahrhundert der Marktplatz, das Rathaus, die Kirche und der Friedhof der Stadt. (HKI 8/8)

Kokonaan käännettyihin nimiin sisältyy myös joukko tapauksia, joissa lähdekielinen toponyymi on käännöksessä korvattu kohdekielisellä toponymistä johdetulla adjektiivilla. Syy adjektiivin käytön valintaan liittyy sen käytön idiomaattisuuteen. Suomenkielisenä vastineena on tällöin yleensä toponyymin genetiivimuoto (ks. esim. Piitulainen, Lehmus & Sarkola 1998, 136). Nimen korvaamista adjektiivilla on käytetty lähinnä laajempiin alueisiin kuten manteeisiin, valtioihin, seutuihin ja kuntiin viittaavien paikannimien siirtämisessä (esimerkki 10).

- (10)FI: Linnoitus on yksi Suomen seitsemästä Unescon maailmanperintökohteesta.
DE: Suomenlinna ist eines der sieben finnischen Objekte auf der Unesco-Liste des Welterbes. (HKI 6/6)

Luokittelin kokonaan kääntämiseksi myös tapauksen, jossa endonyymistä *Naantali* on muodostettu saksan sananmuodostussääntöjen mukainen adjektiivi²⁰ (esimerkki 11).

- (11) FI: Kultaranta Resort sijaitsee Luonnonmaalla vain 5 min. ajomatkan päässä Naantalin vanhasta kaupungista.
DE: Dieses Resort liegt nur 5 Autominuten von der Naantaler Altstadt entfernt auf der Insel Luonnonmaa. (NNL 10/10)

Kokonaan käännettyjä paikannimiä on aineistossa yhteensä 135 esiintymän verran. Näistä Helsingin esitteessä on 53, Jyväskylän esitteessä 30, Tampereen esitteessä 36 ja Naantalin esitteessä 16 kappaletta. Menetelmänä kokonaan kääntäminen on koko aineiston kolmanneksi yleisin. Leksikaalisesti transparentteja nimiä näiden 135 esiintymän joukossa on 78 eli yli puolet kaikista kokonaan käännettyistä nimistä.

5.1.4 Hyperonyyminen kääntäminen

Hyperonyymisessä kääntämisessä käännettävä osa, tässä tapauksessa paikannimi, korvataan käänöksessä ylemmän hierarkiataason käsitteellä. Tällöin käänöksessä tieto ilmaistaan siis epätarkemmin. Tässä tutkielmassa hyperonyymisinä käänöksinä pidetään kaikkia sellaisia tapauksia, joissa lähdekielisessä esitteessä mainittu paikka mainitaan käänöksessä epätarkemmin tai se on korvattu esimerkiksi paikanlajia kuvaavalla substantiivilla. Bödekerin ja Freesen (1987, 147–148, 150–151) prototypologiassa hyperonyyminen kääntäminen voi vaikuttaa lähde- ja kohdetekstin väliseen eroavaisuuteen kahdella tavalla: ero voi olla pieni, tai lähdetekstin merkitys voi kaventua.

- (12) FI: Alueella on kävelyreittejä, urheilukenttä, kesäteatteri ja Vesilinnassa Keski-Suomen luontomuseo, näköalaravintola ja näkötorni.
DE: Und in dem Gebiet gibt es weiterhin Spazierwege, einen Sportplatz, ein Sommertheater sowie im Wasserturm Vesilinna das Naturkundemuseum, das Aussichtrestaurant und den Aussichtsturm. (JKL 5/5)

Esimerkissä (12) *Keski-Suomen luontomuseo* on saksankieliseen esitteeseen käännetty appellatiiviseen muotoon *das Naturkundemuseum*, jolloin siitä on jätetty propriisuuden osoittava yksilöivä määre (Keski-Suomi) kokonaan pois. Tässä tapauksessa lähdetekstin merkityksen

---

²⁰ Kielentutkijat ovat erimielisiä siitä, ovatko paikannimistä johdetut eripäätteiset sanat adjektiiveja. Niiden laskeamista osaksi adjektiiveja puoltaa esim. Fuhrhop (2003).

voidaan ajatella kaventuvan, sillä käännös on yleistävä. Juuri Keski-Suomen luontomuseosta tulee tässä vain yleisesti luontomuseo.

Esimerkissä (13) puolestaan käännöstä voidaan pitää sen vuoksi hyperonyymisenä, että suomenkielisessä lähdetekstissä paikka, Naantalin satama, on ilmaistu tarkemmin. Saksankielisessä käännöksessä on päädytty mainitsemaan vain kaupungin nimi, jonka viittauskohteena oleva paikka on huomattavasti laajempi ja epätarkempi. Tässäkin tapauksessa lähdetekstin merkitys kapenee käännöksessä.

- (13) FI: Ruotsin Kapellskäristä pääset suoraan Naantalin satamaan Finnlinesilla (s. 24).
DE: Von Kapellskär in Schweden aus gelangt man mit Finnlines (s. S.2) direkt nach Naantali. (NNL 3/3)

Hyperonyymistä käännösmenetelmää saatetaan käyttää myös silloin, kun halutaan välttää toistoa, kuten esimerkissä (14). Tällöin lähdetekstin merkitys ei kapene, sillä paikannimi on kuitenkin mainittu tekstissä.

- (14) FI: Kauppatorin ja Senaatintorin välissä sijaitsevat Torikorttelit ovat 1700-luvulta, mutta arkkitehti C. L. Engel uudisti ne Senaatintorin kokonaisuuteen sopiviksi.
DE: Das Viertel an der Südseite des Senatsplatzes stammt ursprünglich aus dem 18. Jh., aber der Architekt C.L. Engel gestaltete es neu, um dem Platz ein einheitlicheres Erscheinungsbild zu verleihen. (HKI 8/8)

Kaiken kaikkiaan hyperonyymisiä käännöksiä on aineistossa yhteensä 48 kappaletta. Eniten menetelmää on käytetty Helsingin esitteessä, jossa tapauksia on 22. Naantalin esitteessä hyperonyymistä käännöstä on käytetty 13, Tampereen esitteessä 9 ja Jyväskylän esitteessä neljässä tapauksessa.

5.1.5 Lisäys

Lisäys-menetelmässä paikannimen yhteyteen lisätään selittävä määre. Lisäys sijoittuu Bödekerin ja Freesen (1987) prototypologiassa luokkaan 3.1, joka tarkoittaa vieraskielisen sanan siirtämistä ja selityksen lisäämistä. Komponenttianalyttisestä käännöksestä ei ole kyse, sillä lisäyksissä ei tuoda esiin kaikkia lähdekielisen lekseemin piirteitä. Tämän tutkielman aineistossa lisäyksiä on tehty 34 kappaletta. Eniten lisäyksiä on Jyväskylän esitteessä, yhteensä 16 kappaletta. Tampereen esitteessä niitä on 12 ja Helsingin ja Naantalin esitteissä kussakin kolme kappaletta. Pääosassa tapauksista lisäyksessä ilmoitetaan paikanlaji (esimerkki 15), mutta joissakin ilmaistaan myös taustatietoja paikan historiasta (esimerkki 16).

- (15) FI: Seminaarinmäeltä Ylistönrinteelle
DE: Vom Campus Seminaarinmäki zum Campus Ylistönrinne (JKL 5/5)
- (16) FI: Kiertoajelu esittelee Pyynikkiä ja Pispalaa, Amuria ja Tampellan aluetta, Tamme-
laa, Kalevaa, Finlaysonin aluetta ja ydinkeskustaa.
DE: Die Stadttour zeigt Ihnen den Landrücken Pyynikki, die alten Arbeiterviertel
Pispala und Amuri, das Gelände von Tampella und Finlayson, weitere Stadtteile sowie die
Innenstadt. (TRE 7/7)

Lisäyksellä ei välttämättä aina niinkään haluta kertoa lukijalle, mistä paikasta on kysymys, vaan tekstin rakenne ja selkeys saattaa myös edellyttää appellatiivisen määreen lisäämistä, kuten esimerkissä (17). Siinä voidaan olettaa, että lukija on jo tietoinen, mikä paikka Helsinki on.

- (17) FI: Vallgrenin mukaan Itämerestä nousseen nuoren naisen hahmo symboloi Helsinkiä
ja sen syntyä.
DE: Laut Vallgren symbolisiert die in Paris angefertigte Gestalt einer der Ostsee ent-
stiegenen Jungfrau die Stadt Helsinki und ihre Geburt. (HKI 9/9)

Laajempia selittäviä parafraaseja ei aineiston paikannimien yhteyteen ollut lisätty.

5.1.6 Poisto

Poistoja on tutkimusaineistossa yhteensä 28 kappaletta. Näissä tapauksissa lähdetekstissä mainittu paikannimi on siis jätetty mainitsematta käännöksessä kokonaan. Toisinaan koko tekstiosuus, esimerkiksi virke, on voitu jättää kokonaan kääntämättä (esimerkki 18). Tällaisia tapauksia on aineistossa yhteensä neljä kappaletta, joista yksi Tampereen esitteessä ja kolme Naantalissa. Bödekerin ja Freesen (1987, 153) prototypologiassa poisto (Auslassung) muodostaa oman D-ryhmänsä. Siihen ei voida yhdistää mitään V-ryhmien menetelmistä.

- (18) FI: Miltä Naantalissa kuulosti 1400-luvulla?
DE: – (NNL 7/7)

Eräissä tapauksissa vastaava virke on tunnistettavissa myös käännöksestä, mutta siitä on jätetty pois paikannimen sisältävä osuus, joka voi olla esimerkiksi sivulause. Toisinaan vain paikannimi on jätetty pois. Esimerkissä (19), jossa mainitaan esiteltävän paikan sijainti, paikannimen poistamisella ei liene suurta vaikutusta, sillä tekstin ohessa on myös kartta, johon sijainti on merkitty.

- (19) FI: Wanha Kauppahalli Etelärannassa on ollut vuodesta 1889 lähtien helsinkiläisten herkuttelijoiden kohtauspaikka ja matkailijoiden suosittu vierailukohde.
DE: Die Alte Markthalle (Wanha Kauppahalli) ist seit ihrer Gründung im Jahre 1889 Anlaufstelle für Helsinkier Feinschmecker und eine beliebte Sehenswürdigkeit. (HKI 8/8)

Poisto on menetelmänä yleisin Naantalin esitteessä, josta poimitussa aineistossa se esiintyy 15 kertaa. Helsingin esitteessä poistoja on tehty 7 kertaa ja Tampereen ja Jyväskylän esitteissä kussakin kolmesti.

5.1.7 Osittainen käänнос lisäyksenä

Osittainen käänнос lisäyksenä on menetelmä, jossa lähdekielinen nimi on mainittu käännöksestä kokonaan mutta jokin nimenosa on käännetty lisäykseksi nimen oheen. Bödekerin ja Freesen (1987) mallissa osittainen käänнос lisäyksenä voidaan nähdä kuuluvaksi komponenttianalyyttisten käänनोंsten V-ryhmään. Lähde- ja kohdetekstin välistä eroa kuvaavista D-ryhmistä luokittelen tämän käännosmenetelmän joko pieneen eroavaisuuteen tai laajentamiseen. Sen perusteella, että nimeen kuitenkin lisätään lyhyt selittävä parafrasi, on kyseessä kuitenkin ennemminkin laajentaminen (vrt. Bödeker & Freese 1987, 147–149). Myöskään tämä käännosmenetelmä ei ole aineistossa kovin yleinen. Sitä on käytetty yhteensä 16 tapauksessa. Yleisin se on Tampereen esitteessä (11 kappaletta), kun taas Naantalin esitteessä kerätyssä aineistossa sitä ei ole käytetty lainkaan, Helsingin kaksi kertaa ja Jyväskylän esitteessä kolmesti.

Kaikissa tapauksissa käännetty osa on paikanlajin ilmaiseva appellatiivi. Neljässä tapauksessa lisäys on tehty lisäämällä lähdekielisen nimen perään yhdysmerkki ja appellatiivi (esimerkki 20). Tämä on myös yksi Haapaniemen ja Lukanderin (1990, 50; ks. luku 3.3) suosittelemista menetelmistä.

- (20) FI: Jyväsjärven ympäri kiertävä Rantaraitti on suosittu vapaa-ajan liikuntapaikka ympäri vuoden.
DE: Der Seerundweg Rantaraitti um den Jyväsjärvi-See ist ein beliebter Ort für ganzjährige sportliche Betätigungen. (JKL 5/5)

Muissa 12 tapauksessa lisäys on paikannimen edellä, kuten esimerkissä (21):

- (21) FI: Lähde liikkeelle, istahda Koskipuiston penkille huilaamaan, tee kieppi historiaan Tammerkosken rannoilla, narraa lohikalaa keskustassa, tervehdi Hämeensillan patsaat.
DE: Setzen Sie sich auf eine Bank im Koskipuisto-Park, touren Sie durch vergangene Tage an der Stromschnelle Tammerkoski, fangen Sie Lachse im Herzen der Stadt und salutieren Sie vor den Statuen der Hämeensilta-Brücke. (TRE 6/6)

5.1.8 Muut menetelmät

Edellä esiteltyjen lisäksi erotin aineistosta kolme muuta käännösmenetelmäluokkaa. Yhdeksässä tapauksessa koko nimi on käännetty ja merkitty suomenkielisen nimen yhteyteen siten, että **käännös tai lähdekielinen nimi** mainitaan **sulkeissa** tai on eroteltu muilla välimerkeillä, kuten vinoviivalla. Tätä menetelmää on käytetty vain Helsingin (1 kpl) ja Naantalin (8 kpl) esitteissä. Tyypiesimerkki sulkeiden käyttämisestä on Helsingin kaupungin matkailuesitteessä mainittu Wanhan Kauppahallin käännös (esimerkki 22).

(22) FI: Wanha Kauppahalli Etelärannassa on ollut vuodesta 1889 lähtien helsinkiläisten herkuttelijoiden kohtauspaikka ja matkailijoiden suosittu vierailukohde.

DE: Die Alte Markthalle (Wanha Kauppahalli) ist seit ihrer Gründung im Jahre 1889 Anlaufstelle für Helsinkier Feinschmecker und eine beliebte Sehenswürdigkeit. (HKI 8/8)

Naantalin esitteessä on sulkeiden lisäksi käytetty välimerkkinä myös pilkkua (esimerkki 23) ja vinoviivaa (esimerkki 24). Molemmat tapaukset ovat kuitenkin luokiteltavissa sulkeisiin kääntämiseen, sillä niissä sekä lähdekielinen että käännetty nimi on jätetty näkyville.

(23) FI: Tutustu vanhan kaupungin kapeisiin kujiin ja sen viehättävään ainutlaatuiseen tunnelmaan, nauti upeista maisemista Rakkaudenpolulla ja vieraile Mannerheiminkadun puutieissa, kahviloissa ja gallerioissa.

DE: Entdecken Sie die schmalen Gassen der Altstadt mit ihrem nostalgischen Flair, genießen Sie die herrliche Landschaft z.B. auf dem “Rakkaudenpolku“, dem Liebespfad, oder besuchen Sie die kleinen Läden, Galerien und Cafés entlang der Hauptstraße. (NNL 6/6)

(24) FI: Louhisaaren kartanolinna

DE: Das Gutsschloss von Louhisaari/Louhisaaren kartanolinna²¹ (NNL 7/7)

Tälle menetelmälle ei ole yksinkertaista löytää vastinetta Bödekerin ja Freesen (1987) prototypologiasta. Lähimpänä tätä kuitenkin lienee luokka 3.1 eli vieraan sanan siirtäminen ja lähdetekstin laajentaminen. Tällöin nimittäin lähdekielinen paikannimi siirretään käännökseen ja se selitetään saksankielisen esitteen lukijalle nimen käännöksen kautta, jolloin lähdetekstin merkityksen voidaan ajatella laajenevan käännöksessä. (Bödeker & Freese 1987, 148–149.)

Kohyponymisiä käännöksiä aineistossa on yksi, ja se on Helsingin esitteessä. Kohyponymisessä käännöksessä lähdetekstin lekseemi korvataan kohdekielellä toisella saman tarkkuustason lekseemillä. Bödekerin ja Freesen (1987) prototypologiassa kohyponymiset käännökset jakautuvat kahteen ryhmään sen perusteella, miten käännös vaikuttaa lähde- ja kohde-

---

²¹ Tässä voidaan ajatella olevan myös osittainen käännös, sillä nimi on käännetty saksaksi *Louhisaarta* lukuun ottamatta.

tekstin väliseen eroavaisuuteen: ratkaisu voi olla sellainen, että lähdetekstin merkitys kapenee, jolloin se kuuluu luokkaan 4.4, tai sellainen, että merkitys muuttuu täysin, jolloin se kuuluu luokkaan 5.4 ja lähdekielisen lekseemin merkitys korvautuu toisella. (Bödeke & Freese 1987, 150–152.) Merkityksen kapeneminen on kuitenkin kyseenalaistettava (ks. luku 3.4).

Tämän tutkielman ainoa kohyponyminen käänös on esimerkissä (25). Lähdetekstissä monikkomuotoisella *Esplanadit*-sanalla viitataan *Pohjois-* ja *Eteläesplanadeihin*. Käännöksessä puolestaan tämä nimi on korvattu Pohjois- ja Eteläesplanadien välissä sijaitsevan *Espalandin puiston* nimen saksankielisellä käännöksellä.

- (25) FI: Unioninkadun ja Esplanadien risteys
DE: Ecke Unioninkatu und Esplanadenpark (HKI 9/9)

Yhden paikannimen käänösmenetelmän luokittelin **hyponyymiseksi kääntämiseksi**. Bödekerin ja Freesen (1987, 146) prototypologiassa hyponyymiset käänökset kuuluvat ryhmään 2.4, eli hyponomisten suhteiden muuttaminen siten, että lähde- ja kohdetekstin välinen eroavaisuus on pieni. Oheisessa tapauksessa ylemmän tarkkuustason nimi, valtion nimi Ruotsi, on korvattu pääkaupungin nimellä, mitä voidaan pitää tarkkuustasoltaan spesifimpänä (esimerkki 26).

- (26) FI: Turun matkustajasatamaan pääset Ruotsista Viking Linella ja Tallink Siljalla.
DE: Viking Line und Tallink Silja fahren durch die Schärenwelt von Stockholm aus zum Turkuer Hafen. (NNL 3/3)

Luokka X sisältää useanlaisia käänösratkaisuja. Kuudessa tapauksessa paikannimeen on lisätty tai siitä on poistettu jotain määreitä. Lisäykset eivät kuitenkaan ole paikanlajin ilmaisia vaan ulkomaiselle lukijalle lisätietoa antavia määreitä.

- (27) FI: Jyväskylän seutu
DE: Region Jyväskylä - Finnland (JKL 2/2)

Esimerkki 27 havainnollistaa tapausta, jossa nimeen on lisätty kohdekieliselle lukijalle tarkentava määre. Kyseinen paikannimi mainitaan otsikossa esitteen ensimmäisellä sisäsivulla eli sivulla 2. Esitteen kansilehden samanmuotoisen otsikon käännöksessä lisäystä ei ole, toisin kuin Helsingin kaupungin matkailuoppaan kannessa (esimerkki 28), jossa olevan ratkaisun olen myös sijoittanut luokkaan X.

- (28) FI: Helsinki
DE: Helsinki Finnland (HKI 1/1)

Edellä mainitun kaltaisten lisäysten lisäksi luokkaan X on sijoitettu myös ratkaisut, joissa suomenkielisestä nimestä on jätetty jokin osa siirtämättä tai kääntämättä. Kääntämättä tai siirtämättä jätetty osa voi olla genetiivimuotoinen tarkentava määrite, kuten esimerkissä (29), tai taipumaton nimikemäärite, kuten esimerkissä (30).

(29) FI: Naantalin Kaivohuone palvelee myös tilausravintolana, jossa voit järjestää esimerkiksi häitä, pikkujouluja ja muita yritys- ja perhejuhlia upeissa puitteissa.

DE: Kaivohuone eignet sich auch hervorragend für Feiern wie Hochzeiten, Weihnachtsfeiern und sonstige Firmen- und Familienfeste. (NNL 11/11)

(30) FI: MERIMAAILMA SEA LIFE

DE: SEA LIFE (HKI 7/7)

Mielenkiintoinen käännösratkaisu on myös esimerkissä (31), jossa Helsingin historiasta kerrovassa virkkeessä suomenkielinen paikannimi *Tallinna* on käännetty sen tuonaikaiseen saksankieliseen muotoon *Reval* (suom. *Rääveli*):

(31) FI: Ruotsin kuningas Kustaa Vaasa perusti Helsingin Vantaanjoen suulle vuonna 1550 kilpailemaan Tallinnan kanssa Itämeren kaupasta.

DE: 1550 gründete Schwedenkönig Gustav Wasa Helsinki an der Mündung des Flusses Vantaanjoki. Die Stadt sollte Reval im Ostseehandel Konkurrenz machen. (HKI 5/5)

Esimerkin (31) käännösratkaisun toimivuuden voi kuitenkin kyseenalaistaa: tunnistavatko kaikki saksankielisen käännöksen lukijat, mistä kaupungista on kyse? Käännöksen yhteyteen ei ole lisätty minkäänlaista viittausta sen nykyiseen nimeen.

5.2 Paikanlajin vaikutus

Aineiston paikannimet luokiteltiin myös paikanlajin mukaan. Viittauskohteista on erotettavissa 60 erilajista paikkaa sekä yksi paikka, jonka olen luokitellut omaan X-luokkaansa. Paikanlajiluokittelun pohjana on käytetty Schmitzin (1999, 323–324) tekemää paikanlajijakoa, joka on esitelty luvussa 2.4.1. Käsittelen tässä yleisimpien paikkojen nimien käännösmenetelmiä yksityiskohtaisemmin. Vähemmän esiintyvien paikkojen nimien kääntämiseen käytettyjä menetelmiä taulukko 2 havainnollistaa riittävästi sellaisenaan.

Paikka	Hyp- ron.	Koko	Lisäys	Osa lisäys	Osittai- nen	Poisto	Sulku	Suora	Virhe	X	Kohy- pon.	Hy- pon.	YHT.
fitness		1						1					2
harju			3					2					5
hotelli	2				4			7					13
huone			2		1			1	1				5
huvila					3		1						4
huvipuisto		2	1		9			5		1			18
info	8				1								9
joki				1	1								2
juna-asema	1	1			2								4
järvi			2	4		1		3					10
kasarmi	1				3			10					14
katu	1	2			1		1	76			1		82
kauppa		1					1						2
kirjasto	1	1											2
kirkko	3	7			13			2					25
kongressi					2								2
kortteli	3	1	2		4			8					18
koski				3									3
koti	1		3		1	3	1	12					21
koulu		2			1								3
kunta	7	11	1			15		145		3			182
lahti	1												1
lava				1									1
lentokenttä	1				1								2
Liikenneasema			1										1
luostari	1				2								3
manner	1	4											5
meri		4											4
mittausas.	1												1
moottoritie									1				1
museo	2	23	4	1	50	2	1	13					96
muuri					1								1
myymälä					7			2					9
paja					2								2
piha			2										2
planeetta		1											1
polku								1					1
portaat			1										1
puisto	1	3	1	1	8			3					17
ranta						1		1					2
ravintola	1		1		16		3	10		3			34
reitti		2	2					1					5
saari	3		3	3	1			3					13
sali					1			2					3

satama	1	2	3		1		1	1						9
seurantalo		2												2
seutu	3	7			21		1	3						35
silta				1										1
suihkulähde							1							1
sulku					1									1
taajama								16						16
teatteri		1			3	2		1						7
tehdas					1			1						2
tiedekeskus		4												
tori	3	8		1		1		8						21
torni			1		4									5
valtio	1	41				2			2			1		47
virasto		4			1			2						7
vuori						1		1						2
väylä			1					6						7
X								1						1
YHT.	48	135	34	16	167	28	9	346	2	13	1	1	800	

Taulukko 2. Käytetyt käännösmenetelmät paikanlajin mukaan.

Aineiston yleisin paikanlaji on kunta (ml. suuret ulkomaiset kaupungit). Niitä on koko aineistossa yhteensä 182 esiintymää. Tämä johtuu erityisesti siitä, että esiteltävän kaupungin nimi mainitaan esitteessä useaan kertaan. Lisäksi saatetaan mainita naapuruskuntien nimiä sekä paikkoja, joista esiteltävään kaupunkiin on suorat lento- tai muut yhteydet. Kuntien nimien käänöksissä käytetyistä menetelmistä yleisin on suora siirtäminen (145 kpl). Tämän lisäksi niiden kääntämiseen on käytetty myös viittä muuta menetelmää: poistoa 15 kertaa, kokonaan kääntämistä 11 kertaa, hyperonyymista kääntämistä 7 kertaa ja lisäystä kerran. Lisäksi kolme käänösratkaisua päätyy luokkaan X. Kaikki kokonaan käännetyiksi luokiteltavat nimet ovat tapauksia, joissa nimillä on saksan kielessä oma muotonsa (esimerkki 32).

- (32) FI: Ville Vallgrenin suunnittelema pronssinen suihkulähde valmistui Pariisissa 1906 ja pystytettiin Helsingin Kauppatorille 1908.
 DE: Laut Vallgren symbolisiert die in Paris angefertigte Gestalt einer der Ostsee entstiegenen Jungfrau die Stadt Helsinki und ihre Geburt. (HKI 9/9)

Aineiston toiseksi yleisin paikanlaji on museo. Niihin viittaavia nimiesiintymiä on aineistossa kaiken kaikkiaan 96. Tässä nimijoukossa selvästi yleisin käännösmenetelmä on osittainen kääntäminen. Menetelmän yleisyys selittyy sillä, että museoiden nimet sisältävät yleensä appellatiivisen nimenosan *museo*, *taidekeskus* tms., jolloin nimen kääntäminen ainakin osittain on mahdollista. Toiseksi yleisin museoiden nimien kääntämiseen käytetty menetelmä on kokonaan kääntäminen, jota on käytetty kokonaan appellatiivisista osista koostuvien nimien kääntämisessä (esimerkki 33).

- (33) FI: Vapriikissa sijaitsevat myös Suomen Jääkiekkomuseo, Nukkemuseo, Kenkämuseo ja Luonnontieteellinen museo.
DE: Vapriikki beherbergt auch das Finnische Eishockeymuseum, das Puppenmuseum, das Schuhmuseum und das Naturwissenschaftliche Museum. (TRE 11/11)

Kolmanneksi yleisin käännös menetelmä museoiden nimissä on suora siirtäminen, jossa nimi on ilmaistu käännöksessä sellaisenaan tai lisäämällä sen eteen artikkeli, mikä on myös Haapaniemen ja Lukanderin (1991, 50–51) suosittelu menetelmä, kun aiemmin selitetty paikannimi mainitaan tekstissä uudelleen.

Eri kohteiden osoitetietojen mainitsemisesta johtuen aineisto sisältää myös paljon katujen nimiä, joita on yhteensä 82 kappaletta. Katujen nimien kääntämisessä selvästi yleisin käännös menetelmä on suora siirtäminen, mikä johtuu siitä, että paikat on tarkoitus löytää kartalta ja tienviittoista, joissa nimet ovat vain suomenkielisinä. Katujen nimien kääntämiseen on kuitenkin käytetty myös viittä muuta menetelmää, joista neljää kerran ja yhtä kaksi kertaa. Kaksi kertaa kadunnimi on käännetty kokonaan. Tämäkin on kuitenkin saman vesiväylän nimi²² (Runoilijan tie > Dichterweg). Kerran käytettyjä menetelmiä ovat hyperonyyminen kääntäminen, osittainen käännös, käännöksen mainitseminen sulkeissa lähdekielisen nimen vierellä ja kohyponyyminen kääntäminen. Otan näistä menetelmistä esimerkiksi hyperonyymisen kääntämisen, jota on käytetty Naantalin esitteessä, kun kadunnimi on mainittu jo aiemmin (esimerkki 34):

- (34) FI: Tutustu vanhan kaupungin kapeisiin kujiin ja sen viehättävään ainutlaatuihin tunnelmaan, nauti upeista maisemista Rakkaudenpolulla ja vieraile Mannerheiminkadun putiikkeissa, kahviloissa ja gallerioissa.
DE: Entdecken Sie die schmalen Gassen der Altstadt mit ihrem nostalgischen Flair, genießen Sie die herrliche Landschaft z.B. auf dem “Rakkaudenpolku“, dem Liebespfad, oder besuchen Sie die kleinen Läden, Galerien und Cafés entlang der Hauptstraße. (NNL 6/6)

Valtioiden nimiä aineistossa on 47 kappaletta. Näistä 21 on Helsingin esitteessä, 11 Jyväskylän, 8 Naantalin ja 7 Tampereen esitteessä. Valtioiden nimien yleisin käännös menetelmä on kokonaan kääntäminen, mikä johtuu siitä, että mainituille nimille on lähes poikkeuksetta olemassa saksankieliset eksonyymimuodot. Näihin sisältyvässä kymmenessä tapauksessa on käännöksessä käytetty myös valtionnimestä johdettua adjektiivia. Tällöin suomenkielisessä tekstissä on yleensä käytetty propriisen valtionnimen genetiivimuotoa.

---

²² Schmitzin (1999, 323–324) luokittelun mukaisesti vesiväylät on laskettu samaan luokkaan kadunnimien kanssa.

Kaikkien selkeästi luokiteltavien paikkojen lisäksi aineistossa mainitaan yksi paikka, jonka laji jää avoimeksi. Se on siksi luokiteltu omaksi tapaukseksi X.

- (35) FI: Miksi Iso-Rantala oli aikanaan monen miehen päämäärä?
DE: Warum war Iso-Rantala einstmals Ziel eines jeden Herren in Naantali?
(NNL 9/9)

Esimerkissä (35) jää avoimeksi, mikä paikka *Iso-Rantala* on. Ilmeisestikin kyseessä on jokin rakennus – mutta millainen rakennus: kauppa, kapakka vai jokin muu? Tämä ei selviä muista tekstiosuuksista eikä muista lähteistä.

Vaikuttaa siltä, että paikanlaji ei suoranaisesti vaikuta paikannimen käännösmenetelmän valintaan, vaan suurempi vaikutus on nimen rakenteella. Esimerkiksi monet museoiden nimet ovat rakenteeltaan sellaisia, että ne sisältävät appellatiivisen nimenosan. Tällöin nimen osittainen tai kokonaan kääntäminen on mahdollista. Toisin sanoen paikanlaji voi vaikuttaa käännösmenetelmän valintaan välillisesti.

5.3 Nimen leksikaalisen läpinäkyvyyden vaikutus

Transparenteiksi luokiteltuja paikannimiä on aineistossa yhteensä 517 kappaletta ja opaakeiksi luokiteltuja 283. Nimen läpinäkyvyyden luokittelussa kriteerinä on se, sisältääkö nimi appellatiivisia osia, jotka ovat käännettävissä. Eri kaupunkien esitteiden välillä eroja opaakkien ja transparenttien nimien välillä on jonkin verran mutta ei huomattavasti. Kaikissa esitteissä valtaosa nimistä on transparenteja: Helsingin esitteessä 133, Jyväskylän esitteessä 140, Naantalin esitteessä 114 ja Tampereen esitteessä 130.

Tyypillisimpiä opaakkeja paikannimiä ovat kuntien nimet, joiden leksikaalinen merkitys ei ainakaan nykykielen puhujalle ole läpinäkyvä. Lisäksi kaikki valtioiden nimet olen laskenut opaakeiksi yhtä poikkeusta lukuun ottamatta. *Venäjän keisarikunnan* (HKI 34) laskin transparentiksi, sillä sen toinen osa on täysin appellatiivinen. Transparenteista paikannimistä aineistossa oli eniten katujen nimiä, jotka on monesti muodostettu appellatiivisista sanoista. Lisäksi niiden loppuosa (katu, kuja, tie jne.) on aina appellatiivinen, jolloin ne ovat ainakin osittain käännettävissä.

Menetelmä	Opaakki	Transparentti	YHT.
suora	181	165	346
osittainen		167	167
koko	57	78	135
hyperonyymi	11	37	48
lisäys	11	23	34
poisto	17	11	28
osa lisäys		16	16
sulku		9	9
virhe		2	2
hyponyymi	1		1
kohyponyymi		1	1
X	5	8	13
YHT.	283	517	800

Taulukko 3. Käytetyt käänносmenetelmät paikannimen leksikaalisen läpinäkyvyyden mukaan.

Transparenttien nimien selkeästi yleisimmät käännosmenetelmät ovat suora siirtäminen ja osittainen kääntäminen (Taulukko 3). Nimen leksikaalinen läpinäkyvyys ei siis yksinään takaa sitä, että nimi käännettäisiin kokonaan tai osittain. Silti huomattava osa transparenteista nimistä on käännetty osittain. Aineiston 167 osittain käännettyä transparenttia nimeä jakautuu tasaisesti eri kaupunkien esitteiden välille: Helsingin esitteessä osittaisia käännöksiä on 39 kappaletta, Tampereen esitteessä samoin 39, Jyväskylän esitteessä 46 ja Naantalin esitteessä 43 kappaletta. Osittainen käänнос merkitsee yleensä joko paikannimen appellatiivisen osan (esimerkki 36) tai nimeen sisältyvän taipumattoman nimikemääritteen (esimerkki 37) kääntämistä kohdekielelle.

- (36) FI: Naissaaresta löytyy mm. kahvila, Keitele–Päijänne-kanavan Vaajakosken sulku, Wanhan Woimalan kesänäyttelyt, kesäteatteri, lahjavaramyymälä sekä uimaranta.
DE: Auf Naissaari gibt es u.a. ein Café, die Schleuse Vaajakoski vom Keitele-Päijänne-Kanal, die Sommerausstellungen im alten Kraftwerk Wanha Woimala, ein Sommertheater, ein Geschenkwarengeschäft und einen Badestrand. (JKL 5/5)

- (37) FI: Ravintola Valborg eli ”Vallu” tarjoaa herkkuja viihtyisässä ympäristössä.
DE: Auch im Restaurant Valborg, von den Einheimischen liebevoll „Vallu“ genannt, werden Gaumenfreuden in gemütlicher Atmosphäre serviert. (NNL 11/11)

Kolmanneksi yleisin transparenttien paikannimien käännosmenetelmä on kokonaan kääntäminen. Sitä on käytetty yhteensä 78 paikannimen käännökssä. Näin esimerkiksi kokonaan appellatiivisista nimenosista koostuvat museoiden ja virastojen nimet on käännetty paikoin kokonaan (esimerkit 38 ja 39). Kokonaan käännettyistä transparenteista paikannimistä 23 on museoiden nimiä.

- (38) FI: Suomen jääkiekkomuseo
DE: Finnisches Eishockeymuseum (TRE 14/13)
- (39) FI: Poliisitalo (1970)
DE: Polizeipräsidium (1970) (JKL 12/12)

Kuten taulukosta 3 voidaan havaita, opaakkien nimien kääntämisessä on käytetty yhteensä seitsemää käännös menetelmää. Näiden lisäksi viisi esiintymää olen sijoittanut X-luokkaan. Odotusten mukaisesti yleisin opaakkien paikannimien käännös menetelmä on suora siirtäminen: 64 prosenttia aineiston opaakeiksi luokitelluista nimistä on siirretty käännökseen sellaisenaan. Seuraavaksi yleisin menetelmä on kokonaan kääntäminen. Kokonaan käännettyiksi olen laskenut kaikki sellaiset kuntien ja valtioiden nimet, joista on käännöksessä käytetty kohdekieleen vakiintuneita eksonyymimuotoja (ks. luku 5.1.3). Tämän lisäksi aineistossa on käytetty jonkin verran nimen poistamista, lisäyksiä ja hyperonyymistä kääntämistä. Myös yksi hyponyyminen käännös löytyi.

Luokkaan X sijoitetut opaakkien nimien käännös ratkaisut sisältävät nimen yhteyteen lisättyä lisätietoa, paikannimi on muunnettu käännöksessä sen vanhempaan muotoon tai nimestä on muodostettu yhdyssana, joka sisältää lähdetekstissä määritteenä toimivan paikannimen, kuten esimerkissä (40):

- (40) FI: Ruotsin kuningas Kustaa Vaasa perusti Helsingin Vantaanjoen suulle vuonna 1550 kilpailemaan Tallinnan kanssa Itämeren kaupasta.
DE: 1550 gründete Schwedenkönig Gustav Wasa Helsinki an der Mündung des Flusses Vantaanjoki. Die Stadt sollte Reval im Ostseehandel Konkurrenz machen. (HKI 5/5)

5.4 Esiintymiskontekstin vaikutus

Selvitin aineiston perusteella myös, onko paikannimen esiintymiskontekstilla mahdollisesti yhteyttä siihen, millaista käännös menetelmää nimen kääntämiseen käytetään. Kontekstilla tarkoitan tässä tekstin osaa, jossa paikannimi esiintyy. Yksilöin tekstistä yhdeksän erilaista osaa: kansitekstit, otsikot, alaotsikot, ingressit, leipätekstit, kuvatekstit, luettelot (mukaan lukien sisällysluettelot), kuvioissa olevat tekstit sekä lähinnä yhteystiedot sisältävät tekstiosuudet (taulukossa ”tiedot”).

Taulukossa 4 on esitetty eri tekstin osissa mainittujen paikannimien käännösstrategioiden lukumäärät. Siitä käy ilmi, että lähes puolet kaikista esiintymistä on esitteiden varsinaisissa leipätekstiosuuksissa. Leipätekstissä mainittujen paikannimien selvästi yleisin käännös menetelmä on suora siirtäminen.

Menetelmä	Leipä- teksti	Tiedot	Alaotsikko	Luettelo	Kuvio	Ingressi	Kuva- teksti	Otsikko	Kansi- teksti	YHT.
suora	126	122	21	27	20	13	7	9	1	346
osittainen	57	6	59	24		4	9	7	1	167
koko	70	4	31	13	8	5	3	1		135
hyperonyymi	37		1	5		4		1		48
lisäys	20	1	8	3			1	1		34
poisto	20	2		2		3	1			28
osa lisäys	10		3	3						16
X	6		1	3	1			1	1	13
sulku	5	1	3							9
virhe	2									2
hyponyymi	1									1
kohyponyymi		1								1
YHT.	354	137	127	80	29	29	21	20	3	800

Taulukko 4. Eri tekstin osissa käytetyt käännosmenetelmät.

Leipätekstiosuuksissa esiintyvät paikannimien käännosmenetelmät noudattavatkin hyvin pitkälti aineiston yleistä menetelmäjakaamaa. Niissä on käytetty kaikkia menetelmiä kohyponymistista kääntämistä lukuun ottamatta ainakin kerran. Selvästi yleisin menetelmä on suora siirtäminen. Vain kokonaan kääntäminen on leipätekstissä hieman yleisempi koko aineistoon suhteutettuna.

Alaotsikoiksi luokitelluissa tekstiosuuksissa olevien paikannimien yleisin käännosmenetelmä on osittainen kääntäminen. Sitä on käytetty lähes puoleen aineiston alaotsikoissa mainituista paikannimistä. Tämä johtuu siitä, että suuri osa alaotsikoiksi luokitelluista tekstiosuuksista sisältää museoiden, hotellien, ravintoloiden yms. nimiä, jotka sisältävät paikanlajin ilmaisevan appellatiivin (esimerkit 41 ja 42). Nämä appellatiivit voivat olla myös nimikemääritteenä (esimerkki 42).

- (41) FI: Lauri Viita -museo
DE: Museum Lauri Viita (TRE 13/14)
- (42) FI: Kylpylähotelli Rantasipi Laajavuori
DE: Kurhotel Rantasipi Laajavuori (JKL 6/6)

Yhteystieto-osioissa selvästi yleisin käännosmenetelmä on suora siirtäminen. Sen yleisyyden selitys on looginen: tietojen perusteella on tarkoitus löytää kohde kartan tai tieopasteiden avulla. Silloin nimen kääntäminen ei ole tarkoituksenmukaisin menetelmä. Kuitenkin neljässä tapauksessa paikannimi on yhteystieto-osiossa käännetty kokonaan (Taulukko 4). Näistä ainakin kolmessa tapauksessa ratkaisu on täysin perusteltu: paikka on mainittu jo muissa teks-

tiosuuksissa, tai sillä ei ole paikan löytämisen kannalta merkitystä. Yksi ratkaisusta kuitenkin on hieman ongelmallinen (esimerkki 43):

(43) FI: Hopealinjan ja Runoilijan tien järviristeilyt – Ravintola Laivan risteilyt – Viikinsaari

DE: Rundfahrten auf der Silberlinie und dem Dichterweg – Fahrten mit dem Restaurantschiff Laiva – Freizeitinsel Viikinsaari (TRE 9/9)

Saksankielisessä esitteessä ei mainita lainkaan laivareitin suomenkielistä nimeä. Esimerkiksi matkalippujen ostaminen kyseiselle reitille voi tuottaa hankaluuksia, kun reitin suomenkielisestä nimestä ei ole esitteessä annettu mitään viitteitä. Samassa esimerkissä mainittu *Hopealinja*-nimi on mainittu saksankielisessä esitteessä myös suomeksi, mutta esitteestä ei käy ilmi, että suomenkielinen *Hopealinja* ja saksankielinen *Silberlinie* viittaisivat samaan asiaan. Näin ollen kokonaan kääntäminen ei tässä tapauksessa ole välttämättä toimivin menetelmä. Yhteystieto-osiossa on myös kahden nimen kohdalla päädytty jättämään ne kokonaan käännöksestä pois. Kummassakaan tapauksessa ratkaisu ei kuitenkaan tuota ongelmia, sillä sen ei pitäisi vaikuttaa merkittävästi paikan löydettävyyteen.

Luetteloiksi on aineistossa laskettu paitsi sisällysluettelot myös sisältösiivuilla esiintyvät luettelomamerkeillä merkityt tekstiluettelot. Niissä mainittujen paikannimien käännösmenetelmistä on havaittavissa kolme selkeästi yleisintä ryhmää, joista kaksi erottuu selkeimmin: suoraa siirtämistä on käytetty 27 kertaa, osittaista kääntämistä 24 kertaa ja kokonaan kääntämistä 13 kertaa.

Kuvioissa oleviin paikannimiin oli käytetty vain kolmea eri käännösmenetelmää. Niistä suosituin on suora siirtäminen, jota on käytetty 20 paikannimen siirtämisessä. Kuvioiksi laskettiin tämän tutkielman aineistossa lähinnä karttakuvat, jotka sisältävät pääasiassa kadun- ja kunnanimiä. Paikannimiä sisältäviä kuvioita on vain Helsingin ja Tampereen esitteissä. Suoran siirtämisen lisäksi nimiä on käännetty myös kokonaan. Kaikki nämä kahdeksan kokonaan käännettyä nimeä ovat kaupunkien nimiä, joista on käytetty niiden saksankielisiä eksonymimuotoja. Yksi käännösratkaisu päättyy X-luokkaan (esimerkki 44). Se on poimittu Tampereen esitteessä olevasta kartasta, joka havainnollistaa suoria lentoyhteyksiä. Saksankieliseen käännökseen saksalaisen lentokentän sijainti on merkitty tarkemmin lisäämällä kaupungin nimen perään selvennys, mistä lentokentästä on kyse.

(44) FI: Frankfurt
DE: Frankfurt/Hahn (TRE 5/5)

Ingresseiksi luokitelluissa tekstiosuuksissa olevien paikannimien kääntämiseen ei itse esiintymiskontekstilla näyttäisi olevan suurta merkitystä. Huomionarvoista lienee se, että kaikissa ingresseihin tehdyissä poistoissa on poistettu koko paikannimen sisältävä virke, ei ainoastaan nimeä.

Kuvatekstejä on ainoastaan Tampereen ja Jyväskylän esitteissä. Lähes puolet kuvatekstien paikannimistä on käännetty osittain. Kaikki osittaiset käännökset ovat Jyväskylän esitteessä. Otsikoissa puolestaan yleisimmät käännösmenetelmät ovat suora siirtäminen ja osittainen kääntäminen. Kansiteksteissä yksi paikannimi on käännetty osittain, yksi siirretty sellaisenaan ja yksi menetelmä sijoittuu luokkaan X.

Näyttää siltä, että käännösmenetelmän ja nimen esiintymiskontekstin välinen yhteys on kaikkein voimakkain aineiston yhteystiedoiksi luokitelluissa tekstiosioissa. Osoitetietoja sisältävän osion ja niissä mainittavien paikannimien funktio on ohjata esitteen lukijat oikeaan paikkaan, jolloin paikannimien – varsinkin kadunnimien – siirtäminen käännökseen sellaisenaan on suorastaan välttämätöntä. Lisäksi voidaan myös ajatella, että sulkeiden käyttö ei otsikoissa olisi ehkä visuaalisesti kaikkein optimaalisin käännösmenetelmä: myös tekstin asettelu ja ulkoasu on osa sen välittämää viestiä (ks. esim. Schopp 2005). Näin ollen nimen esiintymiskontekstilla voi olla jonkinlainen vaikutus siihen, millaisen käännösmenetelmän kääntäjä valitsee. Suurempi vaikutus lienee kuitenkin nimen funktiolla.

5.5 Ensimmäisen maininnan vaikutus

Analysoin aineistosta myös sitä, miten eri käännösmenetelmät jakautuvat sen mukaan, mainitaanko paikannimi tekstissä ensimmäisen kerran vai ei. Yhteensä aineistossa on 391 paikannimen ensimmäistä mainintaa. Loput 409 esiintymää ovat näin ollen jo aiemmin mainittujen paikannimien toistoa. Kukin paikannimi mainittiin aineistossa siis keskimäärin noin kaksi kertaa. Käytännössä suhdetta kuitenkin nostaa etenkin kulloinkin esiteltävän kaupungin nimen mainitseminen useita kertoja. Esimerkiksi *Naantali* mainitaan kaupungin matkailuesitteestä kerätyn 200 paikannimen joukossa yhteensä 46 kertaa, mikä on lähes neljännes kaikista esitteestä kerätystä paikannimiesiintymistä. Tampereen esitteestä kerätyssä aineistossa *Tampere* mainitaan kuitenkin vain 20 kertaa, *Helsinki* Helsingin esitteestä kerätyssä aineistossa 29 kertaa ja *Jyväskylä* Jyväskylän esitteestä kerätyssä aineistossa 35 kertaa. Nämä osaltaan selittävät menetelmien jakautumista ensimmäisintöjen ja toistettujen nimien välillä.

Suomalaisten kuntien ja kaupunkien nimien kääntämisessä on lähes poikkeuksetta käytetty menetelmänä suoraa siirtämistä (vrt. luku 5.2). Toisinaan aiemmin mainittu nimi voidaan kuitenkin kääntää esimerkiksi hyperonyymisesti toiston välttämiseksi, kuten esimerkissä (45):

(45) FI: Harjun silhuetti antaa taustan Jyväskylän keskustalle, ja se on tunnetuin Jyväskylän viheralueista.

DE: Die Silhouette des Harju-Bergrückens bildet den Hintergrund für Jyväskyläs Zentrum, und er ist auch das bekannteste Grüngbiet der Stadt. (JKL 5/5)

Menetelmä	Ensimmäinen	Ei ensimmäinen	YHT.
suora	148	198	346
osittainen	99	68	167
koko	76	59	135
hyperonyymi	20	28	48
lisäys	18	16	34
poisto	4	24	28
osa lisäys	10	6	16
sulku	6	3	9
kohyponyymi	1		2
hyponyymi		1	1
virhe	2		1
X	7	6	13
YHT.	391	409	800

Taulukko 5. Käännösstrategioiden jakautuminen sen mukaan, mainitaanko paikannimi ensimmäisen kerran vai toistamiseen.

Hyperonyymien kääntäminen onkin käännösmenetelmänä yleisempi silloin, kun nimeä ei mainita ensimmäistä kertaa (Taulukko 5). Myös paikannimien jättämistä pois käännöksestä on tehty pääasiassa nimille, jotka on mainittu tekstissä aikaisemmin. Kolmas havainto, joka oheisesta taulukosta voidaan tehdä, on se, että poisto on myös huomattavasti yleisempi menetelmä silloin, kun paikannimi mainitaan tekstissä uudelleen. Lisäksi nähdään, että kohyponyymien kääntäminen on aineistossa hyponyymien kääntämisen ohella erittäin harvinaisen menetelmä. Aineiston ainoa kohyponyymien käännös on kuitenkin sellaisen nimen käännöksessä, joka mainitaan aineistossa vain kerran. Aineiston ainoa hyponyymien käännös taas on tehty nimelle, joka on mainittu aineistossa jo aikaisemmin (ks. esimerkki 26).

5.6 Analyysin yhteenvetoa

Tässä luvussa olen aluksi esitellyt Helsingin, Tampereen, Jyväskylän ja Naantalien vuoden 2012 yleismatkailuesitteiden saksankielisissä käännöksissä käytettyjä paikannimien käännös-menetelmiä. Luokittelin nimien käännökset yhteentoista selkeästi hahmotettavaan luokkaan,

joiden lisäksi osa käännöksistä luokiteltiin sekaluokkaan X. Erotin aineistosta myös kaksi ilmeisesti huolimattomuusvirheestä johtuvaa ratkaisua omaksi luokakseen. Tämän jälkeen selvitin, miten eri käännösmenetelmät jakautuvat paikanlajin, nimen leksikaalisen läpinäkyvyyden, nimen esiintymiskontekstin ja ensimmäintä/toisto-jaon perusteella. Tämän avulla oli tarkoitus selvittää, näyttävätkö kyseiset tekijät vaikuttavan siihen, millainen menetelmä paikannimen siirtämiseen valitaan.

Aineiston selvästi yleisin käännösmenetelmä on suora siirtäminen. Tämä vastaa myös Kujamäen (1998, 83) oletusta menetelmän yleisyydestä erisnimiä käännettäessä. Suoran siirtämisen osuus kaikista käytetyistä menetelmistä jää kuitenkin alle puoleen, 43 prosenttiin. Vaikka esimerkiksi Haapaniemi ja Lukander (1991, 50–51) esittävät suosituksen, ettei nimiä tulisi matkailuesitteissä ensisijaisesti kääntää ja että käännettäessä nimen yhteyteen olisi syytä lisätä myös suomenkielinen nimi sulkeisiin, on aineiston kolmanneksi yleisin käännösmenetelmä kokonaan kääntäminen. Tällöin suomenkielinen nimi jää käännöksestä kokonaan pois. Itse asiassa sulkeiden käyttö on käännösmenetelmänä aineistossa harvinainen: sitä on käytetty vain yhdeksän kertaa.

Kun käytetyt käännösmenetelmät luokiteltiin paikanlajien mukaan, kävi ilmi, ettei paikanlajilla suoranaisesti ole vaikutusta paikannimen käännösmenetelmään. Sellainen yleistys voidaan kuitenkin tehdä, että kuntien ja kaupunkien nimet siirretään käännettäessä yleensä sellaisenaan. Poikkeuksen tekevät suurten kaupunkien nimet, joille on kohdekielellä omakieliset muodot. Myös museoiden nimien käännökset jakautuvat selvästi eniten osittain tai kokonaan käännettyjen nimien joukkoon. Tällöin käännösmenetelmän valintaan vaikuttaa kuitenkin kenties eniten museoiden nimien tyypillinen rakenne, joka sisältää appellatiivisia nimenosia.

Nimien leksikaalisen läpinäkyvyyden vaikutus nimen käännösmenetelmään ei ole täysin selkeä. Analyysin perusteella voidaan todeta, että transparenttius tarjoaa mahdollisuuden nimen kääntämiseen, mutta se ei kuitenkaan tarkoita sitä, että nimi aina käännettäisiin. Myöskään nimen opaakkius ei tarkoita sitä, että nimi siirretään käännökseen aina sellaisenaan. Suora siirtäminen on kuitenkin opaakkien nimien yleisin käännösmenetelmä. Opaakkeihin nimiin kuuluvat kuitenkin myös sellaiset paikannimet, joille on kohdekielellä olemassa omat ekso-nyymimuodot, joiden käyttämistä käännöksessä voidaan pitää kokonaan kääntämisenä. Tapaukset, joissa nimi on siirretty käännökseen lähdekielisessä muodossa mutta sen yhteyteen on lisätty selitys paikanlajista, muodostavat oman käännösmenetelmäluokkansa, sillä silloin ni-

meä ei ole siirretty sellaisenaan vaan sen viittauskohteena olevan paikan laji (tai muu ominaisuus) on ilmaistu kohdekieliselle lukijalle.

Suurin osa aineiston paikannimistä on mainittu esitteiden juoksevassa tekstissä eli leipätekstissä. Leipätekstiosuoksissa mainittujen nimien käännösmenetelmät jakautuvat suhteellisen tasaisesti aineiston yleistä jakaumaa noudattaen. Paikannimien kääntämiseen käytettävän menetelmän valinta ei kuitenkaan näyttäisi olevan erityisen riippuvainen tekstiosiota, jossa nimi mainitaan. Vain yhteystiedot sisältävissä tekstiosuoksissa on havaittavissa yksi selvästi dominoiva menetelmä: suora siirtäminen. Tämä johtuu paikannimen funktiosta, sillä tässä yhteydessä nimien perusteella on tarkoitus löytää kyseinen paikka kartan tai katuopasteiden avulla. Voidaan siis ajatella, että nimen funktio vaikuttaa valittavaan käännösmenetelmään. Saman on havainnut myös Liukkonen (2011, 79) omassa pro gradu -tutkielmassaan, jossa hän tutkii helsinkiläisten paikannimien kääntämistä kolmen romaanin saksannoksissa. Lisäksi hän on havainnut myös kääntäjän henkilökohtaisilla mieltymyksillä ja nimen aiemmalla mainitsemisella olevan vaikutusta (mts. 79–80). Olennaisempi peruste käännösmenetelmän valintaan vaikuttaisikin siis olevan nimen tehtävä kyseisessä kontekstissa, ei niinkään itse tekstiosio, jossa nimi mainitaan.

Käännösmenetelmien valintaan näyttäisi jonkin verran vaikuttavan myös se, mainitaanko nimi tekstissä ensimmäisen kerran vai ei. Tietyt menetelmät ovat yleisempiä, kun nimi mainitaan toistamiseen. Esimerkiksi poistot ja hyperonyymiset käännökset ovat selkeästi yleisempiä menetelmiä jo aiemmin mainittujen nimien osalta. Myös nimen suoraa siirtämistä tehdään enemmän nimille, jotka on mainittu tekstissä aiemminkin.

Taulukko 6 havainnollistaa analyysiluvun lopuksi eri käännösmenetelmien jakaumaa kunkin aineistossa käytetyn kaupungin esitteessä. Tästä huomataan, ettei eri kaupunkien esitteiden välillä ole merkittäviä eroja. Kaikissa esitteissä käytetyin menetelmä on suora siirtäminen. Naantalin esitettä lukuun ottamatta seuraavaksi suosituimmat menetelmät ovat osittainen kääntäminen ja kokonaan kääntäminen. Pienet eroavaisuudet voivat johtua kääntäjän idiolektista, joka vaikuttaa aina käännöksiin. Lisäksi on syytä huomioda, että eri esitteissä on eri määriä erilaisia paikannimityyppejä. Kuten luvussa 5.5 totesin, myös sama nimi voi toistua esitteessä useamman kerran, millä on vaikutusta käytettyjen menetelmien määriin. Esimerkiksi *Naantali* mainitaan Naantalin esitteestä poimitun 200 paikannimen joukossa jopa 46 kertaa. Eri nimityyppien määrät johtuvat lähinnä siitä, millaisia tekstiosuoksia kunkin esitteen ensimmäisille sivuille on sijoitettu.

Menetelmä	Helsinki	Jyväskylä	Naantali	Tampere	YHT.
suora	68	95	98	85	346
osittainen	39	46	43	39	167
koko	53	30	16	36	135
hyperonyymi	22	4	13	9	48
lisäys	3	16	3	12	34
poisto	7	3	15	3	28
osa lisäys	2	3		11	16
sulku	1		8		9
virhe		2			2
kohyponyymi	1				1
hyponyymi			1		1
X	4	1	3	5	13
YHT.	200	200	200	200	800

Taulukko 6. Käytettyjen käännösmenetelmien jakaumat eri kaupunkien esitteissä.

Yhteenvedona voitaneen todeta, että nimen käännösmenetelmään vaikuttavat tämän tutkimuksen valossa nimen leksikaalinen läpinäkyvyys sekä se, mainitaanko nimi ensimmäistä kertaa vai toistetaanko se. Sen sijaan esiintymiskontekstilla ja paikanlajilla ei näyttäisi olevan merkittävää vaikutusta. Vaikka paikannimien kontekstikohtaisia funktioita ei tässä tutkielmassa analysoitu, vaikuttaisi siltä, että funktiolla on keskeinen merkitys.

6 Lopuksi

Paikannimet ovat esimerkiksi henkilönnimien ohella osa substantiiveihin kuuluvaa erisnimien joukkoa. Ne eroavat muista substantiiveista siten, että niiden tehtävä on yksilöidä tarkoitteensa, kun muut substantiivit, yleisnimet, sen sijaan luokittelevat tarkoitteensa. Eri aikoina on esitetty erilaisia näkemyksiä siitä, onko nimillä merkitystä ja voidaanko niitä näin ollen kääntää. Tämän tutkielman perusteella ainakin osa nimistä voidaan kääntää ja kaikkien nimien kohdalla on tehtävä käännösmenetelmällisiä valintoja.

Olen lähestynyt nimiä – tässä tutkielmassa erityisesti paikannimiä – kulttuurisidonnaisten elementtien eli reaalioiden nimityksinä. Etenkin mikrotoponyymeiksi luokiteltavia paikannimiä voidaan mitä suurimmassa määrin pitää kulttuurisidonnaisina (vrt. Bagajewa 1992, 352). Niille ei ole vastinetta kohdekulttuurissa, ja ne ovat kohdekulttuurin edustajalle vieraita ja kiinteästi tiettyyn paikkaan sidottuja. Sen vuoksi niiden ilmaiseminen käänöksissä edellyttää reflektointia ja erilaisten menetelmien valintaa. Aineiston analysoinnissa olen käyttänyt luokittelun pohjana reaalioiden nimitysten kääntämistä koskevaa Bödekerin ja Freesen (1987) prototypologiaa, Kujamäen (1998, 83–88; 2004) sen pohjalta muodostamia luokitteluja sekä Schmitzin (1999, 325–326) esittämää luokittelua, jossa on hyödynnetty osittain Kujamäen (1998, 83–88) mallia. Näiden pohjalta muodostin oman luokittelun. Lisäksi luokittelin aineiston paikannimet niiden viittauskohteiden eli paikanlajin mukaan. Tässä käytin pohjana Schmitzin (1999, 323–324) jaottelua.

Oletukseni siitä, että paikannimet siirretään yleensä käännökseen suoraan ilman käännöstä tai selitystä, piti tutkimani aineiston osalta paikkansa. Aineiston 800 paikannimen käännöksestä tätä menetelmää oli käytetty 346 tapauksessa. On kuitenkin syytä huomata, että suoraa siirtämistä käytetään alle puolessa esiintymistä. Tämän perusteella voidaan siis kumota näkemys siitä, että nimet olisivat vain etikettejä, jotka tulee aina siirtää käännökseen sellaisenaan. Niitä voidaan myös kääntää kokonaan tai osittain ja niiden yhteyteen voidaan lisätä – ja toisinaan ne myös edellyttävät – kohdekielisiä selitteitä. Suoraan siirretyt nimet ovat kuitenkin sellaisia, että lukija voi ymmärtää tai hänen oletetaan tietävän, millaiseen paikkaan nimi viittaa. Esimerkiksi esiteltävän kaupungin nimen yhteyteen lienee tarpeetonta lisätä tietoa paikanlajista.

Oletus kokonaan kääntämisen harvinaisuudesta ei ainakaan tämän aineiston ja luokittelumenetelmän osalta pitänyt täysin paikkansa. Se nimittäin on aineiston kolmanneksi yleisin me-

netelmä (120 kpl). Tämä osuus olisi toki huomattavasti pienempi, jos eksonyymien käyttäminen laskettaisiin omaksi luokakseen. Rajanveto eksonyymien ja muun kokonaan kääntämisen välillä ei kuitenkaan olisi aina yksinkertaista: Suomi > Finland on selkeästi eksonyymimuodon käyttöä, mutta entäpä appellatiivisen nimenosan sisältävä Länsi-Eurooppa > Westeuropa? Näin ollen eksonyymimuotojen sisällyttäminen osaksi muuta kokonaan kääntämistä on perusteltua. Eksonyymimuodot ovat joka tapauksessa osa kohdekielen leksikkoa.

Kolmas lähtöoletukseni oli, että nimen leksikaalinen läpinäkyvyys ei takaa sitä, että nimi käännetään, mutta että se tarjoaa kääntämisen mahdollisuuden. Tämä pitää aineiston analyysin perusteella paikkansa: leksikaalisesti transparenttien nimien toiseksi yleisin käännoismenetelmä on suora siirtäminen (164 kpl), mutta samalla niiden yleisin käännoismenetelmä on osittainen kääntäminen (167 kpl) ja kolmanneksi yleisin kokonaan kääntäminen (77 kpl).

Jos kääntämisenä pidetään ainoastaan kielen- ja koodinvaihtoa, täydellisellä tai lähes täydellisellä kohdekieliselä vastineella korvaamista, ei esimerkiksi lisäyksiä, hyperonyymisiä käännoiksi tai poistoja voida pitää käännoismenetelminä. Tällaiseen johtopäätökseen tullaan esimerkiksi Kalverkämperin (1996, 1019) esittämän näkemyksen perusteella. Tässä tutkielmassa kääntämiseksi on nähty kuitenkin kaikki valinnat, joita tehdään, kun tekstiä käännetään kielestä toiseen. Näin ollen myös nimien jättäminen pois käännoksestä tai korvaaminen hyperonyymillä on kääntämistä.

Tutkimuksen ensisijaisena tavoitteena ei ole ollut arvottaa käännoismenetelmien toimivuutta. Sen sijaan se on nostanut esiin nimet mahdollisina käännosongelmina ja osoittanut, että niiden siirtämisessä käännokseen voidaan tehdä erilaisia käännoismenetelmällisiä ratkaisuja. Kuten Schmitz (1999) on huomauttanut, nimiä sisältäviä tekstejä käännettäessä olisi kenties entistä enemmän syytä pysähtyä pohtimaan eri ratkaisujen toimivuutta kohdekielisen lukijan kannalta.

Tutkielman tulosten perusteella voidaan tehdä päätelmiä siitä, millaisia käännoismenetelmiä paikannimien kääntämiseen käytetään sekä mainos- että informaatiofunktion sisältävissä informatiivis-operatiivisiksi teksteiksi luokiteltavissa matkailuesitteissä. Tässä tekstityypissä suora siirtäminen osoittautui selvästi yleisimmäksi menetelmäksi. Aiemmat nimien kääntämistä koskevat tutkimukset eivät ole antaneet käsitystä erilaisten käännoismenetelmien käytön laajuudesta. Jatkossa olisi myös mielenkiintoista tutkia, millainen vaikutus eri tekstityypeillä on käytettävien menetelmien yleisyyteen ottamalla samaan tutkimukseen aineistoksi erityypp-

pisiä ja -lajisia tekstejä. Lisäksi muodostamalla erilainen luokittelu, esimerkiksi nimen kontekstikohtaisen funktion mukaan, voitaisiin selvittää paremmin sitä, millainen vaikutus nimen funktiolla on käännösmenetelmän valintaan. Yksi mielenkiintoinen tutkimusnäkökulma olisi myös käännösten vastaanoton tutkimus: miten kohdekieliset lukijat kokevat erilaiset nimien käännösratkaisut? Nämä kysymykset jäävät kuitenkin tulevien tutkimusten selvitettäväksi.

Lähteet

Aineistolähteet

Helsinki – ein Stadtführer. Helsingin Matkailu ja Helsingin kaupungin matkailu- ja kongressitoimisto 2012. Saatavilla PDF-muodossa:
<http://www.visithelsinki.fi/sites/visithelsinki.fi/files/files/Esitteet/Muut/hmo_ger_lor_es.pdf>. Luettu 7.6.2012.

Helsinki – Matkailijan opas. Helsingin Matkailu ja Helsingin kaupungin matkailu- ja kongressitoimisto 2012. Saatavilla PDF-muodossa:
<http://www.visithelsinki.fi/sites/visithelsinki.fi/files/files/Esitteet/FI/matkailijan_opas_2012_fi.pdf>. Luettu 7.6.2012.

Jyväskylän seutu. Jyväskylän Seudun Matkailu 2012. Saatavilla PDF-muodossa:
<http://www.kuvastot.fi/jkl/2012_fin/esite/pdf/esite.pdf>. Luettu 7.6.2012.

Naantali – Aurinkokaupunki 2012. Naantalin Matkailu 2012. Saatavilla PDF-muodossa:
<http://www.naantalimatkailu.fi/client/naantali_2012.pdf>. Luettu 7.6.2012.

Naantali – Die Sonnenstadt 2012. Naantalin Matkailu 2012. Saatavilla PDF-muodossa:
<http://www.naantalimatkailu.fi/client/naantali_2012_de.pdf>. Luettu 7.6.2012.

Region Jyväskylä. Jyväskylän Seudun Matkailu 2012. Saatavilla PDF-muodossa:
<http://www.kuvastot.fi/jkl/2012_ger/esite/pdf/esite.pdf>. Luettu 7.6.2012.

Region Tampere Finland – Matkailijan opas 2012. Tredea 2012. Ladattavissa PDF-muodossa: <<http://www.visittampere.fi/matkailuesitteet>>. Luettu 7.6.2012.

Region Tampere Finnland – Reiseführer für Touristen 2012. Tredea 2012. Ladattavissa PDF-muodossa: <<http://www.visittampere.fi/matkailuesitteet>>. Luettu 7.6.2012.

Muut lähteet

Painetut lähteet

Ainiala, Terhi 1997. *Muuttuva paikannimistö*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Ainiala, Terhi, Saarelma, Minna & Sjöblom, Paula 2008. *Nimistöntutkimuksen perusteet*. Tietolipas 221. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Bagajewa, Irina 1992. Geographical Names: Problems of Equivalence and Translatability. Lewandowska-Tomaszczyk, Barbara & Thelen, Marcel (toim.). *Translation and Meaning, Part 2*. Proceedings of the Łódź Session of the 1990 Maastricht-Łódź Duo Colloquium on “Translation and Meaning”, held in Łódź, Poland, 20-22 September 1990. Rijkshogeschool Maastricht. 349–354.

- Bödeker, Birgit & Freese, Katrin 1987. Die Übersetzung von Realienbezeichnungen bei literarischen Texten: Eine Prototypologie. *TEXTconTEXT* 2/3. 137–165.
- Eichler, Ernst et al. (toim.) 1995. *Namenforschung. Ein internationales Handbuch zur Onomastik. 1. Teilband.* de Gruyter, Berlin & New York.
- Fuhrhop, Nanna 2003. ‚Berliner‘ Luft und ‚Potsdamer‘ Bürgermeister: Zur Grammatik der Stadtadjektive. *Linguistische Berichte* 193. 91–108.
- Gallmann, Peter 2009. Das Substantiv (Nomen). *Die Grammatik.* 8., tarkistettu painos. Dudenverlag, Mannheim & Zürich. 145–248.
- Haapaniemi, Kati & Lukander, Tiina 1991. *Matkaesitteiden kääntäminen saksankieliselle kulttajalle: lait, säännöt ja ohjeet.* MEK A:69. Matkailun edistämiskeskus, Helsinki.
- Harder, Kelsey B. 1996. Names in Language Contact: Exonyms. Eichler, Ernst et al. (toim.). *Namenforschung. Ein internationales Handbuch zur Onomastik. 2. Teilband.* de Gruyter, Berlin & New York. 1012.
- Höckert, Gunilla 2002. Stadtprospekt als Textsorte. Koskela, Merja & Pilke, Nina (toim.). *Erikoiskielet ja käännösteoria. VAKKI-symposiumi XXII. Vaasa 9.–10.2.2002.* 122–130.
- Höckert, Gunilla 2005. „Die entspannte Sommerterasse“ – Stadtprospekte im Vergleich. Zur Übersetzung eines Turku- und eines Zürcher Stadtprospektes. Neuendorf, Dagmar, Nikula, Henrik & Möller, Verena (toim.). *Alles wird gut. Beiträge des Finnischen Germanistentreffens 2001 in Turku/Åbo, Finnland.* Lang, Frankfurt/M.
- Ingo, Rune 1990. *Lähtökielestä kohdekieleen.* WSOY, Porvoo.
- Jespersen, Otto 1992 [1924]. *The Philosophy of Grammar.* The University of Chicago Press, Chicago & London.
- Kalverkämper, Hartwig 1996. Namen im Sprachtausch: Namenübersetzung. Eichler, Ernst et al. (toim.). *Namenforschung. Ein internationales Handbuch zur Onomastik. 2. Teilband.* de Gruyter, Berlin & New York. 1018–1025.
- Kelletat, Andreas F. 1999. Eigennamen. Snell-Hornby, Mary, Höning, Hans G., Kußmaul, Paul & Schmitt, Peter A. (toim.) 1999. *Handbuch Translation. 2., paranneltu painos.* Stauffenburg, Tübingen. 297–298.
- Kiviniemi, Eero 1990. *Perustietoa paikannimistä.* Suomi 149. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Koß, Gerhard 2002. *Namenforschung : eine Einführung in die Onomastik.* 3., uudistettu painos. Niemeyer, Tübingen.
- Kujamäki, Pekka 1998. *Deutsche Stimmen der Sieben Brüder. Ideologie, Poetik und Funktionen literarischer Übersetzung.* Nordeuropäische Beiträge aus den Human- und Gesellschaftswissenschaften, Bd. 18. Lang, Frankfurt/M.
- Kujamäki, Pekka 2004. Übersetzung von Realienbezeichnungen in literarischen Texten. Kittel, Harald et al. (toim.). *Übersetzung – Translation – Traduction. Ein internationales*

- Handbuch zur Übersetzungsforschung. 1. Teilband.* de Gruyter, Berlin & New York. 920–925.
- Lewandowski, Theodor 1985. *Linguistisches Wörterbuch* 2. 4., uudistettu painos. Quelle & Mayer, Heidelberg.
- Naumann, Horst 2001. Geographische Namen. Fleischer, Wolfgang, Helbig, Gerhard & Lerchner, Gotthard (toim.). *Kleine Enzyklopädie – deutsche Sprache*. Lang, Frankfurt/M. 684–710.
- Nedergaard-Larsen, Birgit 1993. Culture-bound problems in subtitling. *Perspectives : Studies in Translatology* 2. 207–242.
- Newmark, Peter 1982 [1981]. *Approaches to translation*. Pergamon Press, Oxford.
- Newmark, Peter 2004. Names as translation problem. Kittel, Harald et al. (toim.). *Übersetzung – Translation – Traduction. Ein internationales Handbuch zur Übersetzungsforschung. 1. Teilband.* de Gruyter, Berlin & New York. 527–530.
- Paikkala, Sirkka 2001. Paikannimet kulttuuriperintönä. Mallat, Kaija, Ainiala, Terhi & Kiviniemi, Eero (toim.). *Nimien maailmasta*. Kieli 14. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos. 176–191.
- Piitulainen, Marja-Leena, Lehmus Ursula & Sarkola, Irma 1998. *Saksan kielioppi*. Otava, Helsinki.
- Reiß, Katharina 1977. Texttypen, Übersetzungstypen und die Beurteilung von Übersetzungen. *Lebende Sprachen* 3. 97–100.
- Reiß, Katharina 1983. *Texttyp und Übersetzungsmethode: der operative Text*. Groos, Heidelberg.
- Reiß, Katharina 1989. Text types, translation types and translation assessment. Käännös Andrew Chesterman. Chesterman, Andrew (toim.). *Readings in Translation Theory*. Finn Lectura, Helsinki.
- Schmitz, Dieter Hermann 1999. Pohjanmaa oder Österbotten. Zur Übersetzung geographischer Namen. Ingo, Rune et al. (toim.). *Erikoiskielet ja käännösteoria*. VAKKI-symposiumi XIX. Vaasa 13.–14.2.1999. 321–332.
- Sjöblom, Paula 2000. Yritysnimet – rajanvetoja. *Sananjalka* 42. Suomen kielen seura, Turku. 141–156.
- Sjöblom, Paula 2006. *Toiminimen toimenkuva. Suomalaisen yritysnimistön rakenne ja funktiot*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Smith, Veronica 1999. Werbetexte. Snell-Hornby, Mary, Hönig, Hans G., Kußmaul, Paul & Schimitt, Peter A. (toim.) 1999. *Handbuch Translation. 2.*, paranneltu painos. Stauffenburg, Tübingen. 238–242.
- Wahrig, Gerhard, Krämer, Hildegard & Zimmermann, Harald (toim.) 1981. *Brockhaus Wahrig. Deutsches Wörterbuch in sechs Bänden*. 3. osa. Brockhaus, Wiesbaden.

Wahrig, Gerhard, Krämer, Hildegard & Zimmermann, Harald (toim.) 1982. *Brockhaus Wahrig. Deutsches Wörterbuch in sechs Bänden*. 4. osa. Brockhaus, Wiesbaden.

Wahrig, Gerhard 2002. *Deutsches Wörterbuch*. 7., täysin uudistettu ja päivitetty laitos. Wissen Media, Gütersloh/München.

Internetlähteet

AGR-sopimus = Eurooppalainen SOPIMUS kansainvälisistä pääliikenneväylistä (AGR-sopimus) 17/1992. Saatavilla www-muodossa:
<http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1992/19920017/19920017_2>. Luettu 20.9.2012.

Ainiala, Terhi 2003. Kaupunkinimistön tutkimuksen perusteet. *Virittäjä* 2/2003. 207–225. Saatavilla PDF-muodossa:
<http://www.kotikielenseura.fi/virittaja/hakemistot/jutut/2003_207.pdf>. Luettu 14.2.2012.

Antti-Poika, Ines 2009. *Helsingin Matkailijan oppaan käännösprosessi*. Käännöstieteen (englanti) pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto. Saatavilla PDF-muodossa:
<<http://tutkielmat.uta.fi/pdf/gradu03641.pdf>>. Luettu 8.10.2012.

Büther, Kathrin & Lundenius, Marian 2010. Kulturelle Barrieren bei der Übersetzung von Tourismusprospekten. Am Beispiel der deutschen Übersetzung des Prospekts der finnischen Stadt Naantali. *Trans. Internet-Zeitschrift für Kulturwissenschaften*. Nr. 17. Saatavilla www-muodossa: <http://www.inst.at/trans/17Nr/2-8/2-8_buether_ludenius17.htm>. Luettu 5.6.2012.

Kamianets, Wolodymyr 2010. Zur Einteilung der deutschen Eigennamen. *Grazer Linguistische Studien* 54. 41–58. Saatavilla PDF-muodossa: <http://www.uni-graz.at/ling2www_gls54_kamianets.pdf>. Luettu 5.6.2012.

Kotimaisten kielten keskus 2011. Nimistöntutkimus ja -huolto. Saatavilla www-muodossa: <<http://www.kotus.fi/index.phtml?s=403>>. Luettu 16.10.2012.

Liukkonen, Johanna 2011. *Zur Wiedergabe von Helsingier Toponymen in den deutschen Übersetzungen von drei finnischen Romanen*. Germaanisien filologian pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto. Saatavilla PDF-muodossa:
<<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/26575/zurwiede.pdf>>. Luettu 8.10.2012.

Mossop, Brian 2007. Reader Reaction and Workplace Habits in the English Translation of French Proper Names in Canada. *Meta* 52:2. 201–214. Saatavilla PDF-muodossa: <<http://www.erudit.org/revue/meta/2007/v52/n2/016066ar.pdf>>. Luettu 8.6.2012.

MOT Kielitoimiston sanakirja 2.0. Saatavissa www-muodossa:
<<http://mot.kielikone.fi/mot/uta/netmot.exe>>. Luettu 30.12.2011.

Pesch, Heinrich 1999. *Deutschsprachige Touristeninformation in Finnland als Ergebnis translatorischen Handelns*. Saksan kielen pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto.

Saatavilla PDF-muodossa:

<https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/954/deutschs.pdf>>. Luettu 17.10.2012.

Schopp, Jürgen F. 2005. »*Gut zum Druck*«? *Typographie und Layout im Übersetzungsprozeß*.

Tampere University Press, Tampere. Saatavilla PDF-muodossa:

<http://urn.fi/urn:isbn:951-44-6465-6>>. Luettu 18.10.2012.

Suomen käsityömuseo 2012. Astu Aistitilaan! Saatavilla www-muodossa:

<http://www.craftmuseum.fi/esitteet/aistitila.htm>>. Luettu 17.10.2012.

Viinikainen, Taru 2010. *Taipuuko "akrobaatti Aleksandra"? Nimikekonstruktio ja nimikkeen taipuminen lehtikielessä 1900-luvulta 2000-luvulle*. Itä-Suomen yliopisto, Joensuu.

Saatavilla PDF-muodossa: http://epublications.uef.fi/pub/urn_isbn_978-952-61-0003-6/urn_isbn_978-952-61-0003-6.pdf>. Luettu 8.10.2012.

Vilén, Anne-Maaret 2009. *Hogwartsista Tylypahkaan ja takaisin – Harry Potter -kirjojen erisnimien kääntäminen suomeksi ja saksaksi*. Käännöstieteen (saksa) pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto. Saatavilla PDF-muodossa:

<http://tutkielmat.uta.fi/pdf/gradu03698.pdf>>. Luettu 7.6.2012.

VISK = Hakulinen, Auli, Vilkuna, Maria, Korhonen, Riitta, Koivisto, Vesa, Heinonen, Tarja Riitta & Alho, Irja (toim.) 2004. *Iso suomen kielioppi*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki. Verkkoersio. Saatavissa www-muodossa:

<http://scripta.kotus.fi/visk>>. Luettu esim. 28.12.2011.

Painamattomat lähteet

Raukola, Janne 2011. *Das Übersetzen von geografischen Namen in Stadtprospekten*. Saksan kääntämisen pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto.

Deutsche Kurzfassung

Universität Tampere

Fachbereich Sprach-, Translations- und Literaturwissenschaften

Translationswissenschaft (Finnisch-Deutsch)

VIIMAN, JARKKO: Ortsnamen in deutschen Übersetzungen finnischer Touristenprospekte

Masterarbeit: 66 Seiten

Deutsche Kurzfassung: 12 Seiten

Oktober 2012

---

1 Einleitung

Kann ein deutschsprachiger Tourist, der kein Finnisch beherrscht, die Namen *Senaatintori*, *Harju* oder *Kultaranta* verstehen? Oder weiß ein Finne, was *Kurfürstendamm* ist, wenn er nie in Berlin war und kein Deutsch versteht?

Es wird oft behauptet, dass Namen nur Etiketten sind, keine Bedeutungen tragen und bei der Übersetzung immer in der ausgangsprachlichen Form übertragen werden sollten. Wenn man aber verschiedene Texte und deren Übersetzungen ansieht, bemerkt man, dass die Namen auf verschiedene Weisen im Zieltext ausgedrückt werden können. Ein berühmtes Beispiel sind die in den Harry Potter-Büchern von J.K. Rowling vorkommenden fiktiven Namen und ihre Übersetzungen. In dieser Masterarbeit geht es um die Übertragung von Ortsnamen beim Übersetzen von Touristenprospekten. Über das Thema Namenübersetzung gibt es nicht besonders viele Untersuchungen. Liukkonen (2011) und Raukola (2011) haben sich mit diesem Thema in ihrer Masterarbeiten beschäftigt und haben als Material Belletristik und Touristenprospekte benutzt, aber z.B. in den Artikeln der Übersetzungswissenschaftler Mossop (2007) und Newmark (2004) über das Thema Namenübersetzung werden Ortsnamen kaum und nur sehr allgemein behandelt.

Diese Untersuchung geht von drei Hypothesen aus:

1. Ortsnamen werden meist direkt in die Übersetzung übernommen oder es wird eine zielsprachige Erklärung hinzugefügt.

2. Totalübersetzungen kommen selten, Teilübersetzungen vielleicht etwas häufiger vor.
3. Die lexikalische Transparenz garantiert nicht das, dass der Ortsname übersetzt wird, macht dies aber möglich.

Die zentralste Frage dieser Untersuchung heißt: Welche Methoden verwenden Übersetzer beim Übersetzen von Ortsnamen? Neben diese Frage wird auch untersucht, ob verschiedene Umstände auf die Wahl der Vorgehensweise beim Übersetzen von Ortsnamen wirken. Die berücksichtigten Umstände sind die Art des Orts, die lexikalische Transparenz der Namen, der Teil des Textes, in dem der Name vorkommt, und ob ein Name zum ersten Mal genannt oder wiederholt wird.

Als theoretischen Hintergrund für die Übersetzung von Namen dienen die Artikel von Schmitz (1999), von Bödeker und Freese (1987) sowie die Untersuchung von Kujamäki (1998). Vor einem translatorischen Hintergrund werden Namen aus der Perspektive der Namenforschung diskutiert, und vor einer empirischen Analyse wird zudem die Textsorte Touristenprospekt vorgestellt. Nach der Analyse folgen Schlussfolgerungen und Ausblick.

2 Namen und Namenforschung

Unter Namen kann man zwischen Gattungsnamen (Appellativa) und Eigennamen (Propria) unterscheiden. Sowohl Gattungsnamen als auch Eigennamen gehören zur Wortklasse der Substantiven (Kamianets 2000, 41). Wenn man eine Grenze zwischen Gattungsnamen und Eigennamen ziehen will, ist dabei der wichtigste Faktor der Zweck des Wortes (Ainiala, Saarelna & Sjöblom 2008, 13). Nach Kamianets (2000, 41) können alle Denotate der Sprache sowohl klassifiziert (sie haben einen Gattungsnamen) und identifiziert werden (sie können einen Eigennamen bekommen). Identifizierung heißt, dass der Name den Gegenstand von den anderen Gegenständen der derselben Klasse unterscheidet (Ainiala et al. 2008, 13). Sie sind auch immer definite Äußerungen (ebd. 30). Nach Koß (2002, 71) sind Namen bloße Etikette, unter denen Informationen über Orte, Personen und Produkte im Gedächtnis gespeichert sind und durch die diese Informationen in Erinnerung zurückgerufen werden.

Es ist aber nicht immer leicht, die Propria von den Appellativa zu unterscheiden. Im geschriebenen Text auf Finnisch ist die Unterscheidung für den Leser nach Kiviniemi (1990, 89) wegen der Groß- und Kleinschreibung einfacher. Ainiala et al. (2008, 31) machen aber deutlich,

dass dies nicht immer so einfach ist. Sie unterscheiden – hier in Bezug auf Ortsnamen – in mindestens drei verschiedene Problemfälle:

1. Ein Name bezeichnet (nicht) nur einen bestimmten Ort, sondern kann auch auf etwas anderes referieren. Zum Beispiel kann der Ortsname Tschernobyl neben der Stadt Tschernobyl auch auf die Katastrophe von Tschernobyl verweisen. Der (Orts-)Name erhält damit eine Art klassifizierende Bedeutung.
2. Mehrere Orte tragen denselben Namen, z.B. „Neustadt“ in Deutschland. „Neustadt“ referiert für gewöhnlich nur auf ein einziges Denotat, derselbe Name kann aber in einem anderen Zusammenhang identifizierend auf ein anderes Denotat referieren. In gewissen Kontexten wäre möglich, dass derselbe Name gleichzeitig auch auf mehrere Denotate referiert, wo er eher klassifizierend ist, statt definit zu sein.
3. Ein Name kann sowohl als Appellativum wie auch als Proprium verstanden werden, z.B. Lahti (Stadt in Finnland) oder *lahti* (finnisch: Bucht, Golf, Meerbusen)
(Ainiala et al. 2008, 31; Zählung, Übersetzung und Beispiele in 2+3 von J.V.)

Ein anderer und besonders aus dem Blickwinkel des Übersetzens interessanter Aspekt auf die Namen ist ihre Transparenz. Namen können lexikalisch-morphologisch und syntaktisch-semantic ein- oder mehrdeutig sein. Wenn der Name lexikalisch eindeutig ist, kann seine Etymologie trotzdem unklar bleiben. Auch lexikalisch unklare Namen können gut als Namen dienen, obwohl sie für die gegenwärtigen Sprecher völlig unklar sind. (Kiviniemi 1990, 13.) Für den Übersetzer scheint aber die lexikalische Transparenz der Namen von Bedeutung zu sein. Die Transparenz hängt vom Aufbau des Namens ab: ob sie einen oder mehrere Gattungsnamen enthalten oder nicht. Gallmann (2009, 150) nennt als ein Beispiel von Namen, die nah an Appellativen sind, den Namen *Psychiatrische Klinik Oberwil*. Hier ist das Denotat des Namens besonders deutlich.

Die Namen können auch unterschiedliche Attribute bekommen. Am interessantesten für diese Untersuchung sind die indeklinablen Titel. Viele Unternehmensnamen, die in gewissen Kontexten auch als Ortsnamen verstanden werden können, haben indeklinable Titel. Diese können ein Teil der offiziellen Namen sein. Mit Sicherheit kann man dies nur durch Prüfung im Unternehmensregister wissen. Ansonsten muss man auf sein Sprachgefühl vertrauen. (Viinikainen 2010, 139–140.)

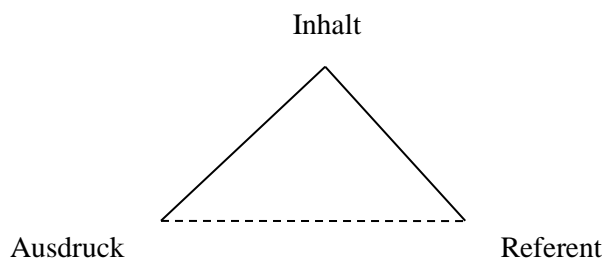
Ortsnamen, auch Toponyme genannt, sind ein Unterklasse der Eigennamen. Ihre Funktion ist es, einen Ort zu identifizieren und von anderen Orten desselben Typs zu unterscheiden. (S. z.B. Ainiala et al. 2008, 86; Kiviniemi 1990, 44.) Ortsnamen können entweder spontan entstanden und traditionell oder geplant sein. Geplante Namen gibt es besonders in bebauten Orten. Solche sind z.B. die Namen von Straßen. (Ainiala et al. 2008, 89.) In dieser Untersuchung werden auch Unternehmensnamen mitbehandelt, wo sie auf Orte referieren. Sjöblom (2006, 25) betont aber, dass Unternehmensnamen nicht primär Ortsnamen sind.

Ortsnamen können in Kultur- und Naturnamen geteilt werden (Ainiala et al. 2008, 90). Schmitz (1999, 323–324) präsentiert in seinem Artikel eine Klassifizierung mit den Hauptgruppen „Namen von Orten natürlichen Ursprungs“ und solchen, die „von Menschen hervorgebracht, geprägt oder definiert“ sind. Diese Klassifizierung wird auch bei der Behandlung des Korpus in dieser Untersuchung verwendet.

3 Ortsnamen als Übersetzungsproblem

Wenn man einen Text in eine andere Sprache und Kultur übersetzt, stellen Ortsnamen ein potenzielles Übersetzungsproblem dar. Ortsnamen sind oft kulturgebundene Elemente, deren Übertragung übersetzungsstrategische Entscheidungen vom Übersetzer verlangt. Ortsnamen können deswegen als eine Untergruppe der Realia betrachtet werden (s. z.B. Kujamäki 1998).

Interessant ist die Frage, ob Namen überhaupt übersetzbar sind. Wenn Übersetzen als Kodewechsel verstanden wird, kann man als Ausgangspunkt das aus der Linguistik bekannte Dreieckmodell nehmen, nach dem „das sprachliche Zeichen eine Einheit ist, das gleichzeitig einen aus Phonemen und Graphemen bestehenden Ausdruck, einen mentalen Inhalt bzw. eine Bedeutung und ein außersprachliches Äquivalent, Referent, enthält“ (Sjöblom 2006, 55; übers. v. J.V.). Wenn man dieses Modell zugrunde legt und davon ausgeht, dass ein Proprium keine Bedeutung trägt oder dass der Referent seine Bedeutung ist, müsste man zu der Schlussfolgerung kommen, dass Propria keine sprachliche Zeichen sind (Sjöblom 2006, 55). Dann wäre es auch unmöglich, sie zu übersetzen.

Diagramm 1. Die Dreidimensionalität des sprachlichen Zeichens (Sjöblom 2006, 55).

Es geht also auch um die Frage, wie man Übersetzung versteht. Kalverkämper (1996, 1019) schreibt, „[d]a nur übersetzt werden kann, was im Ausgangs- wie im Zielcode Zeichen-Status und somit eine sozial verständliche, konventionalisierte, eine codierte Bedeutung(sseite) hat, können Eigennamen, deren semantische Bedeutung nicht transparent ist, nicht übersetzt werden“. Er sieht Übersetzung also nur als Sprach- und Kodewechsel.

Wenn man aber Übersetzen freier oder weiter gefasst versteht, können verschiedene Vorgehensweisen für Übersetzen gehalten werden. Bödeker und Freese (1987) haben eine Prototypologie gebildet, in der die Vorgehensweisen bei der Behandlung von Realienbezeichnungen in Übersetzungen zusammen mit der Differenz zwischen dem Ausgangs- und dem Zieltext beschrieben wird. Aus dieser Prototypologie hat Kujamäki (1998) seine Klassifikation zur Übersetzung der Realienbezeichnungen modifiziert. Diese hat auch Schmitz (1999) zum Teil in seiner eigenen Klassifikation genutzt. Bei Schmitz geht es aber nur um das Übersetzen geographischer Namen, und sie dient deswegen auch als Basis für die Klassifikation in dieser Untersuchung.

4 Untersuchungsmaterial und -methode

4.1 Touristenprospekt als Textsorte

Die Textsorte des zu übersetzenden Texts wirkt darauf, welche übersetzungsstrategische Entscheidungen der Übersetzer macht. Die übersetzungsrelevante Texttypologie von Reiß (1983, 18) unterscheidet vier Texttypen, unterhalb derer wiederum nach verschiedene Textsorten aufgeteilt werden kann. Texte können nach Reiß informativ, expressiv, operativ oder audio-medial sein. Der audio-mediale Texttyp kann jeweils unter den drei anderen Typen je nach

seiner kommunikativen Funktion eingeordnet werden. (Reiß 1983, 18; Reiß 1977, 98.) Die drei erstgenannten können also für sog. Haupttypen gehalten werden.

Wenn man die drei Texttypen als ein Dreieck darstellt, in dem jede Ecke ein Texttyp ist, steht die Textsorte Touristenprospekt etwa in der Mitte, etwas in die Richtung informative Textsorte platziert (Reiß 1989, 105). Nach Smith (1999, 238) können Touristenprospekten als Werbung verstanden werden. Sie meint, dass die Übersetzungen von Touristenprospekt oft nah an ihren Ausgangstexten bleiben, die aber aus einer Insider-Perspektive geschrieben worden sind. Deswegen sollten die Übersetzer darauf achten, dass der ausländische Tourist manchmal mehr, manchmal weniger Informationen braucht als der einheimische. (Smith 1999, 41.) Büther und Lundenius (2010) sowie Höckert (2009, 129) konstatieren, dass Touristenprospekte sich als eine komplexe Textsorte ausweisen, der aus dem Produzentenblickwinkel als Werbung funktionieren soll, aber als informativer Text auftritt.

4.2 Material und Methode

Das Untersuchungsmaterial dieser Arbeit ist aus den Touristenprospekten von vier finnischen Städten und deren deutschen Übersetzungen zusammengestellt worden. Diese vier Städte sind Helsinki, Jyväskylä, Naantali und Tampere. Die Prospekte wurden aus deshalb ausgewählt, da sie im Internet in PDF-Format und neben der finnischen Version auch in deutscher Übersetzung erhältlich sind.

Alle Prospekte stammen aus dem Jahr 2012. Aus jedem Prospekt wurden die ersten 200 Ortsnamen auf den ersten Seiten des Prospekts gesammelt. Insgesamt besteht das untersuchte Korpus aus 800 finnischen Ortsnamen und ihren deutschen Übersetzungen²³. Es wurde aber nicht nur die Ortsnamen sondern die ganze Sätze gesammelt, in denen die Namen vorkommen. Wenn ein Satz mehrere Ortsnamen enthielt, wurde jeder Ortsname einzeln behandelt, d.h. derselbe Satz kann im Korpus mehrmals vorkommen.

Das Material ist in einer Excel-Tabelle zusammengestellt und nach verschiedenen Kriterien klassifiziert worden. Das wesentlichste Kriterium ist die Übersetzungsmethode des Ortsnamens. Überdies wurden die untersuchten Ortsnamen nach ihrem Referenten, ihrem Kontext, ihrer lexikalischen Transparenz und je nachdem, ob der Name im Text zum ersten Mal erwähnt wird, klassifiziert.

---

²³Eine Übersetzung bedeutet hier die Form, in der der Name in der deutschen Übersetzung des Prospekts wiedergegeben wird. Diese können also auch z.B. Hinzufügungen oder Auslassungen sein.

5 Ergebnisse der empirischen Analyse

Bei der Analyse des Untersuchungsmaterials wurden zehn Übersetzungsmethoden von Ortsnamen identifiziert. Die Methoden sind: direkte Übernahme, Teil-Übersetzung, Totalübersetzung, hyperonymisches Übersetzen, Hinzufügung, Auslassung, zusätzliche Teil-Übersetzung, Nennung des finnischen Namens nebst Übersetzung in Klammern, kohyponymisches Übersetzen und hyponymisches Übersetzen. Außerdem gibt es die Mischgruppe X, in der es unterschiedliche Lösungen gibt. Zudem gab es im Korpus zwei klare Fehler beim Interpretieren des finnischen Namens.

Die **direkte Übernahme** ist eine Methode, bei der der finnische Name unverändert in die deutsche Übersetzung übernommen wird. Dabei muss der deutschsprachige Leser Vorwissen über den Ort haben oder aus dem Textzusammenhang erkennen, worauf der Name referiert. Beispiel 1 macht dies deutlich.

- (1) FI: Kun suomalaisilta on kysytty, missä he haluaisivat asua, jos muutto olisi edessä, suosituin paikka ei ole yllätys: tietysti Tampere.
DE: Fragt man die Finnen, wohin sie bei freier Wohnortwahl am liebsten hinzögen, überrascht die Antwort nicht: natürlich nach Tampere. (TRE 4/4)²⁴

In einer **Teilübersetzung** (Bsp. 2) wird ein Teil des Ortsnamens ins Deutsche übersetzt. Dies kann ein appellatives Teil des Namens sein oder ein Titel, der als Teil des Namens interpretiert wird. Das übersetzte Teil zeigt, auf was für einen Ort der Name referiert.

- (2) FI: Vuonna 1868 valmistunut Uspenskin katedraali Katajanokalla on Länsi-Euroopan suurin ortodoksinen kirkko.
DE: Die 1868 fertig gestellte Uspenski-Kathedrale in Katajanokka ist die größte orthodoxe Kirche Westeuropas. (HKI 9/9)

Eine **Totalübersetzung** ist eine Übersetzungsmethode, in der der ganze Name ins Deutsche übersetzt wird. Als Totalübersetzung werden zweierlei Übersetzungen klassifiziert. Im klarsten Fall besteht der Ortsname aus Appellativen (Bsp. 3).

- (3) FI: Työväentalo (1924-25)
DE: Haus der Arbeiter (1924-25) (JKL 12/12)

---

²⁴ Die Abkürzung verweist auf den Prospekt, aus dem das Beispiel stammt: HKI = Helsinki, JKL = Jyväskylä, NNL = Naantali und TRE = Tampere. Nach der Abkürzung stehen die Seitenzahlen zuerst des finnischen Originals und danach der deutschen Version. Der jeweils analysierte Ortsname ist im Beispielsatz unterstrichen worden.

Als Totalübersetzung werden aber auch die Fälle klassifiziert, in denen der Name durch ein deutsches Exonym ersetzt wird (Bsp. 4). Im Beispiel 4 ist auch der finnische Name ein Exonym. In dieser Untersuchung wird auch das Ersetzen des Toponyms durch ein geographisches Adjektiv als Totalübersetzung angesehen.

- (4) FI: Ruotsin valtakunta päätti vuonna 1748 rakentaa Helsingin edustalle Suomenlinnan merilinnoituksen Venäjän kasvavaa uhkaa vastaan.
DE: 1748 beschloss das Schwedische Reich angesichts der wachsenden Bedrohung durch Russland den Bau einer Seefestung – Suomenlinna. (HKI 5/5)

In den **hyperonymischen Übersetzungen** wird der ausgangssprachliche Ortsname durch einen Oberbegriff, Hyperonym, ersetzt. Das heißt, dass die Äußerung in der Übersetzung ungenauer ist als die Äußerung im Ausgangstext. Im Beispiel 5 wird der Name *Keski-Suomen luontomuseo* [Naturkundemuseum Mittelfinnlands] mit dem Hyperonym *Naturkundemuseum* ersetzt. Hyperonymische Übersetzungen können auch vorkommen, wenn man eine Wiederholung des Namens vermeiden will.

- (5) FI: Alueella on kävelyreittejä, urheilukenttä, kesäteatteri ja Vesilinnassa Keski-Suomen luontomuseo, näköalaravintola ja näkötorni.
DE: Und in dem Gebiet gibt es weiterhin Spazierwege, einen Sportplatz, ein Sommertheater sowie im Wasserturm Vesilinna das Naturkundemuseum, das Aussichtsrestaurant und den Aussichtsturm. (JKL 5/5)

Die Übersetzungsmethode **Hinzufügung** bedeutet, dass der Name in der ausgangssprachlichen Form in der Übersetzung wiedergegeben wird und dazu eine zielsprachige Erklärung (meistens ein Appellativ, das den Ort beschreibt) hinzugefügt wird (Bsp. 6).

- (6) FI: Kiertoaajelu esittelee Pyynikkiä ja Pispalaa, Amuria ja Tampellan aluetta, Tamme-
laa, Kalevaa, Finlaysonin aluetta ja ydinkeskustaa.
DE: Die Stadttour zeigt Ihnen den Landrücken Pyynikki, die alten Arbeiterviertel Pispala und Amuri, das Gelände von Tampella und Finlayson, weitere Stadtteile sowie die Innenstadt. (TRE 7/7)

Eine **Auslassung** heißt, dass ein im AT vorkommender Name nicht in den ZT übertragen wird. Es gibt Fälle, in denen nur der Name oder der ganze Satz, der den Namen enthält, ausgelassen wird. In Beispiel 7 verursacht die Auslassung von *Etelärannassa* [am Südufer] keine Probleme, da der Ort auch in einem nebenstehenden Stadtplan angezeigt wird.

- (7) FI: Wanha Kauppahalli Etelärannassa on ollut vuodesta 1889 lähtien helsinkiläisten
herkuttelijoiden kohtauspaikka ja matkailijoiden suosittu vierailukohde.
DE: Die Alte Markthalle (Wanha Kauppahalli) ist seit ihrer Gründung im Jahre 1889
Anlaufstelle für Helsinkier Feinschmecker und eine beliebte Sehenswürdigkeit. (HKI
8/8)

In einer **zusätzlichen Teilübersetzung** wird ein appellativischer Teil des Namens übersetzt und neben den ausgangsprachlichen Namen hinzugefügt. Am häufigsten steht das übersetzte Teil vor dem Namen, wie im Beispiel 8. Die Übersetzung kann auch mit einem Bindestrich verbunden am Ende des Namens vorkommen. Im Beispiel 8 ist das Teil *-koski* [Stromschnelle] ins Deutsche übersetzt worden.

- (8) FI: Lähde liikkeelle, istahda Koskipuiston penkille huilaamaan, tee kieppi historiaan Tammerkosken rannoilla, narraa lohikalaa keskustassa, tervehdi Hämeensillan patsaat.
DE: Setzen Sie sich auf eine Bank im Koskipuisto-Park, touren Sie durch vergangene Tage an der Stromschnelle Tammerkoski, fangen Sie Lachse im Herzen der Stadt und salutieren Sie vor den Statuen der Hämeensilta-Brücke. (TRE 6/6)

Übersetzung in Klammern heißt, dass sowohl der ausgangsprachliche Name als auch die Übersetzung des Namens nebeneinander im zielsprachigen Text stehen. Entweder der finnische Name oder seine deutsche Übersetzung ist in Klammern geschrieben oder mit anderen Satzzeichen markiert worden, wie im Beispiel 9.

- (9) FI: Tutustu vanhan kaupungin kapeisiin kujuihin ja sen viehättävään ainutlaatuisen tunnelmaan, nauti upeista maisemista Rakkaudenpolulla ja vieraille Mannerheiminkadun putiikeissa, kahviloissa ja gallerioissa.
DE: Entdecken Sie die schmalen Gassen der Altstadt mit ihrem nostalgischen Flair, genießen Sie die herrliche Landschaft z.B. auf dem "Rakkaudenpolku", dem Liebespfad, oder besuchen Sie die kleinen Läden, Galerien und Cafés entlang der Hauptstraße. (NNL 6/6)

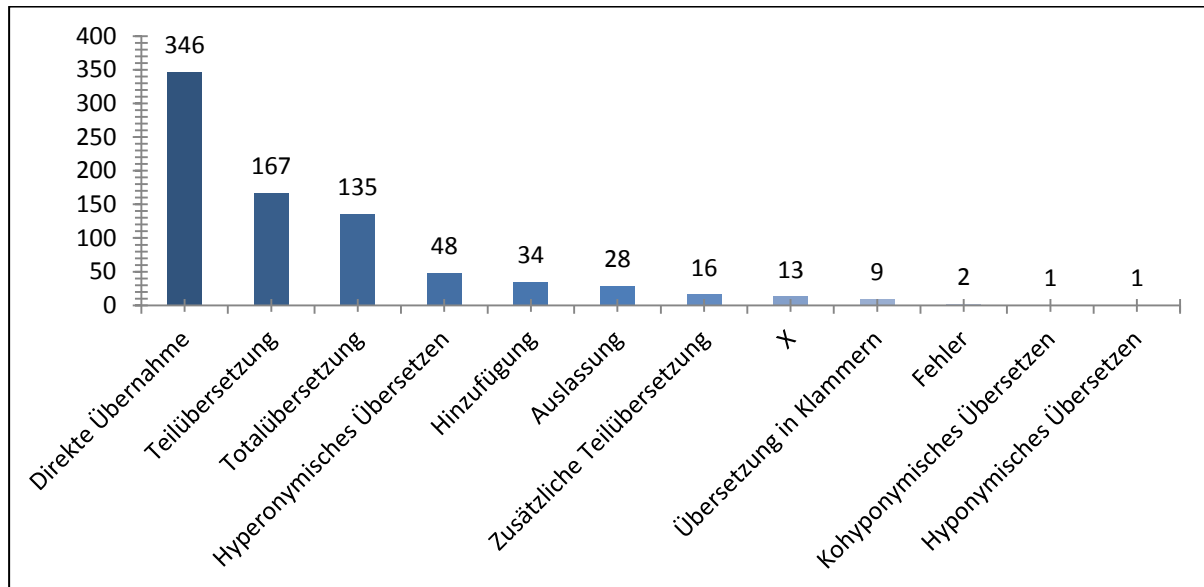
Das Untersuchungskorpus enthält auch eine **kohyponymische** und eine **hyponymische Übersetzung**. Das kohyponymische Übersetzen heißt, dass der Name durch einen Kohyponym ersetzt wird. Die Begriffe sind auf der gleichen hierarchischen Ebene. Im Beispiel 10 wird der Straßename *Esplanadit* [Esplanaden] durch den Parknamen *Esplanadenpark* ersetzt. In einer hyponymischen Übersetzung wird der Name durch einen genaueren Namen ersetzt, wie im Beispiel 11, wo der Staatename *Ruotsi* > *Ruotsista* [Schweden > von Schweden] durch den Städtenamen *Stockholm* ersetzt wird.

- (10) FI: Unioninkadun ja Esplanadien risteys
DE: Ecke Unioninkatu und Esplanadenpark (HKI 9/9)
- (11) FI: Turun matkustajasatamaan pääset Ruotsista Viking Linella ja Tallink Siljalla.
DE: Viking Line und Tallink Silja fahren durch die Schärenwelt von Stockholm aus zum Turku-Hafen. (NNL 3/3)

Überdies gibt es die Gruppe X, die verschiedene übersetzerische Lösungen enthält, die unter den oben beschriebenen Übersetzungsmethoden nicht klassifiziert werden können. Diese Lösungen enthalten z.B. Fälle, in denen irgendein Teil des Namens ausgelassen oder weitere

Informationen hinzugefügt werden. Im Beispiel 12, der auch der Gruppe X zugeordnet wurde, ist der Name *Tallinna* [Tallinn] durch den historischen deutschen Namen *Reval* [fi: Rääveli] ersetzt worden.

- (12) FI: Ruotsin kuningas Kustaa Vaasa perusti Helsingin Vantaanjoen suulle vuonna 1550 kilpailemaan Tallinnan kanssa Itämeren kaupasta.
 DE: 1550 gründete Schwedenkönig Gustav Wasa Helsinki an der Mündung des Flusses Vantaanjoki. Die Stadt sollte Reval im Ostseehandel Konkurrenz machen.
 (HKI 5/5)

Diagramm 2. Verteilung der Übersetzungsmethoden.

Die deutlich häufigste Übersetzungsmethode ist die direkte Übernahme des Ortsnamens mit 43 % Anteil (346 St.), wie im Diagramm 2 zu sehen ist. Ziemlich häufig kommen auch Teilübersetzungen (167 St.) und Totalübersetzungen (135 St.) vor. Danach folgen hyperonymisches Übersetzen (48 St.), Hinzufügung (34 St.), Auslassung (28 St.), zusätzliche Teilübersetzung (16 St.), Nennung des finnischen Namens nebst Übersetzung in Klammern (9 St.), kohyponymisches Übersetzen (1 St.) und hyperonymisches Übersetzen (1 St.). Überdies gibt es die Gruppe X mit 13 verschiedenen übersetzerischen Lösungen.

Es wurde auch analysiert, ob die Art des Ortes, die lexikalische Transparenz des Namens, der Teil des Textes, in dem der Name vorkommt, und der Umstand, ob ein Name zum ersten Mal genannt oder wiederholt wird, eine Wirkung auf die Übersetzungsmethode hat.

Aufgrund der Analyse scheint es, dass die Art des Ortes (Stadt, Stadtteil, öffentlicher Platz, Hafen, Straße, Gewässer, Gebäude usw.) keine besondere Wirkung auf die Übersetzungsmethode hat. Die Namen verschiedener Orte haben aber ein Bildungsmuster, das typisch für sie

ist. Z.B. enthalten viele Museumsnamen einen appellativischen Teil, was zumindest eine Teilübersetzung ermöglicht. Es klärte sich auch, dass die lexikalische Transparenz das Übersetzen des Namens nicht garantiert, dies aber möglich macht. Bei den opaken Namen ist auch eine Totalübersetzung möglich, weil das Ersetzen des Ortsnamens durch ein zielsprachiges Exonym als Totalübersetzung klassifiziert wird – dies deshalb, weil die Exonyme zur Lexik der Zielsprache gehören. Jedoch ist die direkte Übernahme die häufigste Übersetzungsmethode bei der Übertragung von opaken Ortsnamen.

Es wurde auch analysiert, ob der Kontext – in dieser Arbeit der Teil des Textes – etwas mit der gewählten Übersetzungsmethode zu tun hat. Es wurde aber keine klare Verbindung zwischen diesen festgestellt. Nur in dem Textteil, der mit „Informationen“ überschrieben war und Informationen über den Standort der Touristenattraktion enthält, kann man sehen, dass die Ortsnamen fast immer direkt in die Übersetzung übernommen werden. Der Grund dafür liegt darin, dass die Funktion des Namens in diesem Fall informativ ist, weil die Touristen den Namen auch auf dem Stadtplan bzw. den Wegweisern finden sollen.

Die Vorerwähtheit des Namens kann eine Wirkung auf die Wahl der Übersetzungsmethode haben. Gewisse Übersetzungsmethode, z.B. Auslassungen und hyperonymische Übersetzungen, kommen häufiger vor, wenn der Name schon früher im Text erwähnt worden ist.

8 Zum Schluss

In dieser Untersuchung wurden Ortsnamen als Realienbezeichnungen betrachtet, weil besonders die sog. Mikrotoponyme für kulturverbunden gehalten werden können (vgl. Bagajewa 1992, 352). Sie haben keine Äquivalente in der Zielsprache und müssen deswegen mittels verschiedener Vorgehensweisen im Zieltext ausgedrückt werden.

Die Hypothese über die Häufigkeit der direkten Übernahme als Übersetzungsmethode trifft auf diese Arbeit zu: sie war die meist verwendete Methode mit 346 Stück von allen 800 übersetzten Ortsnamen des Korpus. Es muss jedoch angemerkt werden, dass diese weniger als Hälfte aller verwendeten Übersetzungsmethoden ausmacht. Die zweite Hypothese, dass Totalübersetzungen selten vorkämen, trifft nicht zu. Sie ist die dritthäufigste Übersetzungsmethode (120 St.). Der Anteil ist aber deswegen so groß, da das Korpus so viel Staaten- und Städtenamen enthält, die zielsprachige Exonymformen haben. Die dritte Hypothese war, dass die lexikalische Transparenz des Namens das Übersetzen ermöglicht, aber nicht garantiert.

Dies scheint zuzutreffen, da die häufigste Methode beim Übersetzen von lexikalisch transparenten Namen Teilübersetzung (167 St.) und die dritthäufigste Totalübersetzung war. Die zweithäufigste Übersetzungsmethode war die direkte Übernahme (77 St.).

Aufgrund dieser Untersuchung kann man Schlussfolgerungen darüber ziehen, was für Übersetzungsmethoden in der Übertragung von Ortsnamen in den Touristenbroschüren benutzt werden, die als informativ-operative Texte klassifiziert werden. Bei diesem Texttyp erweist sich die direkte Übernahme als die häufigste Methode. Interessant zu untersuchen wäre auch, wie verschiedene Texttypen sich auf die Methode bei der Übertragung von Ortsnamen auswirken. Dies könnte durchgeführt werden, indem unterschiedliche Texte (z.B. Kriminalromane, Reden, Informationsblätter) in derselben Untersuchung als Material genutzt würden. Man könnte auch genauer untersuchen, wie die jeweilige Funktion des Namens auf die Wahl der Übersetzungsmethode wirkt. Dafür müssten unter Umständen neue Klassifizierungen gebildet werden. Antworten auf diese Fragen müssten weitere Untersuchungen erbringen.